

Undersøkelser og gravinger som kan være fra Stavangers middelalder

Av Arne Kvitrud

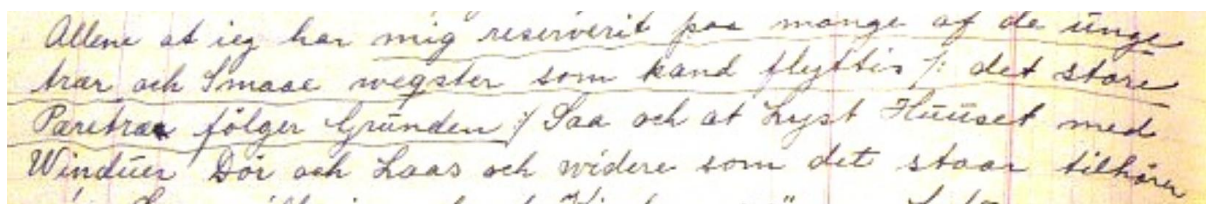
Filen ble opprettet i 2021. Dette er en versjon fra 16.10.2024.

Jeg har nedenfor satt sammen tekster, mye av det er avisartikler, som omhandler undersøkelser, funn og gravinger i Stavanger sentrum. Jeg har delvis tatt med hele beretningene (når de er korte) og dels utdrag, sammendrag eller referanser for lengre og nyere tekster.

Noen av kildene er nok ikke så lette å finne. Trenger du hjelp til å lete eller vil ha kopier, er det lov å spørre! Er det noe du savner, så spør eller send meg det!

Se ellers:

- Arnvid Lillehammer: Rapport om forprosjektet mellomalderbyen Stavanger. Spørsmål om grunnlegginga av Stavanger by, Arkeologisk Museum i Stavanger, AmS-rapport 16, 2000 - [Rapport om forprosjektet mellomalderbyen Stavanger : spørsmål om grunnlegginga av Stavanger by \(nb.no\)](#).
- Stan Reed: Tusenårsstedet Stavanger. Arkeologiske undersøkelser på Stavanger torg 2004–2006, Del 1 Tekst. NIKU, oppdragsrapport 73/2016, Oslo, 2016, side 8. *Han har en oversikt i et kart og en tabell som viser utgravinger og undersøkelser i sentrum av Stavanger. Denne bygger på Lillehammer, men har lagt til nyere undersøkelser.*
- Hilde Fyllingen og Wenche Brun: Arkeologiske undersøkelser i og rundt Stavanger domkirke, AM oppdragsrapport 2017/12, saksnummer: 15/07595, 2017 - [2017_12_Stavanger_domkirke_ver2.pdf \(unit.no\)](#). *Dette er den mest oppdaterte rapporten som gir et sammendrag av undersøkinger i og omkring Domkirken.*

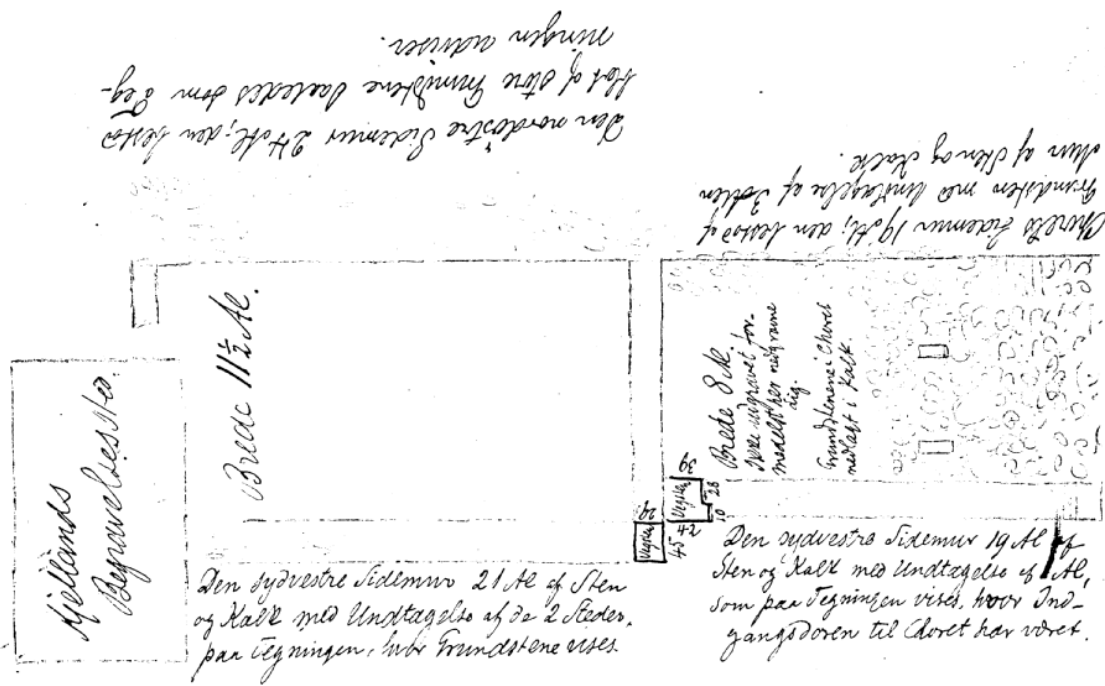
Skjøte på en tomt til fattigkirkegården ved Olavskleivå fra 4.4.1710 (avskrift i Statsarkivet i Stavanger, PA 1 Anders Bærheim, boks XIA utskriftsbøker, katalogen, side 122) Selgeren (Cort Høyer) reserverte seg retten til de små klebersteinene på tomten, som kan flyttes. Det var en hagegrunn under Kleven (Olavskleivå). *Dette er muligens fra Olavsklosteret.*

Oldsakssamlingen (ca. 1832): C649. En Fingerring av gull; 11 Lr. i gjennomsnitt; vægtig 3 Kv. 9 Æs, 22 karats gull; Ringen selv er omtrent 11/2 L. bred, har utvendig midt etter en forhøyning og på begge sider en rand i form av en snorring; i 3 små sirkelrunde åpninger er små stjerner anbrakt; ovenpå en sirkelrund gullplate, omtrent 9 Lr. i gjennomsnitt, omgitt av en skarp fremstående rand, innen i hvilken en annen rand, der har utseende av en Snorring; i

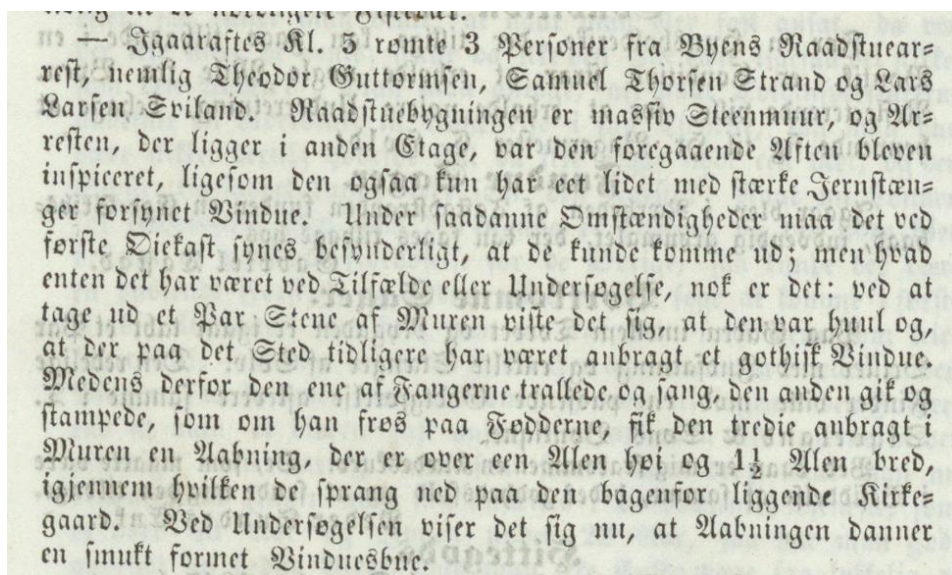
platen et byzantinsk kristushode, der har stått i blågrønn emaljert Grunde; emaljen er dog nå for største Delen avslitt; den egentlige ringen slutter sig til platen ved blomsterverk. Ringen er i det hele ytterst fint arbeidet. Den er funnet på Kirkegården i Stavanger og har muligens tilhørt en katolsk biskop. *Se også nedenfor.*

Stavanger Amtstidende 31.7.1843 nr. 61:

Ved i forrige Uge at borttrydde en Steen i Hjørnet af den saakaldte Fattig-Kirkegaard paa Kleven her i Byen, men som nu ikke langer benyttes til Begravelsesplads, stødte Man paa en Muur; ved at foranstalte videre Udgravning der, har Man nu bragt for Dagens Lys Grundvolden af en temmelig stor Bygning, rimeligvis en Kirke. Paa et Sted, sandsynlig ved Indgangen til Choret, findes flere smukt tilhugne Vægstens. Udgravningen fortsattes fremdeles, da man kuns hidindtil har udgravet den ene Side af Langmuren. Det er en høi Grad af Sandsynlighed for, at disse Mure ere Levninger af en St. Olafs Kirke, der har været beliggende paa dette Sted; denne Formodning bestyrkes derved, at der i Nærheden findes St. Olafs Kilde, samt deraf, at de omkringliggende Grunde, der nu tildeels ere bebyggede, føre Navn af St. Olafs Grunde. Af disse, der i Fortiden rimeligen har været underlagte hin Kirke, blev senere svaret Grundkjendelse til Udsteens Kloster, indtil denne i sidste Tid er gaaet over til Private. Vi skulde senere meddele et nøiaktigere Resultat om Udgravningen af disse Ruiner.

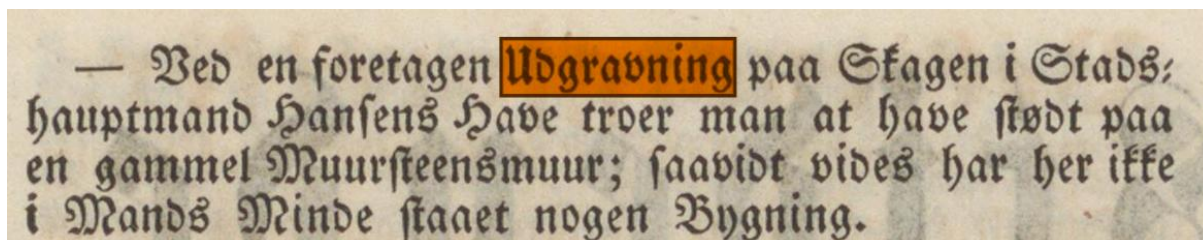

Stavanger Amtstidende 31.7.1843, side 3. Fattigkirkegården i Kleivå ble ikke lengre brukt som begravelseplass. Sommeren 1843 gravde en fram grunnmurer av en temmelig stor bygning på Fattigkirkegården. Det var trolig en kirke – trolig Olavskirken. Klebersteinene (vegsten) som trolig var ved inngangen til koret var smukt hogd til. Hittil har man gravd fram den ene langsiden. *Det er trolig Claudius Jacob Schive som skrev teksten.* Jan Hendrich Lexows avskrift (over) finnes på Stavanger Museum. *Den målsatte tegningen av grunnmurene er i Erichsen, PA 110, boks 23, side 21. Bygningen var til sammen ca. 27 m lang.* Se også <http://www.kvitrud.no/Olavsklosteret.htm>.

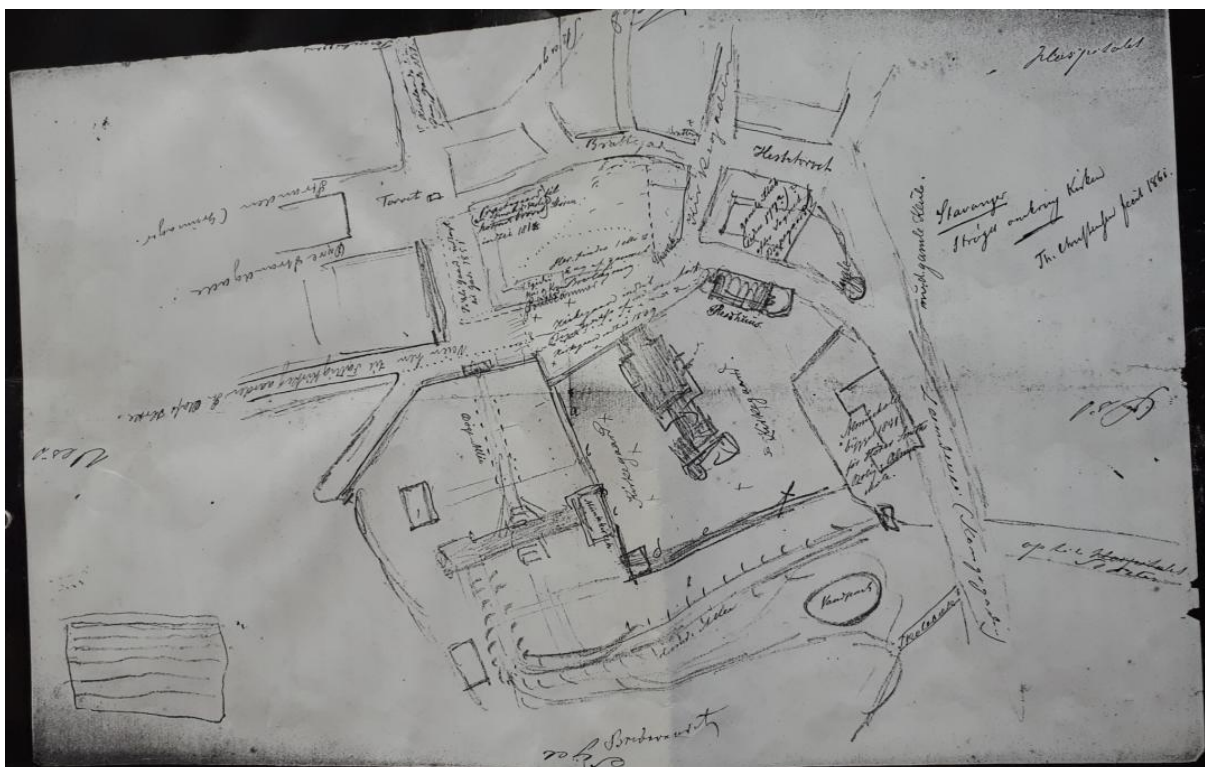
Stavanger Amtstidende 4.1.1848 skrev om Rådstuen (Mariakirken) ved arresten i andre etasje: ... *ved at tage ud et Par Stene af Muren viste det sig, at den var huul og, at der paa det Sted tidligere har været anbragt et gothisk Vindue...* Ved Undersøgelse viser det sig at Aabningen danner en smukt formet Vinduesbue. [Stavanger Amtstidende og Adresseavis, tirsdag 4. januar 1848 \(nb.no\)](#)

SBA, PA 110 A.E. Erichsen, pakke 23, side 20, jamfør også Daae, 1899, side 285 og Brøgger, 1915, side 264, note 23. I Kirkegaten 15 ble det ved graving i 1855 eller 1856 funnet kanthjørnet av en gammel mur. Erichsen skriver at det var ”ved” apoteket (*i Kirkegata 19, matrikelnummer 398*) og kjøpmann Furst (*Paul Furst i Kirkegata 15 matrikelnummer 396 på Tostrups kart*). Schive mente kirken var på Fürsts grunn. Den lå noe tilbake for gaten.

Stavanger Amtstidende 26.4.1858: Funn av en gammel mursteinsmur på Skagen.

Somt maa have været
 haft et Faam over den NV Veg. (Indgangs siden) at det er delevninger der.
 Mellem Samuel Olsens Gaard (Hotel de Nord) (K) og Raadstuen (om hvilken senere)
 er der ved Gadesenkning 1858 fundet over hele Gaden Tusinder af Skeletter, der
 uimodsigelig synes at bevise, at her ikke har været Gade, men Kirkegaard.

Andreas Emil Erichsen (SBA, PA 110 Erichsen, pakke 23) skrev at mellom hotell de Nord (på Domkirkeplassen) og Mariakirken ble det ved gatesenkningen i 1858 funnet tusenvis av skjeletter over hele gaten. Kartskissen "Stavanger, Strøget omkring Kirken", er laget av Thorvald Christensen i 1861.

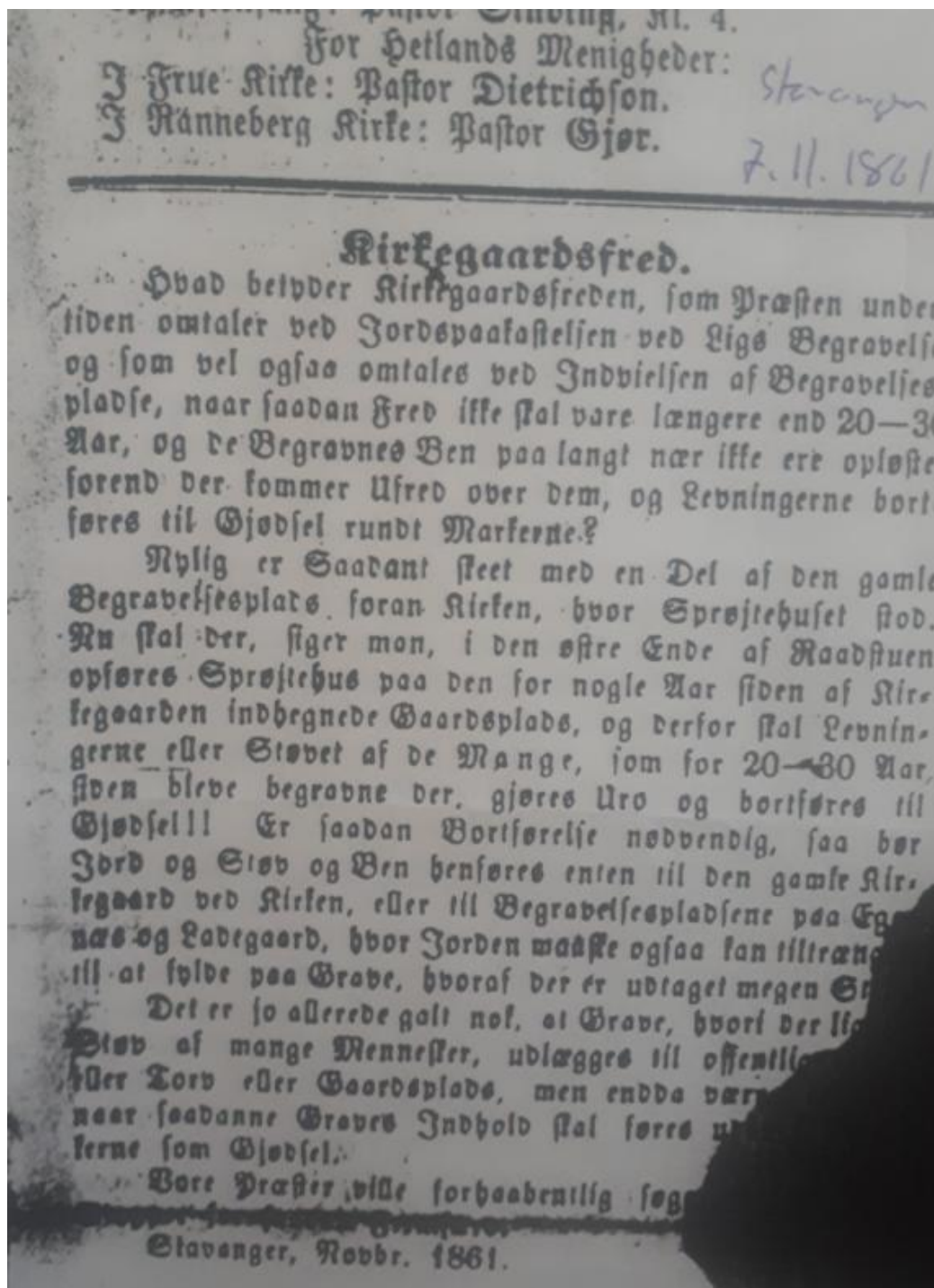
Stavangeren 19.12.1860. På tross av store arbeider og utgravinger i den avbrente delen av byen er det ikke gjort særlig mange funn. I Westlyes tidligere tomt fant man en del mynter fra 1600- og 1700-tallet.

1861. 31. aug. Ved et grave til den nye bankens bygning, er man kommet
 ind på den gamle Kirkegaard, hvor man har skiftet
 på en hel Del Menneske-Skeletter. Muldens skole er
 borte ved et par Mand, der vil bringe dem til Tjener
 på den Landeindomme.

Statsarkivet i Stavanger, PA1 Anders Bærheim, boks XIA utskriftsbøker, bok V, side 92 med henvisning til Amtstidende 31.8.1861. Funn av skjeletter i eller ved dagens Sparebank 1.

— „Karmsundeposten“ indeholder følgende Korrespondent-Efterretning herfra: Der arbejdes nu af alle Kræfter paa Tomten til den nye Fængselsbygning. Bygningen kommer til at staa der, hvor det gamle Sprojtetue ved Kirken før Stod og Facaden kommer til at vende lige mod Hovedindgangen til Domkirken. Af de fremlagte Tegninger ser det ud til at det vil blive en smuk Bygning, forsaavidt det Jdre angaar; det Indre af en Fængselsbygning har jo ikke meget byggeligt ved sig. Den skal opføres af Mursten. Men det var egentlig ikke om selve Fængselsbygningen jeg denne Gang vilde tale, men om de forskjellige Jordlag man har stødt paa inden man har fundet fast Grundvold. Fra Gadelinjen til en Dybde af 19 o 21 Tommer træffer man paa et Lag med sort Muld, derpaa kommer et Lag, 10 o 11 Tommer tykt, bestaaende af Kalkgrus og istykkerslaaede Tagsten, hvilke sidste skulle være samlede derhen i 1826, da omtrent alle Stene blæste af Kirken. Derpaa træffer man paa et 51 o 53 Tommer tykt Lag, ogsaa sort Jord, som indeholder en hel Mængde Menneskebein og Menneskeskeletter. Kirkegaarden har nemlig for nogle Decennier tilbage gaaet saa langt ned; men over dette Strøg er der senere bleven bygget Huse og anlagt Gade. Er man kommen gjennem dette med Menneskebein fyldte Jordlag, støder man paa en brolagt Gade og det i en Dybde af 81 o 84 Tommer under Jorden. Gaden er brolagt med flade Stene omtrent som vore nuværende Forstøve. Men det maa være meget længe siden Gaden laa saa dybt; maaske førend Domkirken blev bygget. Man tænker sig, at den Gade, som findes under Kalklaget, er bleven transporteret derhen enten da der groves Skjeldere til Domkirken, eller da Kongsgaard blev anlagt.

Stavangeren 11.9.1861, med henvisning til Karmsundposten(!). Gravingen var på matrikkel 411 i dagens Sparebank 1-bygg. Fra gatenivå til ca. 51 cm var det svart mold, så ca. 26 cm med kalkgrus og istykkerslåtte taksteiner. Det ble antatt at de var fra 1826, da omtrent alle taksteinene blåste av Domkirken. Så var det ca. 132 cm med svart jord, som inneholdt en mengde menneskebein og menneskeskjeletter. Her var det kirkegård fra 1725. Under laget med menneskebein var det en brolagt gate ca. 210 cm under bakken. Gaten var brolagt med flate steiner omtrent som fortauene på 1860-tallet.

Stavangeren: Kirkegaardsfred, 7.11.1861. Nylig gravd foran Domkirken der Sprøytehuset sto. Graver ble fjernet ved østsiden av Rådstuen. De nyeste var bare 20-30 år gamle.

— Der er et Brev, har jeg seet, som indeholder et Slags Registrerings-Forretning i **Stavanger Domkirke**: Biskoppen og Præsteskabet tog sig for at se over og optegne alle Kirkens Helligdomme: Levninger af Ben og Klæder efter Apostler og Helgener, en stor Mængde!

Folkevennen, 1862, side 70: En fortegnelse over levninger av bein og klær etter apostler og helgener

i

domkirken.

<https://www.nb.no/items/6a2fc6698abbd0e164ab7b15a3d6ea37?page=219&searchText=%22stavanger%20domkirke%22> Trolig vises det til relikvieoversikten fra 1517 (DN IV nr. 1074).

Det Steenkors, som tidligere stod paa **Steglebakken**, er nu opreist paa en Forhøining ved Præstegaarden Kannik.

Stavanger Amtstidende 1.9.1864. Steinkorset som tidligere sto i Steglebakken er flyttet til Kannik.

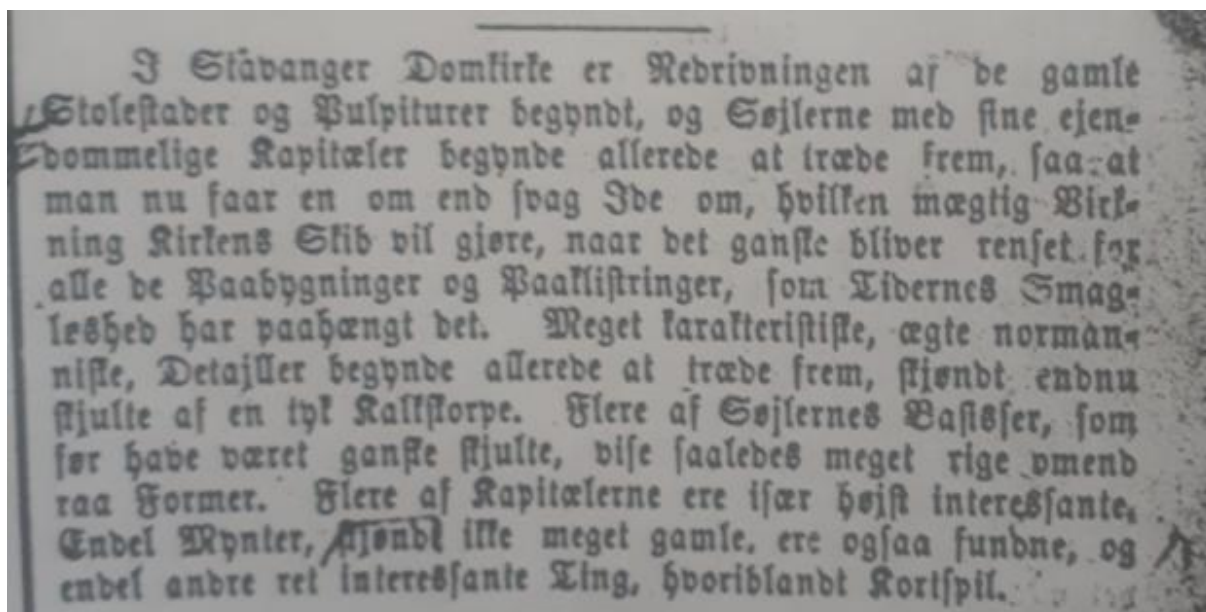
Historiske Efterretninger om Stavanger Domkirke.

(Nedenstaaende Meddelelser ere uddragne af N. Nicolaysens „Norske Fornlevninger“, 2det Hefte).

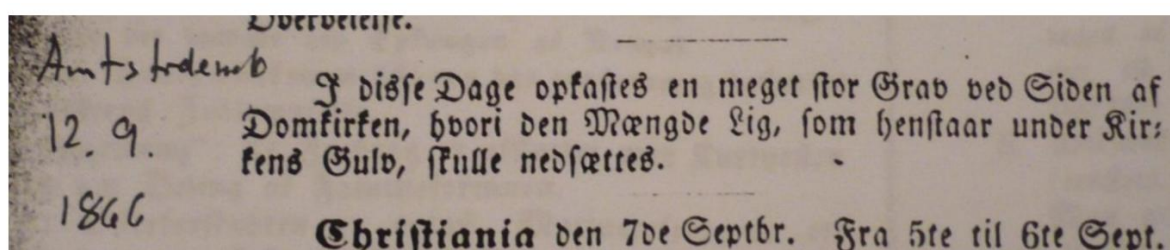
Struohuse. I Choret's søndre Væg er en Niche med et nu filmuret Vandbæcken i Bunden. Paa Kirkegaarden blev for

30 Aar siden fundet en fint udarbejdet **Fingerring** af Guld fra 13de eller 14de Aarhundrede med rund Plade, hvori sees et Christushoved paa blaagrøn emaillet Grund; den bevares nu i Universitetets Samling af nordiske Oldsager. Søndensfor

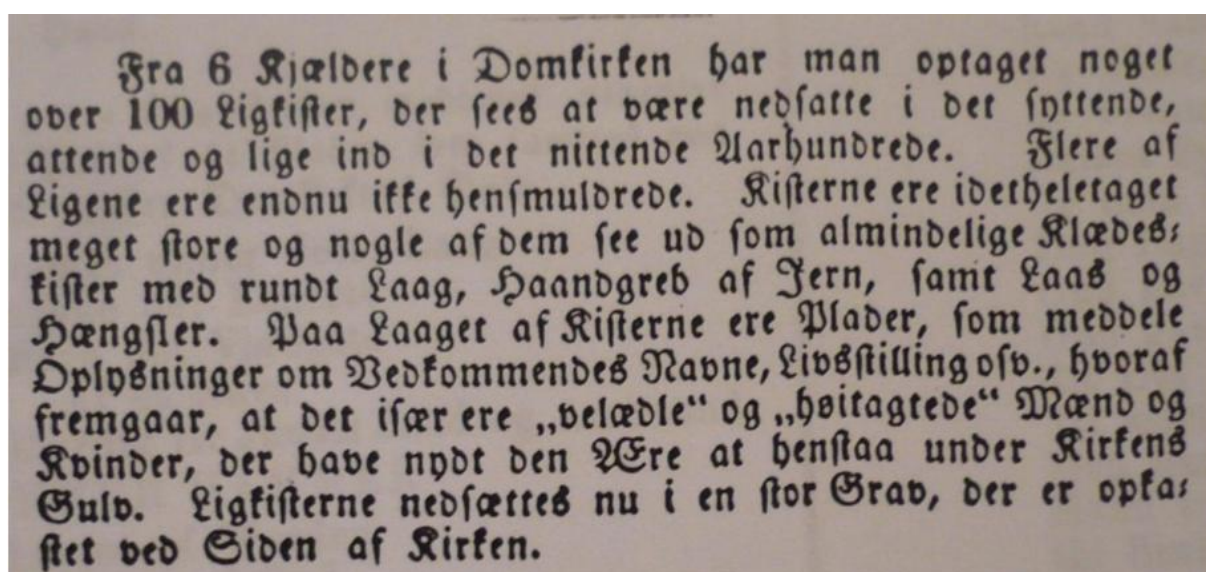
Stavanger Amtstidende 8.9.1864. Nicolaysen om funn av fingerring på kirkegården ved Domkirken for 30 år siden – se over om 1832.

Stavangeren 22.8.1866. Riving av stolrader og pulpiturer begynt i Domkirken. Kalklag fjernet.

Stavanger Amtstidende 12.9.1866. Fellesgrav anlagt ved siden av Domkirken for lik fra under golvet på Domkirken.

Stavanger Amtstidende 24.9.1866. Over hundre likkister hentet fra seks kjellere under domkirkens golv. Likkistene nedsettes i en stor grav ved siden av kirken.

Amtstidende
22. 11. 1866

Stavanger Domkirkes Restauration.

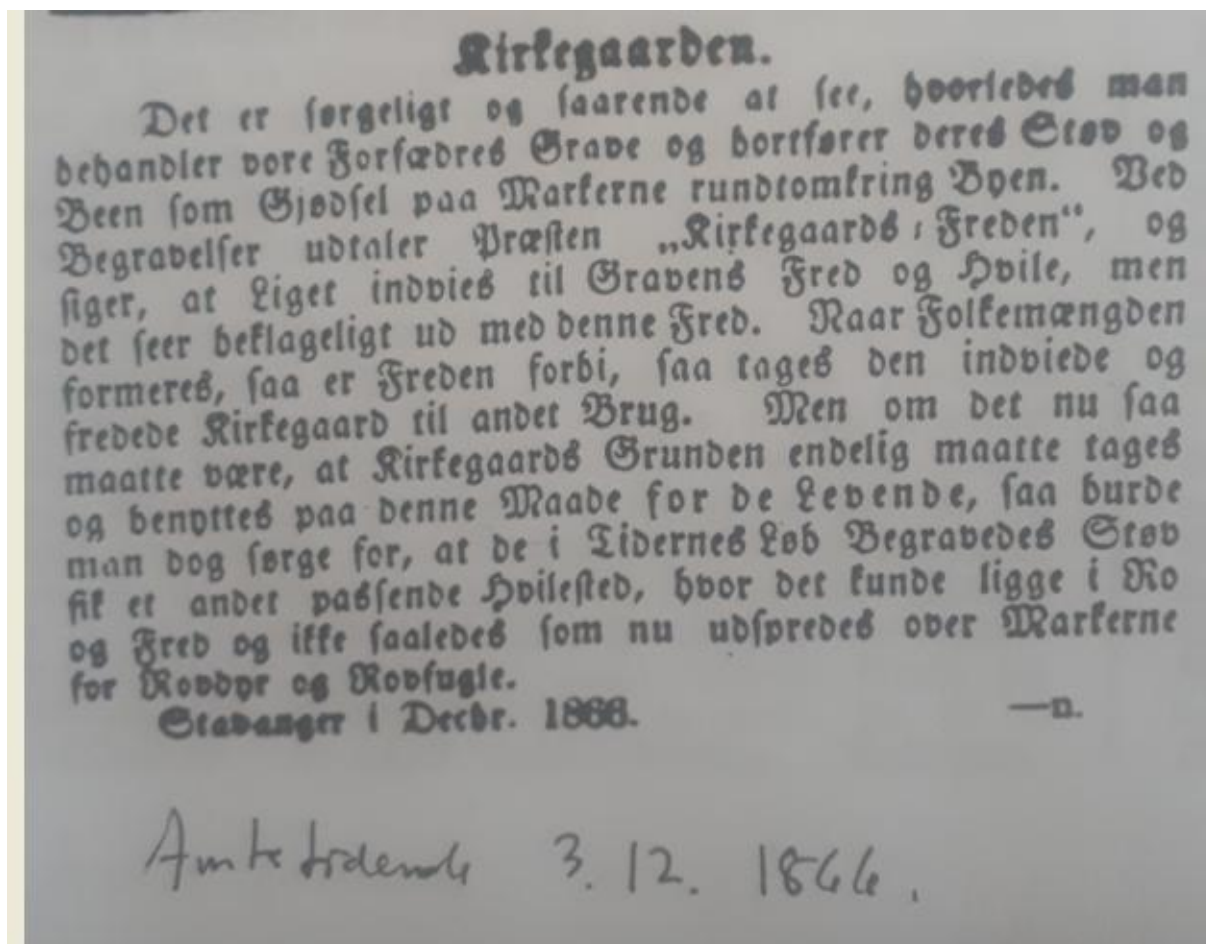
De, som have med ovennævnte ansvorsfulde Arbeide at gøre, ville undskylde, at man henvender nogle Spørgsmaal til dem:

Da Skibets Mure og Viller staa paa en simpel Steen-jettee, var det da fornuftigt at borttage Jorden inde i Skibet i hele 2 Fods Dybde, og kunde og burde man ikke her noget sig ialfald med 1 Fod?

Da dette Arbeide imidlertid er udført og vel ikke staa til at ændre, spørger man dernæst: Er det ikke ufornuftigt, ja næsten uforsvarligt, saaledes som nu sker, at grave en dyb Grøft tæt udenfor Skibets Ydermure? Maa ikke nødvendigvis Murens Grundlag derved svækkes? Bliver ikke denne Grøft, saaledes som den stensættes, et Middel ikke til at lede Fugtighed bort fra, men snarere hen til Murens Grundlag? Kan man ikke opnaa Hensigten ved en Grøft i nogle Fods Afstand fra Muren? Jagttager man saadan Forsigtighed ved et almindeligt Baaningshuus, hvorfor skal man da gaa hen og være dumdriftig ved en saadan Bygning som Stavanger Domkirke? Bør ikke derfor, trods Tids- og Pengetabet, den opkastede Grøft uopholdelig tilkastes og tilstampes, og en anden, om det for Fugtighedens Skyld er nødvendigt, lægges en 6 a 8 Fod ud fra Muren?

Rette Bedkommende ville ved at tage Sagen under alvorlig Overveielse, trøste Mange, som nu ere ængstelige, og deriblandt
Indsenderen.

Stavanger Amtstidende 22.11.1866. Har fjerne jord i to fots dybde i skipet i Domkirken. Videre graves det en dyp grøft ved skipets yttervegg. Innsenderen er redd for yttermurene til kirken.

Stavanger Amtstidende 3.12.1866. Sørgelig og sårende at en fjerner forfedrenes graver som gjødsel på markene omkring byen.

Min merknad: Fram til kunstgjødsel kom på 1800-tallet ble både dyrebein og menneskebein malt opp (beinmel), og brukt som gjødsel.

Stavangeren 18.12.1866. Funn av alterforheng eller korkappe i en kiste på Domkirkens loft. Har bare en dårlig kopi fra filmrulle... Mitt bilde over. Det er neppe Svithun siden han mangler boka.

Paa Stavanger Domkirkes Loft er i en gammel Kiste bleven funden en i antikvarisk og kunstnerisk Henseende meget værdifuld Gjenstand, som først antoges at være en Messehagel, men som efter Toldkasserer Christies Formening snarere maa ansees for et Jorbdæng foran et Alterbord. Det er af grønt Fløiel med høit brillante Broderier i Guld og Silke, forestillende Madonna med Jesubarnet og de hellige 3 Konger, en Geistlig i fuldt Ornat (formodentlig Stavanger Stifts Biskop), Helgener under Baldakiner og svævende Engle, omgivne af Blomstergirater. Stilen i Klædedragterne og Forjiringerne vise tydelig, at dette Klæde er betydelig ældre end Reformationen, ja maaskee fra samme Tid som Ebores Opførelse, den sidste Halvdeel af det 13de Aarhundrede. Dette Klæde, der sees at have været længere, da flere af Broderierne ere affkaarne paa Midten, er med Kirkeinspektionens Tilladelse af Arkitekt v. d. Lippe oversendt Bergens Museum, og har efter Hr. Christies Mening et desto større Værd, dersom det virkelig er et Alterklæde, da det i saa Tilfælde er det eneste i sit Slags, som er blevet opbevaret.

Ved at meddele Ovenstaaende efter „Stavangeren“ tilslude vi os at henstille til Overveielse, om det ikke vilde være rigtigst at lade de Oldsager, som forefindes heromkring, bero ved den herværende Samling. Paa Kongsgaard er nemlig allerede flere antikvariske Gjenstande opbevarede, og naar man interesserede sig for Sagen og vedblev at samle, kunde man med Tiden saa et smukt Museum ogsaa der.

Stavanger Amtstidende 20.12.1866. Kiste funnet på loftet i Domkirken med messehagel. Kongsgård har opbevart flere antikvariske gjenstander.

Aarsberetning for 1866.

Den i forrige Aarsberetning omhandlede Restaurationsplan for St. Svituns Kirke i Stavanger har senere paa Grund af Direktionens derom afgivne Erklæring undergaaet flere Forandringer, hvorved den sterkt har nærmet sig til det af Direktionen vedtagne Udkast, om den end ikke ganske falder sammen dermed. Der har dog ikke været Tale om at foretage Noget, hvorved Kirkens oprindelige Dele væsentlig vilde lide, og det er egentlig kun dette, som Foreningen efter sit Øjemed maa søge forhindret. Restaurationen er siden April Maaned dette Aar i fuld Gang. Efter Direktionens Anmodning er Kirkegaarden bleven undersøgt imellem Koret og det gamle Kapel ved den lærde Skole, uden at man dog traf noget Spor af den underjordiske Gang, som i gamle Dage skal have forbundet disse Bygninger. De Gravstene og Ligkisteplader, alle yngre end Reformationen, som fandtes ved Rydningen af Kirken, ville for Fremtiden faa sin Plads i Kjelderens under Koret.

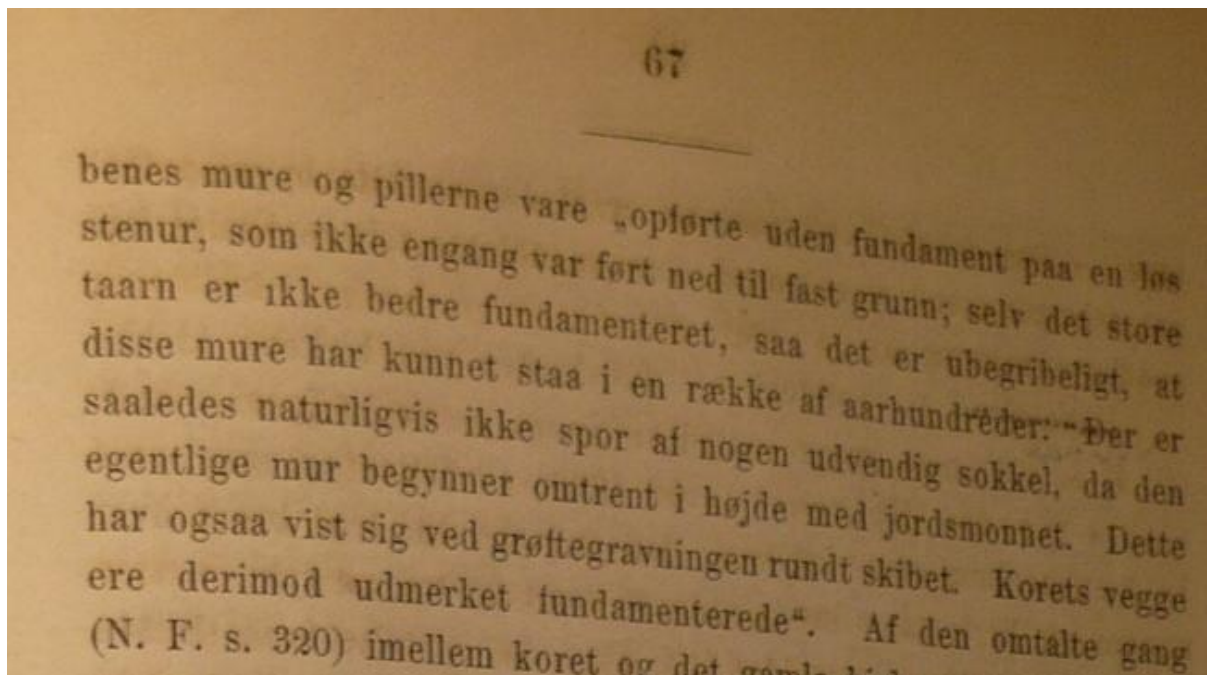
Fortidsforeningens årsberetning for 1866. En har undersøkt mellom domkirken og det gamle kapellet (Bispekapellet) etter en underjordisk gang. Den ble ikke funnet. Gravkister og likkisteplater som ble funnet ved rydding i kirken vil få sin plass i kjelleren under koret.

Avisa Stavangeren 17.4.1867, side 1. "Ved Udgravningen af Stavanger Domkirkes kor er nylig bleven funden en med indfattede Diamanter og rige Ornamenter emaljert Fingerring, en tredobbel spiralling og et Par Remknappe, Alt af Guld, samt et flettet Silkebaand med i Enderne anbragte Dubber af emaljert Guld. Den emaljerede Fingerring der antages at være et par hundrede Aar gammel vil blive tilstillet det Oldnorske Musæum i Kristiania til Indløsning." *Kopien fra filmrullen på Stavanger Bibliotek er dårlig.*

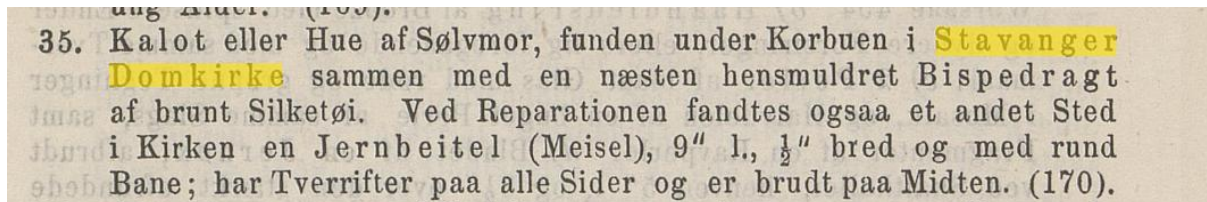
Helland p., Frue s. Paa Østbø paa Hundvaagø skal der være spor af en gammel grunnmur; vist er det, at derfra indbragtes til Stavanger i 1866 en baadsladning tilhugne klæberstene, hvoriblandt vare to sokkelstene fra den romanske tid og med samme form som den saakallede attiske basis.

Stavanger. Under den i 1867 paabegynte restauration af St. Svituns kirke (N. F. s. 795) viste det sig¹, at baade sideski-

¹) ifølge meddelelse fra arkitekt F. von der Lippe, som forestaar restaurationsarbeidet.

Fortidsforeningens årsberetning, 1867, side 66f. Beretning for 1866. Det ble sendt et båtlass med klebersteiner fra Austbø til Stavanger i 1866. Von der Lippe fant at fundamentet på sideskipenes murer og pilarer i domkirken, sto på en løs steinmur, som ikke var ført ned til fast grunn. Det var ikke noe spor etter en sokkel. Dette framkom ved grøftegravning rundt koret.

Fortidsminneforeningens årbok 1872, side 70: Kalott med innvevde metalltråder (sølvmor) og bispedrakt i brunt silketøy funnet under korbuen i Domkirken. Funn av meisel.

Sag No. 1.

Stavanger den 26 November 1874.

Fra
Stadsingenieuren.

Efterat Restaurationen af Stavanger Domkirkes Indre nu er fuldendt, skal jeg tillade mig at fremkomme med Forslag til Ordning og Beplantning af Domkirkegaarden.

Som det af vedlagte Rids vil sees, har jeg tænkt mig den Muur, der nu skiller Parken fra Domkirkegaarden, bortskaffet, og Terrainet udjevnet saaledes, at der i Gangene bliver en passende Stigning, medens Græsplainerne tænkes delvis forhøiede med den udgravendes Muld. Alle Gravsteder maatte naturligvis flyttes og anvises Plads paa den nye Kirkegaard. Rundt Domkirken maa man, for ikke at blotte Fundamentet, lade blive gjenstaaende en Rabat, ligesom saadanne ogsaa foreslaaes anbragte langs Steengjærderne og langs Brandvagten.

Det Domkirkegaarden mod Vest begrænsende Jernrækværk foreslaaes flyttet til Kongsgaard paa Stykket fra Hjørnet ved Consul Rielland nedover mod Bredevandet.

Omkostningerne ved dette Arbeide, der for en Deel vil kunne udføres af Brandmandskaberne, kunne under denne Forudsætning formeentlig ansættes til 300 Spd.

Otto Waitz.

Representantskabets indstilling 26.11.1874. Otto Waitz ønsker å endre på murgjerdet og plenen ved Domkirken. Gravsteder må flyttes. *Efterat Restaurationen af Stavanger Domkirke Indre nu er fuldendt, skal jeg tillade meg at fremkomme med Forslag til Ordning og Beplantning af Domkirkegaarden. Som det af vedlagte Rids vil sees, har jeg tenkt mig den Muur, der nu skiller Parken fra Domkirkegaarden borttaget og Terrainet udjevnet saaledes at det i Gangerne bliver en passende Stigning, medens Græsplainerne tenkes delvis forhøiet med den udgravendes Muld. Alle Gravsteder maa naturligvis flyttes og anvises Plads paa den nye Kirkegaard.*

Ifølge det ærede Formandskabs Anmodning har jeg paa Østsiden af Stavanger Domkirkes Chor ladet grave et Hul, for derved at faae undersøgt, af hvilken Beskaffenhed Jordsmonnet paa dette Sted maatte være. Den foretagne Undersøgelse viser, at der her er bleven nedgravet en Deel Menneskebeen, samt at en fast Ourbakke først begynder i en Dybde af 4 Fod. Da imidlertid Domkirkens Chor hviler paa en særdeles solid Grundmuur, nærer jeg ingen Frygt for, at en Sænkning af Terrainet mellem Kirken og Parken, som af mig foreslaaet i Skrivelse af 26 Novbr. 1874, vil kunne udøve nogen skadelig Indflydelse paa Kirkens Stabilitet.

Stavanger den 7 Januar 1875.

Otto Waitz.

Representantskabets indstilling 7.1.1875. Otto Waitz har gravd ned på østsiden og inntil domkirken, for å sjekke fundamentene. Det ble funnet menneskebein. I fire fots dybde traff de på aur: ”Ifølge det ærede Formandskabs Anmodning har jeg paa Østsiden af Stavanger Domkirkes Chor ladet grave et Hul, for derved at faae undersøge, af hvilken beskaffenhed Jordsmonnet paa dette Sted maatte være. Den foretagne Undersøgelse viser at det her er blevet nedgravet en Deel Menneskebeen, samt at en fandt Ourbakke først begynder i en dybde af 4 fod. Da imidlertid Domkirkens Chor hviler paa en særdeles solid Grundmuur, nærer jeg ingen Frygt for, at en Sænkning af Terrainet mellom Kirken og Parken, som af mig foreslaaet i Skrivelse af 26 november 1874 vil kunne udøve nogen skadelig Inflydelse paa Kirkens Stabilitet”.

Stavangeren 14.5.1875. Graving pågår i den gamle kirkegården ved Domkirken i parken. Støtende og upassende. Steingjerde er fjernet.

En Guldring blev igaar funden ved **Ud-**
gravning i en gammel Kjelder i Uhrgaden.
Ringens Værdi ansættes til ca. 35 Kr. og dens
Form viser saa langt tilbage i Tiden, at Mu-
sæet har fundet det ønskværdigt at komme i Be-
siddelse af Ringen.

Stavanger Amtstidende 11.2.1879: Funn av gullring ved utgraving i en kjeller i Urgata.

Avisa Stavangeren 24.2.1883: Den gamle Raadstue. Den gamle rådstuen forsvinner. Mulighet til å erverve klebersteiner hos statsingeniøren til hageporter med mer.

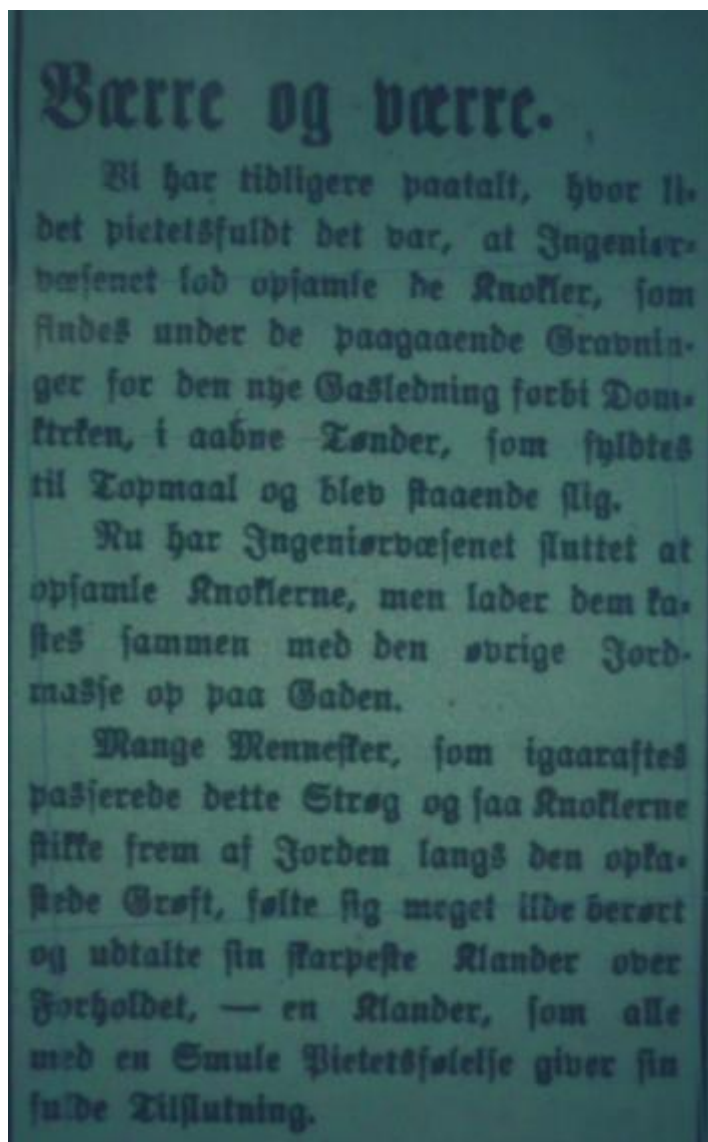
En Runesten fandtes lørdags i Grund-
muren til den gamle Brandvagsbygning; den
var desværre i 3 Dele, som samtlige blev hen-
bragt til Musæet, hvor den vel af en eller anden
Lærd vil kunne blive tydet og saaledes muligens
fortælle lidt om gamle Dage.

Stavanger Amtstidende 20.3.1883. En runestein ble lørdag funnet i den gamle brannvaksbygningen. Den var i tre deler. Fraktet til museet.

Runestenen, der blev fundet i Muren ved
Redrivningen af Brandvagsbygningen (det gamle
Roadhus), havde følgende Insription:
Katil raisti stain-thina haftir Juruni kunu
sina-Datur-ur-Thur. (Ketil reiste denne Sten
efter Torine, Konen sin, Datter af Thor.)

Stavanger Amtstidende 24.3.1883. Runesteinen ble funnet i muren på Brannvaktbygningen. Teksten er tydet.

Stavangeren 24.3.1883: "Den før omtalte runesteinen" i Mariakirken.

6 tommer pr. aarhundrede maatte disse verksteder have ligget flere fod under havfladen i stenalderens tid.

Stavanger. At *Svithunskirken* allerede før 1557 (N. Fornl. 315) fik nogen istandsættelse, sees af dens regnskab for 1554—1556 (i rigsarkivet). Det anføres nemlig deri, at Erik Ormssøn [til Vatne og Valvatne paa Stordø i Søndhordeland] i 1555 fik 7 tdr. korn og 3 daler for at han skulde lade hugge til kirkens behov 40 tylvter sperrer til «svalerne» [?] paa kirken og saamange «murlagir» [?], som behøves. Længer ude i regnskabet omtales «skarvesøm» til «valen», og at Niels Olafsson fik 24 daler «for han gjorde stolen [prækestolen] i kirken», samt at der blev kjøbt 2 hængseljern til «prædikestolen» for 8 skilling. Denne prækestol er senere følgende bleven afløst af den nuværende, der først er gjort i det 17de hundreedaar (jfr. N. Stift. III, 1026). — At levningerne af *Marielkirken* endnu i 1588 (jfr. N. Fornl. 320) ikke vare nedtagne sees af Stavangers domkapitels protokol (Theol. Tidsskr. II (1859) s. 262), hvori det heder, at 17 januar s. a. «forlangte borgermester Christen Nilsson, at den gamle kirke, som staar paa kirkegaarden, maatte indrommes til raadstue, hvilket bevilgedes, mod at lagmanden med raadet skulde afskaffe den ulempe, som blev brugt hos samme kirke med drukkenskab og anden uskikkelighed, hvilket han lovede og tilsagde». Alligevel kan denne raadstue først være kommet istand efter 1591 (N. Fornl. 320), men dog før 1633, da der i dette aar overgik dens bygning en brand (N. Magas. III, 180, 198), hvorefter den henstod i urepareret stand i det mindste indtil efter 1636. For henimod 10 aar siden blev den indrettet til brandvagtstue og nedtoges i begyndelsen af 1883. Ved de gravninger, der da bleve foretagne i dens fundament, viste det sig, som det fremgaar af de fra byens stadsingeniør, kaptein H. Lange og konservatoren ved stedets museum T. Helliesen velvillig indsendte meddelelser, ledsagede af rids og tegninger, at den forrige Marielkirke, paa hvis tomt bygningen stod, har dannet en aflang firkant med beliggenhed næsten nøjagtig fra vest til øst, medens domkirken afviger noget fra denne retning, idet den strækker sig fra vnv. til øso. Afstanden mellem Marielkirkens sydvestlige hjørne og det nordligste punkt af domkirkens vestre udspring er 52 fod. Kirken har været udvendig 64 fod lang og 21 fod bred, saa at den udgjorde 3 kvadrater, hvoraf det østligste dannede koret, der var adskilt fra skibet ved en tværmur. I grundvolden fandtes af løse sager brændte sten, forkullede træstykker og smeltet klokke-metal, det sidste antagelig hidrørende fra kirkens formodede brand i 1434. Endvidere traf man i skibet paa en af de, neppe senere end det 13de hundreedaar forekommende og mest til fornemmere personer anvendte kister af sten, her klebersten, med udhulet fordyb-

ning for ligets hovedform, dog uden det ellers sedvanlige runde hul i bunden for afløb af flydende dele. Kisten er kun 86 cm. lang, 25 cm. bred ved hovedet og 24 ved fødderne; udhulingens dybde er ellers 12,5 cm., men under hovedet kun 1,5 cm. Som det af disse maal vil sees, var kisten kun bestemt for et barn, og ben af et saadant fandtes ogsaa urørt sammen med nogle kul, formodentlig levninger af det ved en brand fortrede trælaag. I nærheden af kisten var der i auren en fordybning med samme form som kistens indre men af betydelig større dimensioner, svarende til et voxent menneske. Endelig fandtes i grundmuren af kirkens «vestre langside» en sten, som var brudt i fire stykker og har en runeindskrift. Stenen er af kvartsskifer, 3,60 m. lang, 18,5 cm. bred og omtrent 22 cm. høj. Runerne høre til den yngre slags og ifølge den indsendte gjenpart af indskriften maa denne læses saaledes: $\times \text{P} \text{T} \text{T} \text{T} \text{P} \text{:} \text{R} \text{H} \text{Y} \text{T} \text{T} \text{:} \text{Y} \text{T} \text{T} \text{T} \text{:} \text{B} \text{T} \text{T} \text{:} \text{H} \text{Y} \text{T} \text{T} \text{T} \text{:} \text{I} \text{N} \text{R} \text{T} \text{T} \text{T} \text{:} \text{P} \text{T} \text{T} \text{T} \text{T} \text{:} \text{H} \text{T} \text{T} \text{:} \text{H} \text{Y} \text{T} \text{T} \text{T} \text{:} \text{I} \text{N} \text{T} \text{T} \text{T} \text{:}$ Der er ogsaa spor af endnu en stav, som er afstedt og utvilsomt maa have været genitivmerket H . Det hele bliver da: *Katill reista stein hina haftr iuruni kuuu sina tutur Utur (s)* (Ketill reiste denne sten efter Jorun, sin kone, Otars datter). Eget er det aspirerende h foran *aftr*, der som bekendt endnu træffes i flere af vore dialekter navnlig i Bergens stift. Forresten maa indskriften vistnok henføres til tiden før det 12te hundreedaar, men dog neppe til hedendommen. Baade kisten og runestenen ere indlemmede i Stavangers museum.

SØNDRE BERGENHUS AMT. — Fjælber p., Eid s. Ved kongebrev af 30 mai 1642 (N. Rigsregistr. VIII, 212) bevilgedes Erik Ottessøn Orning, der var forlenet med Halsnø kloster og Hardanger, 400 af de stene, som paa *Halsnø kloster* (N. Fornl. 358, aarsb. 1876, 173) «findes at være nedfaldne af den gamle kirke sammesteds, for dermed at forbedre sin gaard».

BERGEN. — Bergenhus. Endnu (N. Fornl. 420) ved brev af 11 marts 1642 (N. Rigsreg. VIII, 137) giver kongen lensherren Henrik Thott ordre at sende til Kjøbenhavn de vegsten, som han efter befaling havde «ladet sanke tilhobe».

Domkirken. Kirkens i 1880 paabegyndte restauraation blev fuldført i mai 1883. Ved siden af dette arbejde, som udførtes under overopsyn af arkitekt P. Blix, har denne ikke alene foretaget en grundig og gennemgribende undersøgelse af bygningen men ogsaa udført en mængde tegninger af dens enkelte dele i forbindelse med en fremsilling af kirkens udseende til forskellige tider og aftening af de interessanteste løse gjenstande, som fandtes under restaurationsarbeidet dels i selve kirken og dels i

Fortidsforeningens årshefte for 1882, side 207f: Om funn ved gravning under Mariakirken. Det ble laget riss og tegninger fra gravningene av H. Lange og T. Helliesen. I grunnvollen fantes løse bein, forkullede trestykker og smeltet klokke-metal. En klebersteinskiste som ikke er nyere enn 1200-tallet – uten hull i bunnen for avløp. Kisten er 86cm lang og 25cm ved hodet og 24cm nederst. Det fantes bein i kisten og noen kull. Like ved kisten var det rester av et voksent menneske. En stein ble også funnet i grunnmuren i kirken ”vestre langside” i fire deler, med en runeinnskrift.

Stavanger Amtstidende: Værre og værre, 29. juli (uten år). Funn av knokler utenfor Domkirken ved gravning av den nye gassledningen.

En Ligkiste af Klebersten fandtes
 i Formiddag ved Gravningen paa Tomten
 af den forrige Brandoagtsbygning. Den
 var gjort af en hel Sten, i hvis Midte
 der var udhulet Blods til Liget, som efter
 Rummet's Størelse maa have været et
 Barn. Risten havde ingen Indskrift.

Avisa Stavangeren, 12.4.1883: En ligkiste af Klebersten. Det ble det "ved Gravningen på Tomten" til den tidligere brannvaktsbygningen, funnet en klebersteinkiste. Den var av hel stein, og ut fra størrelsen er det kista for et barn. En identisk tekst er i **Karmsundposten 17.4.1883.**

Actie-Garveri

Maskinremme.

Actie-Garveri

er og Skind, malet og umalet

Actie-Garveri

arter Peltsskind.

Actie-Garveri

bugværk, Seil og alle Sorter

Stavanger den 13de April.

Gamle Brandvagtten. Ved Graving i Grunden under den forrige Brandvagtbygning er foruden den tidligere omtalte Runesten kommen for Dagen Spor af en nedbrændt Bygning (Vor Frue eller St. Mariæ Kirke?), idet brændte Steene, forkullede Trestykker og smeltet Klokkemetal er fundet.

En nu for Dagen kommen Træmur i svagt buet Form med den konkave Side mod Nordvest kan have været Skillemuren mellem Koret og Skibet. I den Del, vi ville benævne Skibet, fandtes igaar en Klæberstens Likkiste, hvori de jordiske Levninger af et Barnelig var gjemt. Den ydre Form af Barnets Legeme var udhugget i Klæberstenen; noget Laag fandtes ikke, derimod i Fordybningen enkelte Stykker Træul. Risten skal være leveret Mulæet tilligemed 7 Sitr. Ranontugler, smeltet Klokkemetal &c.

I Nærheden af Klæberstensfunden opdagedes lignende menneskelige Former udhuggede i selve Steuet, i hvilke fandtes Menneskeben; her har altsaa Begrovelse fundet Sted uden Benyttelse af Riste.

Stulde ikke alt dette tyde paa, at man her er i Begreb med at finde Grundmurene til den St. Mariæ Kirke, som man intet sikkert ved om efter den store Brand, der overgik Stavanger i 1633, og paa hvis Ruiner den gamle Raadhusbygning (senere Brandvagtbygning) noget længere ude i det tyttende Aarhundrede antages opført?

Vi haabe, at man under sit Arbeide her i disse Dage ikke lader sig nse med blotte Gissninger, men søger saavidt muligt at komme til Biskhed i Sagen ved at fortsætte disse Udgravninger, der tør lønnes med et i historisk og antikvarisk Henseende godt Udbytte, som ialtfald kan opveie de forholdsvis smaa Udgifter, saadan fortsat Udgravning vil medføre. — Rette Bedkommende turde heri give os sit Redhold.

Halvfuge (Diphtheritis) gaar for Tiden her i Byen og skal optræde temmelig ondartet; — Sygdommen er meget smitsom. I Familier, hvor et enkelt Tilfælde indtraffer, f. Ex. med Tjenestepigen, og hvor der er mange Børn, er man saare uheldig sikket her i Byen; vanskeligt er det naturligvis at soutinere Isolation i Hjemmet; og at saa Patienten anbragt paa noget af de hervedende Sygehuse, har Erfaring godgjort at være noget nær en Umulighed.

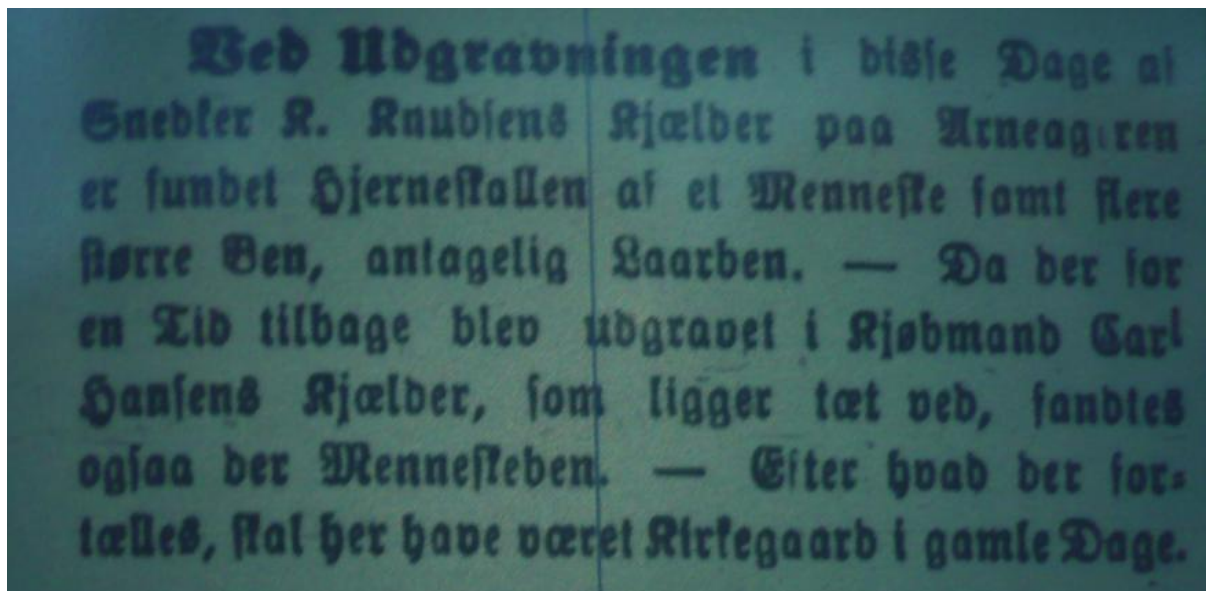
Rigsretsdebatterne. Forud for Gjenoptagelsen af Odelsthingets Behandling af Protokollkomiteens Indstilling af det ifølge „Dag. Nyd.“ imandags en Episode af ikke ringe Interesse, foranlediget ved følgende af Statsraad Rotzies Idt fremlagte Udfattelsesforslag:

„Den forfattede Behandling af den foreliggende Sag udfattes indtil videre.

Det henstilles til Stortinget at tage under Overveielse, hvorvidt der kan være Fortsøining af

Stavanger Amtstidende 13.4.1883. ved graving i grunnen under den forrige brannvaktbygningen, er det foruten den tidligere omtalte runesteinen, kommet for dagen spor av en nedbrent bygning, idet brente steiner, forkullede trestykker og smeltet klokkemetal er funnet. Det ble funnet en tverrmur i svakt buet form med den konkave siden mot nordvest. Den kan ha vært skillemuren mellom koret og skipet. I den delen vi omtaler som skipet, ble det i går funnet en klebersteins likkiste hvor de jordiske levninger av et barnelig var gjemt. Den ytre formen av barnets legeme var uthogd i kleberstein. Noe lokk fantes ikke, derimot i fordypningen var det enkelte stykker trekull. Kisten skal være levert til Museet, sammen med

sju kanonkuler, smeltet klokkemetall med mer. I nærheten av klebersteinkisten ble det oppdaget liknende menneskelige former uthogd i selve grusen, der det var menneskebein. Det har altså vært en begravelse uten bruk av kiste. En identisk tekst er i **Dagbladet 17.4.1883** og **Egersunds-Posten 18.4.1883**.

Stavanger Amtstidende 1.8.1890: «Under udgraving». Ved udgravingen i disse Dage av Snekker K. Knudsens kjælder paa Arnageren er fundet hjerneskallen af et Menneske samt flere større Ben, antakelig Laarben. – Da det for en Tid tilbake blev udgravet i Kjøbmand Carl Hanssens Kjælder, som ligger tæt ved, fandtes ogsaa der Menneskeben. – Efter hva der fortelles, skal her have været Kirkegaard i gamle Dage”. *Stavangeren og Vestlandsposten sier ikke noe om funnene. Kjøpmann Carl Hanssen bodde i Nygata 2.*

Der, hvor alteret før har staaet, er der nemlig en fiensætning eller, hvad det nu skal kaldes. Kjelderens naar ikke saa langt, som til den østre gavlvæg. Der er nemlig en tværvæg her. Rummet mellem denne og gavlvæggen er tilsyneladende fyldt med jord og sten; dog lidet rimeligt; thi netop her maatte man søge den gang, som i flere aarhundreder har været uljendt.

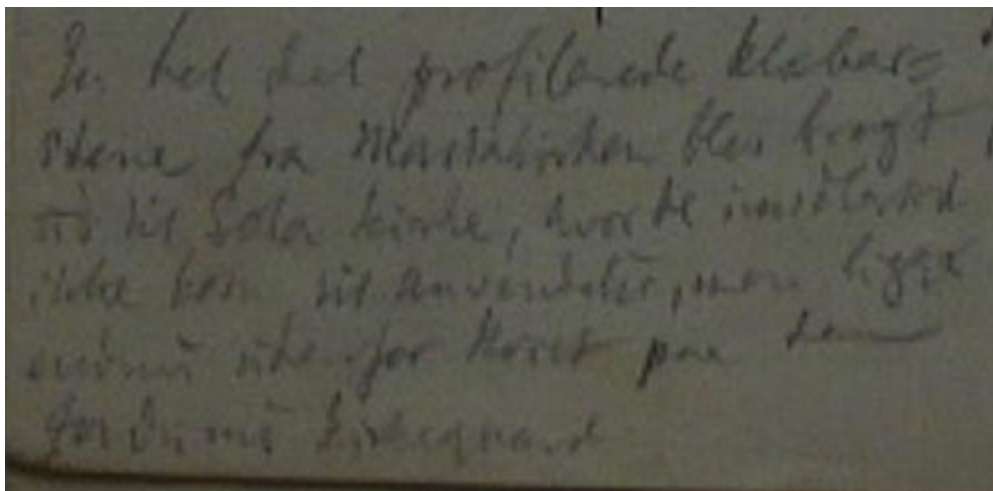
Da kapellet for etpar aar siden blev delvis restaureret, begyndte man ogsaa at grave her. Men da de var komne et stykke ned i jorden, stødte de spaden mod stene, og saa holdt de op. Det hele udbytte af arbeidet var nogle ben, som mændene omhyggelig lagde tilside i en niche i muren. Men formanden for restaurationen sagde, det var bare fjødben og at der var intet at grave efter. Deri gjorde man vistnok ret. Stenene, de stødte paa, har sandsynligvis været hvælvet over gangen.

Om ikke gangen ligger her, kan det jo være et andet rum, hvor der kanske er noget bortgjemt. — Man vil erindre det

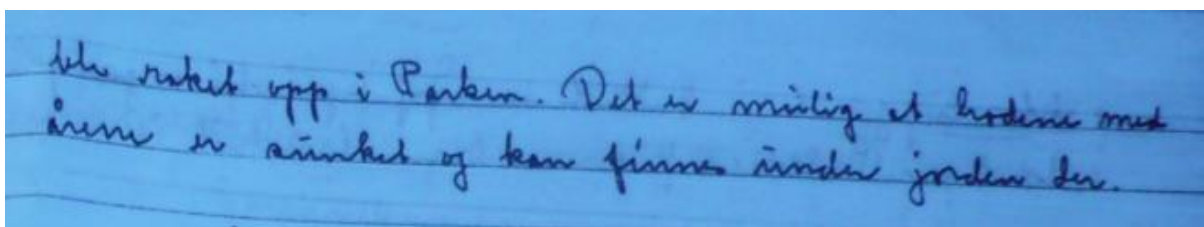
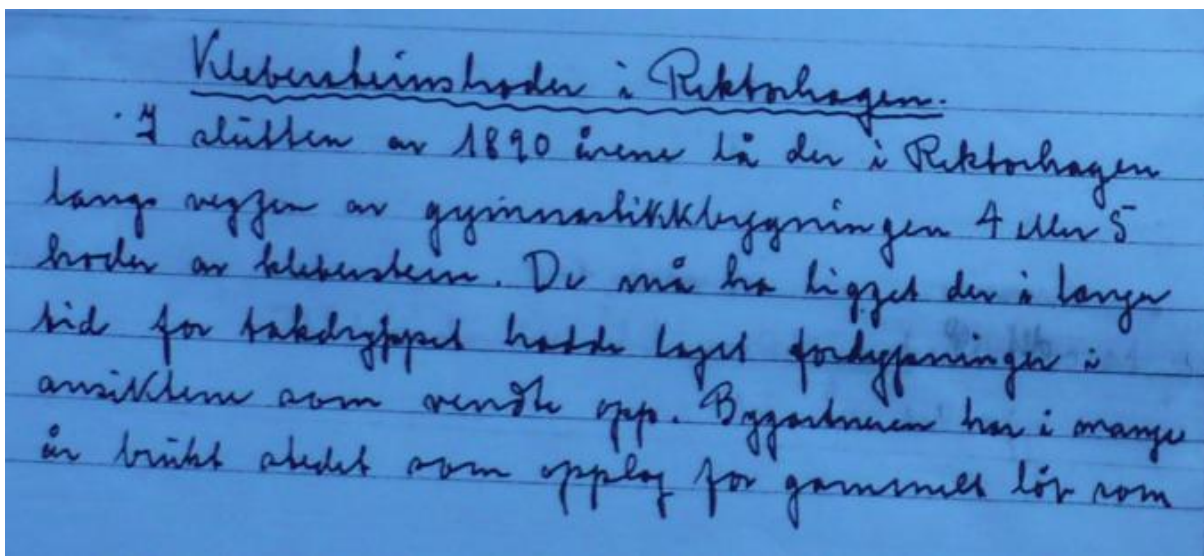
Stavanger Aftenblad: Lidt fra det gamle Stavanger, 17.12.1898. Det er gravd under golvet i Munkekirken (Bispekapellet), der fant de steiner, som innsenderen mente kunne være taket på tunellen til domkirken. Det ble også funnet bein. Usikkert om det var dyre- eller menneskebein.

Ludvig Daa: "Om Stavanger Stift i Middelalderen", Historisk tidsskrift, bind 3V, 1899, side 285. Han viste til A. E. Erichsen som kilde, som viste i 1899 til en hypotese fra Claudius

Jacob Schive (død 1878) om at Martinskirken lå i krysset Prostebakken og Kirkegata. Der og innover mot Arneageren hadde Schive funnet spor av gamle murer og rester etter begravelser.

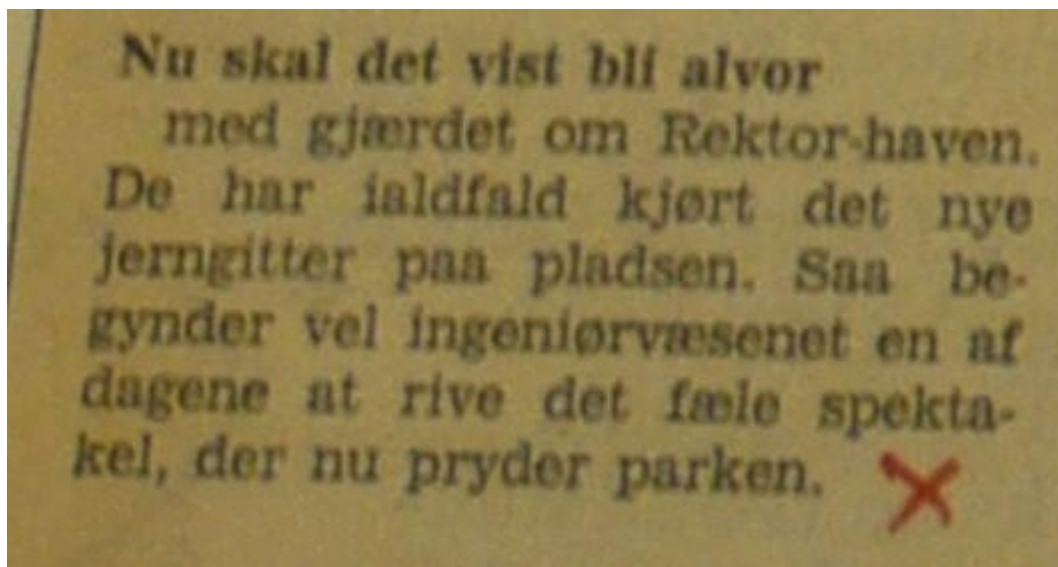

A E Erichsen, Privatarkiv 110 i Byarkivet i Stavanger, udatert (ca. 1900?): "En del profilerte klebersteiner fra Mariakirken ble lagt til Sola kirke der de ikke kom til anvendelse, men ligger endnu utenfor koret på den fordums kirkegaard".

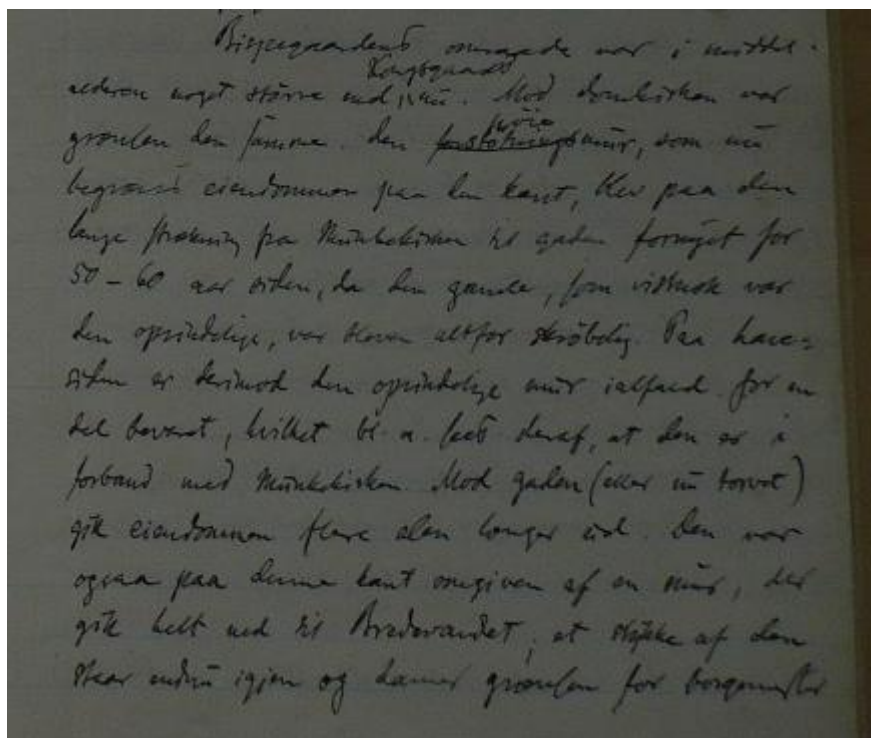

Anders Bærheim, Statsarkivet, Privatarkiv 1. Uten dato. Klebersteinsboder funnet i Rektorhagen. "I slutten av 1890-årene lå der i Rektorhagen langs veggen av gymnastikkbygningen 4 eller 5 hoder av klebersten. De må ha ligget der i lange tid for takdryppet hadde laget fordypninger i ansiktene som vendte opp. Bygartneren har i mange år

brukt stedet som opplag for gammelt løv som ble raket opp i Parken, Det er mulig at hodene med årene er sunket og kan finnes under jorden der”.

Stavanger Aftenblad, 4. juli 1900. ”Nu skal det visst bli alvor med gjærdet om Rektor-haven. De har ialdfald kjørt det nye jerngitter paa pladsen. Saa begynder vel ingeniørvæsenet en af dagene at rive det fæle spektakel, der nu pryder parken.”

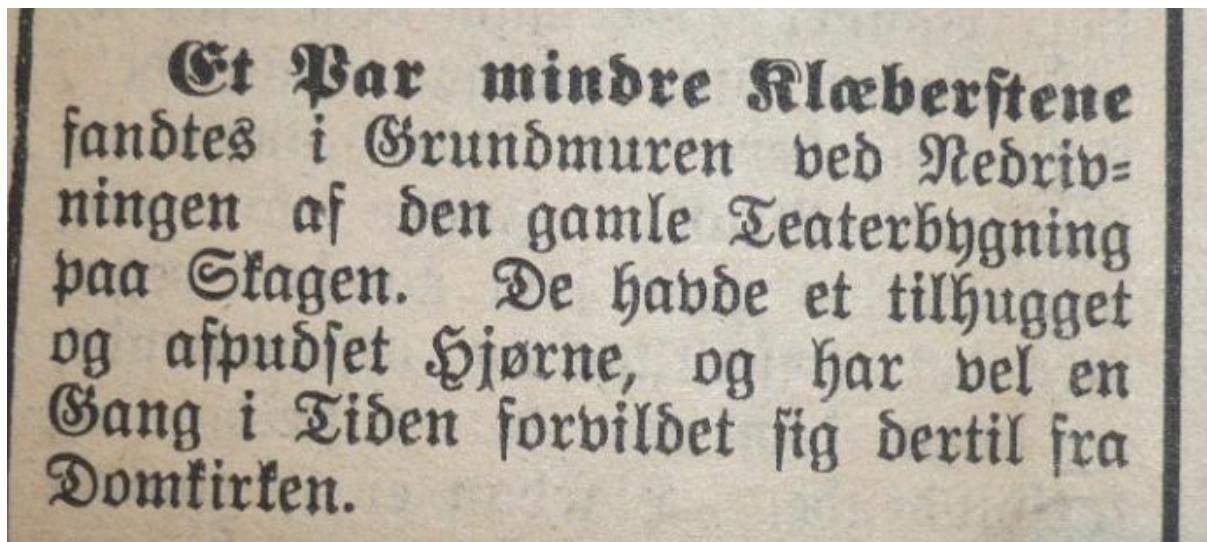
A E Erichsen, Stavanger Byarkiv, PA 110 – ca 1900? Muren mellom Kongsgård og domkirken ble fornyet for 50-60 år siden. Den gamle som visstnok var den opprinnelige var blitt alt for skrøpelig. På havesiden er derimot den opprinnelige mur i alle fall for en del bevart. Det ses best av den er i forband med Munkekirken. Mot gata (eller nu Torvet) gikk eiendommen flere alen lengre ut. Den var også på denne kant omgitt av en mur, der gikk helt

til Breiavatnet. Et stykke av den står enda igjen og danner grensen for borgermester Kiellands eiendom (dagens *Kiellandshagen*).

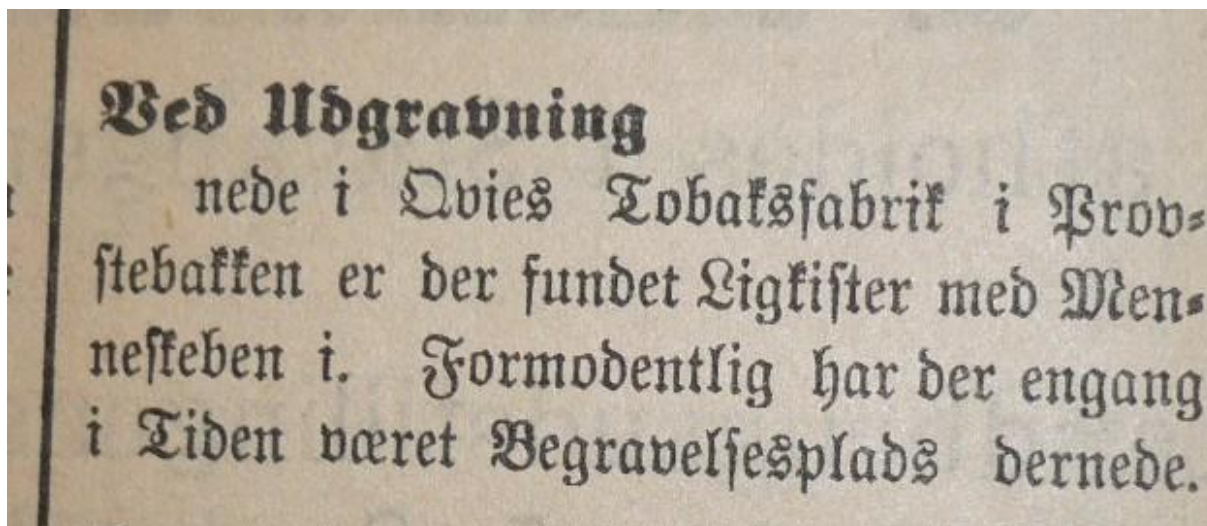

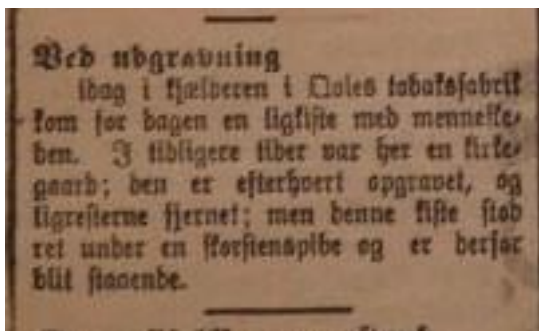
Stavanger Aftenblad: Fra gamle dage, 13.9.1900. Riving av byfogd Christensens gård (øverst i dagens Kongsgårdsbakken) ble det i kjelleren funnet noen kolossale murer, slik at man kunne tro de var til en festning. Dette hadde vært fyllearrest med fem celler adskilt med en

alens murer. Da murene ble nedbrudt viste det seg at de besto av gigantiske steiner, og delvis fantes klebersteinsblokker. En del av dem viste spor av ornamenter. De ble brukt til den nye muren i Kongsgårdshagen. En stein hadde ligget i et hjørne i en vindusnisje i Olavskirken. Andre hadde spor av gotiske søyler i hjørnene. I muren ved Munkekirken (Bispekapellet) var det to gravsteiner med tekst som ikke kunne tydes.

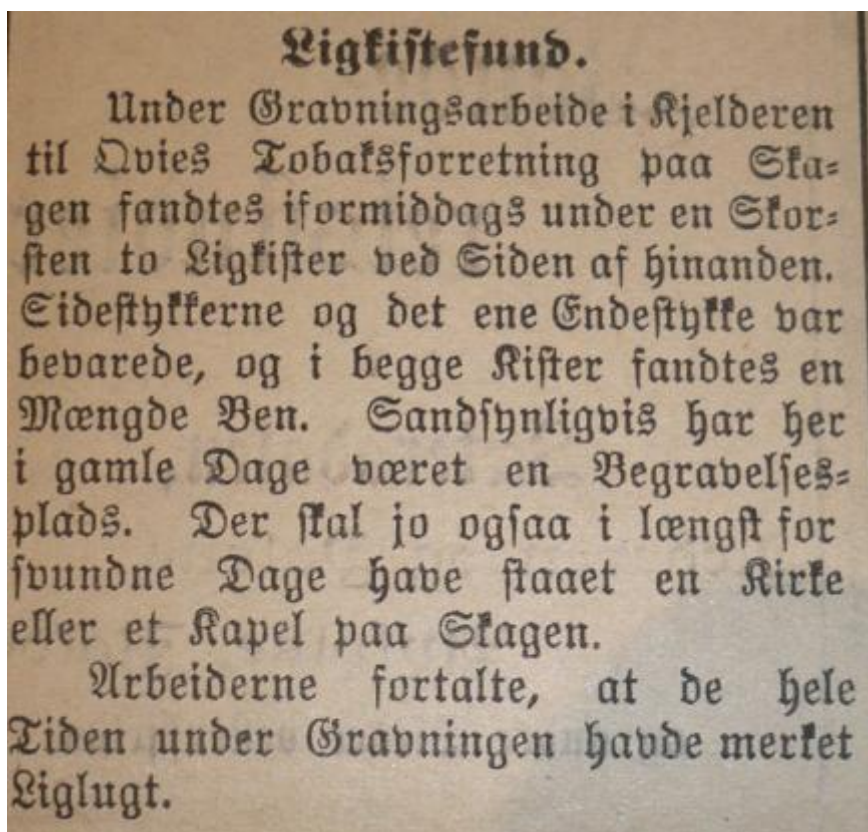

Stavanger Avis, 16.7.1902. "Et par mindre kløberstene fandtes i grundmuren ved nedrivningen av den gamle teaterbygningen paa Skagen. De hadde et tilhugget og avpudset hjørne, og har vel en gang i Tiden forvildet sig dertil fra Domkirken". (Skagen 18).

Stavanger Avis: Fundne menneskeben. Gammel kirkegaard? 3.9.1902, Stavanger Aftenblad: Ved udgravning, 3.9.1902. Vestlandsposten: Ved udgravning, 3.9.1902. Det er skjelettfunn like sør for Prostebakken.

Amtstidende: Ligkistefund. 3.9.1902.

Stavanger Aftenblad: Under gravningen, 30.7.1904, jamfør Stavanger Amtstidende og Adresseavis: Værre og værre, 29.7.1904 og Henriksen, Henriksen Chr. (Christian) (1839-1920): Stavanger i svunne dager. Dreyer forlag, Stavanger, 1975. Første utgave ble utgitt i 1908, side 59. Funn av menneskebein i Kirkegata. mange menneskebein i området fra Domkirken "henimot" Prostebakken da man skulle legge kloakk og opparbeide gater.

Stavanger Aftenblad 22.9.1905. Fund af menneskeben. Ved gravning av en kabelgrøft nedenfor domkirkens hovedinngang ble det funnet en del menneskebein, 6-7 hodeskaller, ryggvirvler, lårbein, ribbein mv. De fleste beina var under den hellelagte oppgangen til kirken. Beina vil bli nedgravd på Kirkegården (*dvs. Lagård*).

Tønnes Stavnem: Optegnelser vedkommende Stavangers fortid. Stavanger, 1906. Om skjellletter og bein funnet mellom Domkirkeplassen og Prostebakken.

Fund af menneskeben.

Under gravning af en kabelgrøft nedenfor Domkirkes hovedindgang iformiddag stødte man paa en hel del menneskeben, hodeskaller, ryghvirvler, laarben, ribben o. s. v. Indtil imiddags var der kommet for dagen 6—7 hodeskaller; de var noksaa vel bevaret, men enkelte blev istykkerbrudt under gravningen. Største-parten af benene fandtes under den hellebelagte opgang til kirken.

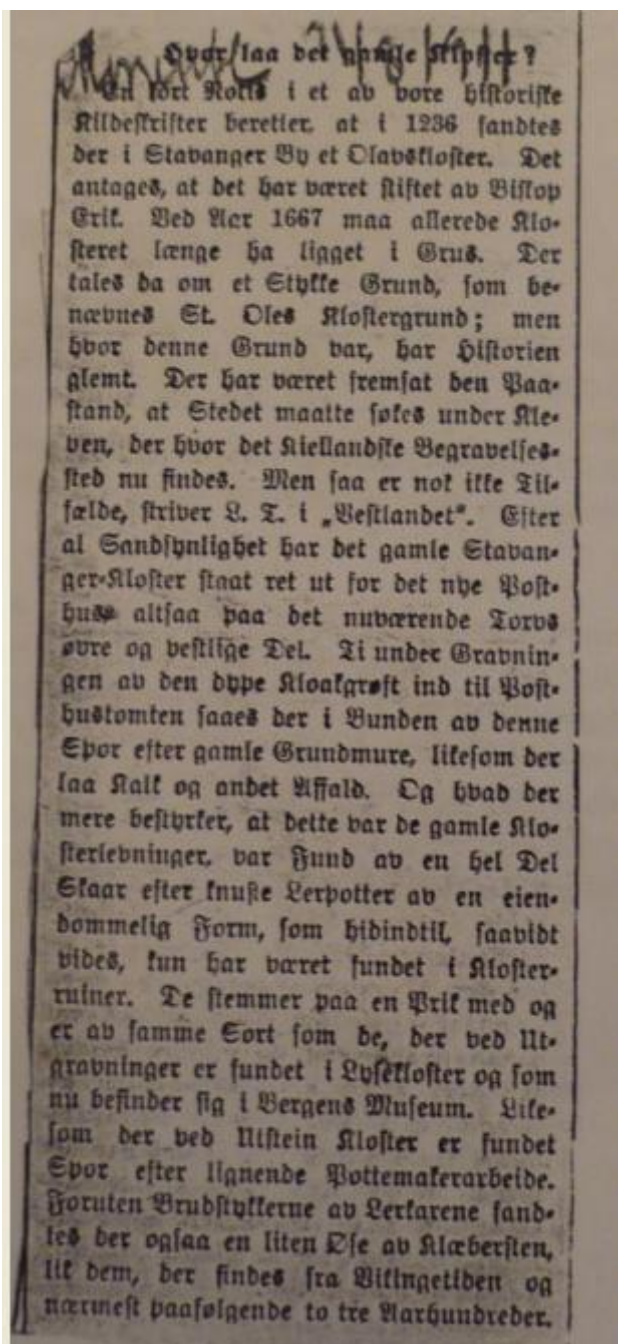
Benene vil bli nedgravet paa kirkegaarden. De stammer formodentlig fra den tid, der var begravelsesplads ved Domkirken. Lignende befund er flere gange tidligere gjort omkring der.

Stavanger Aftenblad 17.9.1908: "Fund av menneskeben. Under gravning av en kabelgrøft nedenfor Domkirkes hovedinngang i formiddag støtte man på en hel del menneskebein, hodeskaller, ryggvirvler, lårben, ribbein osv. Inntil i middags var der kommet for dagen 6-7 hodeskaller: de var nokså vell bevarte, men enkelte ble istykkerbrutt under gravningen. Størsteparten av beinene fantes under den hellebelagte oppgang til kirken. Beinene vil bli nedgravet på Kirkegården. De stammer formodentlig fra den tid, der var begravelsesplass ved Domkirken. Lignende beinfund er flere ganger tidligere gjort omkring her".

Stavanger Aftenblad 11.8.1909: Fra istiden. Graving i Myhre-tomta. Funn av sjødyr, planter og leire.

SMÅ 1910, side 10f med tegning av nåla. Den har nummer S3331 i AM. Det ble funnet en 124mm lang beinnål av ukjent alder en meter under huset i Skagen 4.

Lars A. Tjøtta ("L.T."). Hvor laa det gamle Kloster i Stavanger? Vestlandet 26.8.1911.
 Under gravningen av den dype kloakkgrøften inn til Posthuset (nord i Kiellandshagen) i 1909, lå det i bunnen av grøfta spor etter gamle grunnmurer, sammen med kalk og annet avfall. Det ble funnet skår etter knuste leirpottes av en "eiendommelig" form, som var identiske med funn fra Lyse kloster (som 1911 var i Bergen Museum). Ved Utstein kloster var det funnet liknende pottemakerarbeider. Videre var det en øse av kleberstein, fra vikingtiden eller de påfølgende 200-300 år.

En gammel forbrydelse?

Under arbeidet med gravningen paa en tomt i Professor Dahlgade fandt endel arbeidere igaar estermiddag et skelet af et voxent menneske. Efter al sandsynlighed foreligger her en gammel forbrydelse. Skelettet laa paa fjeld og var dækket af et 40 cm. høit jordlag.

Stavanger Aftenblad 12.11.1912: En gamle forbrytelse? "Under arbeidet med gravingen paa en tomt i Professor Dahlgade fandt en del arbeidere igaar et skelett af et voxent menneske. Efter al sannsynlighed foreligger her en gammel forbrytelse. Skelettet laa paa fjeld og dækket af et 40 cm høit jordlag." *Denne gata er i dagens Arkaden opp mot Petrikirken.*

interesse at nævne følgende: Det har været fortalt, at Skolebækken oprindelig fulgte et andet leie end det den havde, da den for endel aar siden blev indslappet i rør. Den skulde ha gaat under den ældre del af Dybres murbygning, forbi Sognestads smie og derefter over gaden og under Marnburgs nuværende eiendom. Denne antagelse er blit bestrøket, efterat Marnburgs sjohus nu delvis er blit fjernet, idet man da kunde ta forholdene bedre i øiesyn. Sandsynligvis er bækket af en eller anden praktisk grund blit flyttet. Det fortælles ogsaa, at man

Stavanger Aftenblad: Fra Østervaag i 1870-årene, 19.3.1913. Om hvor Skolebekken rant nederst i Klubbgata og Østervåg.

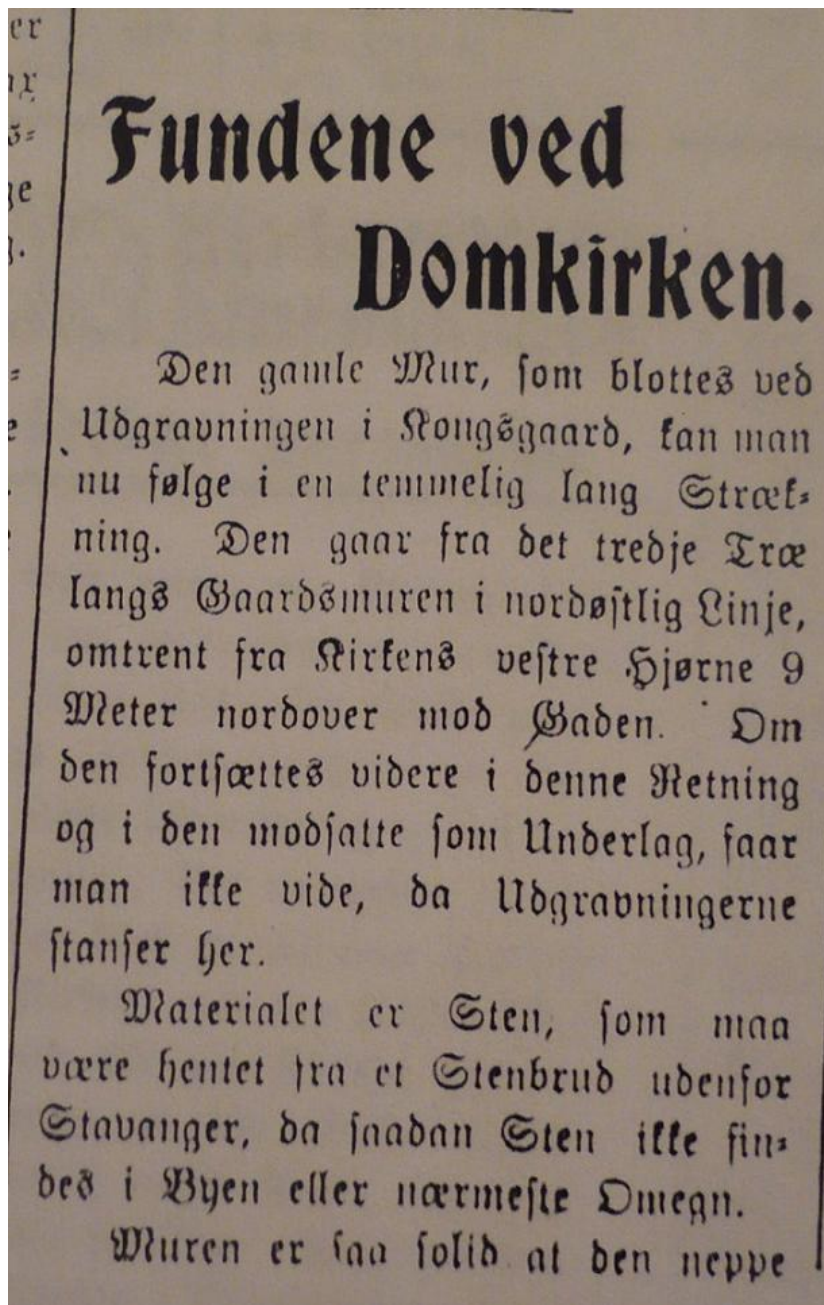
Underjordisk kiosk ved Kongsgaard.

Elektricitetsverket

har som bekjendt nu en transformator-kjost staaende paa Kongsgaard skole- gaardsplads, i hjørnet ut mot Dom- kirken. Denne kjost har aldrig været til pryd for strøket, skjønt det skal ind- rømmes, at den er git en saa beskedn plads som mulig. Nu er den heldigvis blit for liten, og Elektricitetsverket har fattet den udmerkede plan at la dens avløser forsvinde i jorden — i bakken mellem Kongsgaardgjerbet og Domkirken. Planen er til skriftlig votering av For- mandskapet i disse dage, og arbeidet vil i tilfælde bli sat igang straks.

— I denne forbindelse maa vi saa lov at nævne en anden prydelse paa Kongsgaards omraade, som ogsaa om mulig burde forsvinde i jorden. Vi sigter til det store, skjæmmende nødtørfts- hus like ved Bredevandet og den nye posthuspark. Kunde det ikke gaa an at saa gjort ogsaa denne indretning under- jordisk eller paa anden maate gi den en beskednere og mere passende plads?

Stavanger Aftenblad, 18.8.1913 – Underjordisk kjosk ved Kongsgaard i hjørnet mot domkirken. Denne forteller hvor og hvorfor det ble gravd – se nedenfor. Den gamle var ikke pen, den nye skal forsvinne i jorda i bakken mellom kongsgårdgjerdet og domkirken. Er til formannskapetets godkjenning.

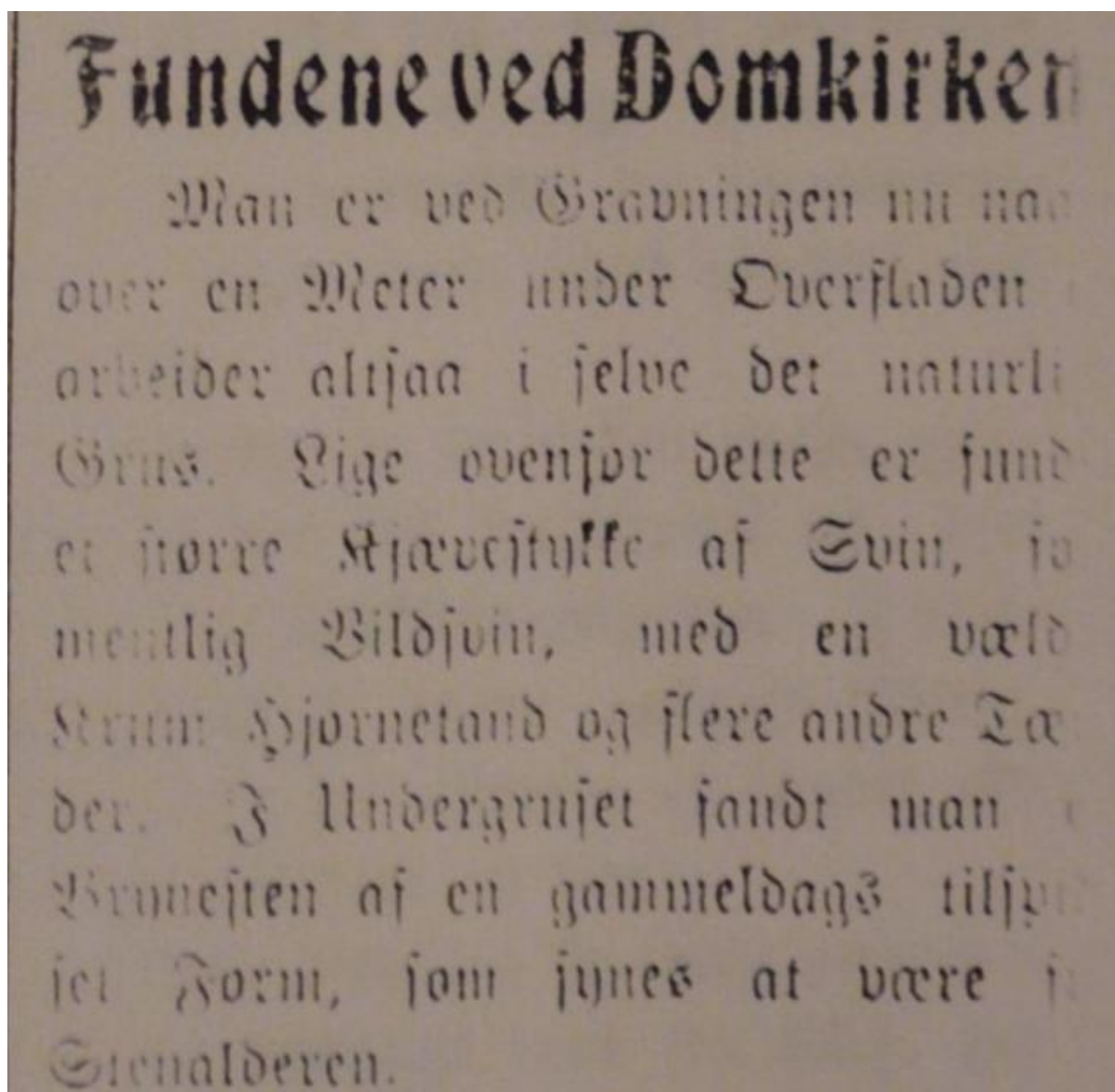
kan have været en Kirkegaardsmur.
 Den maa enten have tjent som Grund-
 mur til et Hus, eller kanske været et
 Slags Forstøtningssmur for Kirke-
 Den sidste Formodning er vel mindst
 sandsynlig. Det antagelige er vel, at
 den har haft en intimere Forbindelse
 med Kirken; men paa hvilken Maade?
 Jeg ved ikke, om Kirkens Historie er
 saa kjendt, at der skulde findes en
 Forklaring noget Sted; men det er
 vel lidet rimeligt. Selv ved den saa
 vel kjendte Trondhjems Domkirke
 hændte det, at man under Restaure-
 ringen af Vestfronten stødte paa en
 stærk Mur, der i en Vængde af mange
 Meter strakte sig ud fra Grundmuren,
 og som man ikke kunde forklare, for-
 tæller Arbeidsjormanden.

Bore Historikere og Arkæologer
 maa prøve at løse denne lokale Opgave.

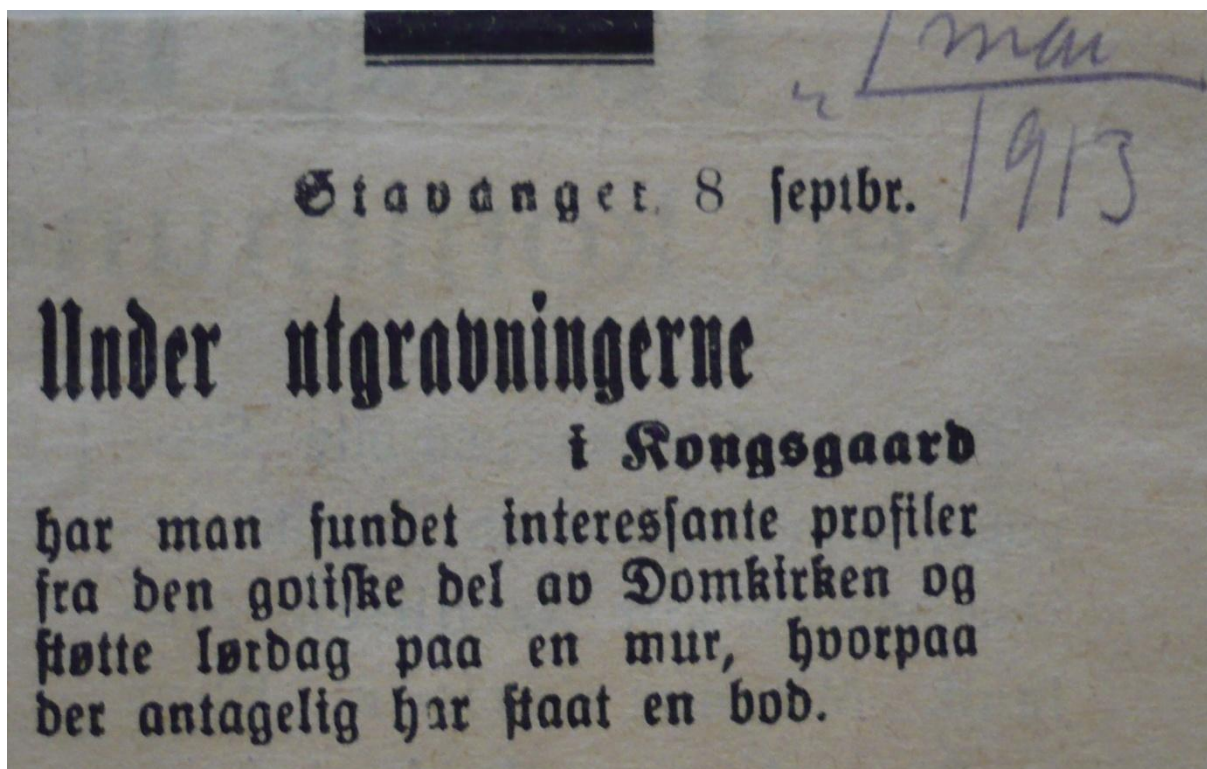
E. E.

Avisa Vestlandet 29.8.1913. Fundene ved Domkirken. Den gamle muren som blottes kan nå følges i en lang strekning. Den går fra det tredje treet langs kongsgårdsmuren i nordøstlig retning, omtrent fra kirkens vestre hjørne – ni meter nordover mot gaten. Utgravingen stopper her. Steinene er ikke av en type som finnes i byen eller omegn. Muren er så solid at den ikke

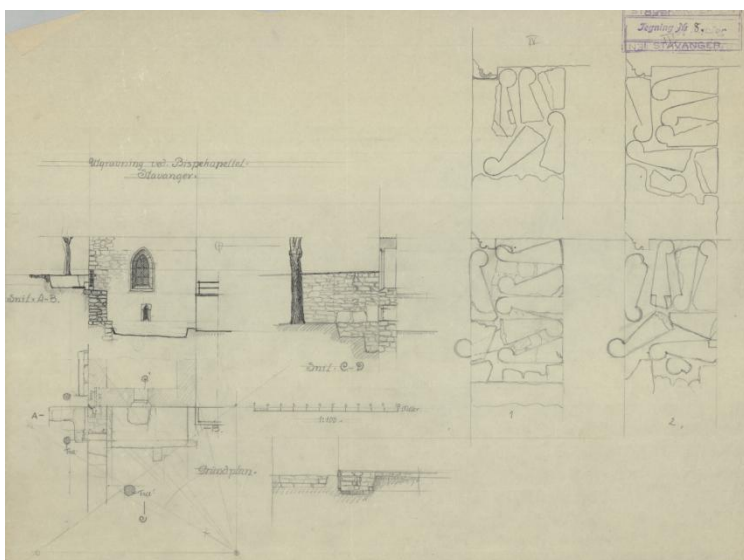
kan ha vært en kirkegårdsmur. Den må ha vært grunnmuren til et hus. En tilsvarende mur ble funnet ved vestsiden av Nidarosdomen. Signert "E E".

Avisa Vestlandet 3.9.1913. Fundene ved Domkirken. "Man er nu ved gravingen nu naaet over en Meter under Overfladen arbeider altsaa i det naturlige Grus. Lige ovenfor dette er fundet et større Kjævestykke af Svin, formentlig Vildsvin, med en veldig krum hjørnetann og flere andre Tænder. I undergruset fandt man en Brynesteen af en gammeldags tiljordnet er Form, som synes at være i Stenalderen."

Avisa 1. Mai 8.9.1913. "Under utgravningerne i Kongsgaard har man fundet interessante profiler fra den gotiske del av Domkirken og støtte lørdag paa en mur, hvorpaa her antagelig har staat en bod." Trolig er dette i hjørnet mellom Kongsgård, Domkirken og Haakon VII's gate.

Udatert tegning som viser omfanget av utgravingene i 1918. Fra Stavangerbilder.no.

Bispegangen.

Var den av sten eller træ?

I anledning av reguleringsplanerne og tanken om rekonstruktion er der blitt reist spørsmål om, hvorvidt den svalgang, der forbandt Munkekirken med bispeindgangen i Domkirken, var bygget av sten eller træ. Fortidsforeningen har i den anledning under konservator de Langes ledelse latt foreta utgravninger paa stedet for at faa klarhet i saken.

Foreløbig har man avdækket en del av muren langs skolegården, hvor der var tydelige spor efter en tidligere indgang, samt foretat utgravninger i jorden ved siden av muren. Man har i muren fundet en del huggen sten, hvorav nogen deler av søyleskafter og trappetrin. Utgravningerne er endnu ikke fuldført, men der foreligger hittil intet som tyder paa, at svalgangen har været av træ. Konservator de Lange mener, at man i saafald sandsynligvis vilde ha fundet spor efter trækonstruktioner enten i selve muren eller i jorden ved siden av. De svære stene der er fundet i muren, turde dog skrive sig andetsteds fra; det vilde være av interesse at faa vite, om det muligens kunde være dele fra den nedrevne Mariakirke.

Der er desuten gravet litt i Kongsgård ved Munkekirkens nordre væg for at faa blottlagt fundamenterne. Der er endnu ikke fundet noget av særlig interesse, men konservatoren agter at foreslaa litt dypere utgravning foretat der, saa man kan faa klarlagt fundamentet saa fuldstændig som mulig. At svalgangen har forbundet bispeindgangen med Munkekirken kan allerede anses utvilsomt.

Stavanger Aftenblad 26.2.1918. Bispegangen var den av sten eller tre? De Lange (*konservator ved Stavanger Museum*) har gjort utgravinger mellom domkirken og Munkekirken. Det ble funnet en del hogd stein – søyleskaft og trappetrinn. Det er også gravd på Kongsgård ved Munkekirkens nordre vegg, for å blottlegge fundamentene.

11.
St. Mariakirken var omtrent av samme alder som **Olavskirken**. Granskere har sagt, at disse to bygninger ikke var av saa høi alder som Domkirken, men de var dog svært gamle. Hvad tid **Olavskirken** blev nedrevet vet man ikke, men den laa i nærheten av det sted, hvor familien Kiellands gravsted nu er; ti like ved dette er fundet ruinrester av den gamle Olavskirke. Bl. a. blev bragt for dagen et meget slidt dørtrin av klæbersten.

Stavangeren Fra det gamle Stavanger, 14.3.1918: Funn av et meget slitt dørtrinn av kleberstein - [Stavangeren, torsdag 14. mars 1918 \(nb.no\)](http://nb.no).

anter valgtes o.r.sakfører Vik, kjøbmand B. Sirevaag, disponent Kolbjørn Diesen og grosserer Jacob C. Holst. Revisorerne Th. Vaaland og L. A. Mydland gjenvalgtes. Efter generalforsamlingen avholdtes en hyggelig seksa.

Klæbersten

fra Stavangers gamle kirker.

Klæberstenene i opbygningen ved Petrikirken har utvilsomt tilhørt den nedrevne Mariakirke (gamle brandvagten). Jeg synes erindre, at der i mine skoledage laa endel klæbersten i hjørnetomten ved Petri skole, og det er nok disse, som er benyttet ialfald i det øvre stenlag i nævnte mur. Naar byparken skal forandres, burde man se at gjøre en værdigere bruk av alle de fine kanthugne klæberstene, bl. a. dem, som ligger som en utvendig mur ved kreds fængslet. Disse stammer ogsaa fra Mariakirken. For 36 a 37 aar siden blev Mariakirken revet. Paa den gamle politikammertomt ligger en masse klæberstene, som ogsaa utvilsomt har tilhørt samme kirke. Der findes nok fremdeles folk i kommunens tjeneste, som var med, da kir-

ken blev revet og som nærmere kan uttale sig om disse ting.

Endvidere findes der klæberstene i stakitmuren som gaar mellem Postkontoret og Kongsgaard, en stenprofil viser tydelig at ha tilhørt enten dør eller vindusnische, men da dette stakit er opført før restaureringen av Domkirken, kan disse stene ikke ha tilhørt Mariakirken, men Dom eller **Munkekirken**.

I den for et par aar siden moderniserte Store trappegang i Kleven fandtes et trappetrin av klæbersten. Jeg bad arbeidsfolkene om at lægge det tilsides, da jeg mente det var av historisk interesse, muligens hørte det hjemme i den forsvundne St. Olavskirke i Kleven. Men desværre! Straks efter blev stenen tat av ingeniørvæsenets folk til bruk i en gatekumme.

Jeg tillater mig at henstille til folk, som beskæftiger sig med arbeider av denne art at se godt efter om der findes klæberstene. Findes der saadanne, skriver de sig ganske sikkert fra vore gamle kirker og bør tas vare paa.

Chr. K.

Stavangeren 18.3.1918: "Klæbersten fra Stavangers gamle kirker". Det er funnet klæbersteiner ved Petrikirken fra Mariakirken, ved Petri skole (på Nytorget), den gamle politikommertomta (SR-bank ved Domkirkeplassen), ved Postkontoret (Kiellandshagen) og store trappegang i Olavskleiva.

Utgravningen

ved

Bispekapellet.

Rapporten.

Konservator de Lange og stadsarkitekt Westbye har avgit følgende rapport til Fortidsforeningen angasende utgravningen:

I henhold til styrets beslutning har man foretat en del utgravning ved Bispekapellets vestre nordside.

Man begyndte først i Kongsgård paa kapellets vestside og grov omtrent 1 alen ned, indtil man kom til fast grund uten at støte paa noget, som kunde gi antydning til fundamenter. Den utgravede jordmasse bestod av matjord, løse kampestens og rester av gammel taksten m. v. Nærmest muren førte man en dyp grav ned til omtrent underkanten av Bispekapellets fundamenter. Omtrent i heide med det faste gruslag eller en ca. 10 cm. over dette synes antydningerne at vise et slags golv, idet kalkrester og gammel knust teglsten var synlig i en horisontal flate. Paa den sydvestre del av den vertikale flate av kirkegaardsmuren mot Kongsgård viser gjenværende kalk i fugerne og delvis paa stenflaterne, som om dette parti har været beskyttet paa en eller anden maate ved svalgang e. l. Videre vestover, hvor muren har været utsat for vær og vind er fugerne hovedsagelig åpne.

En del av kirkegaardsmuren nærmest Bispekapellet viser sig at være en senere ifyldning, og under videre inspektion fandt man her en række kløberstens trappetrin av middelalderisk oprindelse. Paa nordøstsiden blev utgravet en del for at faa undersøkt trappestenen og ytterligere konstatere den oprindelige ders plads. Ved flytning av disse trappestene blev dergangen med seileskaft og basis synlig. Utenfor fandt man en fast helle, som synes at danne trinnet ved indgangen. Trappestenen er optegnet omtrent i den stilling de blev fundet i de forskjellige skikt. Av tegningerne vil ogsaa sees den gotiske ders seileskaft.

Trappetrinnene foreslaas bragt til Stavanger Museum til foreløbig opbevaring.

Stavanger Aftenblad 19.3.1918 "Utgravningen ved bispekapellet" De har gravd på Bispekapellets vestre nordside. De gravde først i Kongsgård på kapellets vestside. De gravde

ca. en alen ned (63cm), til de fant fast grunn. Ingen fundamenter ble funnet. Den utgravde jorda besto av matjord, kampestein, takstein med mer. Nærmest muren lagte man en dyp grøft til underkanten av fundamentet. Omtrent i høyde med den faste grusen eller 10cm over dette var det et slags golv, der kalkrester og knust teglstein var synlige i en horisontal flate. På den sørvestre delen av vertikale flaten av kirkegårdsmuren mot Kongsgård viser gjenværende kalk i fugene og delvis på steinflatene, at det har vært beskyttet av en svalgang eller liknende. Videre vestover hvor muren har vært utsatt for vær og vind er fugene åpne. En del av kirkegårdsmuren nærmest bispekapellet, viser seg å være en senere gjenfylling. Under fant man en rekke trappetrinn fra middelalderen. På nordøstsiden ble det gravd videre for å undersøke trappetrinnene. Ved flyttingen av trappetrinnene ble døråpningen med søyleskaft og basis synlig. Utenfor fant man en fast helle, som kunne være trinnet ved inngangen. Trappetrinnene ble inntegnet slik de ble funnet. Av tegningen ses også den gotiske dørs søyleskaft.

Har trappetrinene tilhørt Domkirken?

Under en samtale opplyser stadsarkitekten, at han er kommet til det resultat, at de fundne klæberstens trappetrin skriver sig fra Domkirken. I det lille nordre taarn mellem koret og skibet findes der nu en trappe, som ikke er av oprindelig middelaldersk konstruktion. Da det gamle varmeapparat i Domkirken i sin tid blev installert, er der nemlig i dette taarn bygget en røkkanal av nok saa store dimensjoner og cementeret rundt. Under denne omkalfatring av det lille taarns indre er antagelig de oprindelige trin fjernet og senere anbragt i muren ved Kongsgaard. De svarer i antal og dimensjoner fuldstændig til trapperummets dimensjoner, saaledes at 25—26 av disse trin bringer en op fra reposen til hvælvet.

Det er nu meningen at opbevare stenene indtil videre paa Museet. Og nu da elektrisk opvarmning erstatter den gamle varmeindretning, vil det hele i tilfælde kunne bringes tilbake i den gamle stand.

Stavanger Aftenblad 19.3.1918 "Har trappetrinene tilhørt Domkirken?" Stadsarkitekten mente trappetrinene var fra domkirken. Trolig tilhørt det nordre tårnet ved overgangen mellom skipet og koret. Trenger 25-26 slike trinn fra koret til velvet.

De fundne skeletrester i Nygaten.

En gammel tragedie?

I anledning av notisen i »Aftenbladet« ifredags om de rester av et **skelet**, som blev fundet under utgravningen av en kjælder i Nygaten, fortæller en ældre kvinde os følgende: Omkring 1868 dreves der slagteri i den eiendom, det her gjælder eller i nærmest tilstøtende eiendom. En svær gjødselkumme hørte til slagteriet. En brændevins-handel dreves tæt ved. Ut fra denne forretning kom en dag to mand og begav sig ind i gaardsrummet til den bygning, hvor den svære gjødselkumme var. Den ene av mændene, en haandverksmester her i byen, blev aldrig mere set. Der blev

optat politiforklaring, saavidt vor meddeler husker, men aldrig lykkedes det at finde hans spor.

Denne hændelse i 1868 kom hun til at tænke paa, da hun hørte om de nu fundne be rester ved kjælderutgravningen. Hun tjente dengang der i huset.

Stavanger Aftenblad 16.4.1919: De fundne skeletrester i Nygaten. Funn av skjelettresten i Nygata (Myhregården) fra 1868?

Et kranie fundet ved Domkirken.

Ved gravning i gaten for nedlægning av den store telefonkabel til Kannikstrøket, fandt man idag mellem Domkirken og fængslet endel **menneskeben**, hvoriblandt et kranie. Og dette var saa vedlikeholdt, at alle tænder endnu sat i det.

Avisa 1. mai: Et kranie fundet ved Domkirken, 11.7.1919. Mellom fengslet (SR-bankbygget) og domkirken ble det funnet et kranie. Det var ved nedlegging av telefonkabel.

Der opføres en sval foran vestgavlen med indgang fra Domkirkens platas omtrent paa samme sted, hvor der før var en indgangsval. Den gamle portal i kirkegaardsmuren, hvorav tegning er bevaret og undersøkelser godtgjort at ha været der, er det meningen at opføre paany. I svalen indredes garderobe og toiletrum, og det nævrende store vindu i vestgavlen gøres om til indgangeder til kapellet saaledes som i gammel tid. Den nævrende indgang gjennom Kongsgaard skole lukkes. I kapellet anordnes et orgel, stolbænker, depefont og et stenalterarrangement. Rummet opvarmes og oplyses ved elektricitet. Selvs interiøret gøres saa stemningsfuldt og vakkert som mulig og helt ut værdig det gamle kapel.

Foruten at samle bidrag fra private og kommunen har Fortidsforeningens Stavangeravdeling for at faa dette utbedringsarbeide sat igang latt utføre en nøiagtig opmåling av det gamle kapel og foretat en arknologisk undersøkelse paa stedet og avholdt konkurrance om planerna. I den engere arkitektkonkurrance deltok professor Meyer, arkitekterne Bjørcke & Ellisen med det resultat, at sidstnevnte firma tildeltes 1ste præmie. Arkitekterne er nu i arbeide med den endelige utredning av spørmsalet om tilbygningens utseende, og planleggelsen skulde saaledes være i den bedste gjænge.

Den før nogen tid siden foretatte utgravning ved Bispekapellet bragte frem en del interessante fund med oplysninger. Uten nogen veiledende dokumenter og kun ved hjælp av disse fundne stenrester kunde saaledes den gotiske portal, som man antok førte ind fra Domkirken vis a vis bispeindgangen og ind til svalgangen, bestemmes hende forsaavidt angaar dens alder, størrelse som form og beliggenhet. Foruten at der ved undersøkelse i samme forbindelse blev git en

loftet over hvælvet. Tiltrods for disse undersøkelser var det ikke mulig at fastslaa med sikkerhet enten den gamle svalgang, som man vet har staat foran Bispekapellet, var utført av træ eller sten, da hverken fundamentet for stenvure eller nogen andre rester herav kunde paavises.

Den her foreslaatte restaurering eller som den rettere maa kaldes

Det stillrene gotiske vindu i østveggen.

en tilbygning av Bispekapellet blir derfor bare hvad byggematerialer angaar en fri komposition, og her er man inde paa det mest særegne ved dette foretagende. En restaurering er som man vet en overordentlig vanskelig affære. Der er forsøkt at gi korrekte gjengivelser av ældre bygninger saaledes, som de antas at ha været, men hvor senere oplysninger har git et ganske andet resultat end det utførte restaureringsarbeide har vist.

Man bør hos os komme bort fra, at efterligne de mange mislykkede arknologiske restaureringer, som Europa i den sidste menneskealder er blitt vidne til. Disse mange letvindige restaureringer, som har været utført paa et videnskapslig svigtende grundlag, har i høi grad svækket tilliden til de saakaldte

Stadsarkitekt Westbye: Bispekapellet, Stavanger Aftenblad 6.8.1919 - [Stavanger Aftenblad - 06/08 - 1919 \(e-pages.dk\)](#) (for abonnenter). I fundamentene til den nye trappegangen i Kirkegaardstræde (Håkon VII's gate) funnet middelalderske steinrester. Fant ikke undergangen til Domkirken ved utgravning ved bispekapellet. Den nåværende inngangen fra Kongsgård skole lukkes.

Der uttales tilslut en beklagelse over, at der ikke blir tatt vare paa det gamle stenverk (profilstene, ornamentter, skulpturer), som efterhaanden er væktat og delvis erstattet med nyt. Det burde være gjort baade av arkæologiske grunde og av rene pietetshensyn. En del av Domkirkens gamle stenverk er saaledes benyttet til gatefyll og nyere murverk. (Petri kirkes mur, **Kongsgaard-muren** etc.) Forhaabentlig er den tid altid forbi.

Stavanger Aftenblad: Stavanger domkirkes utbedring, 15.4.1920. En del av domkirkens steiner er brukt til gatefyll og nyere murverk, som Petrikirkens mur og Kongsgårdmuren.

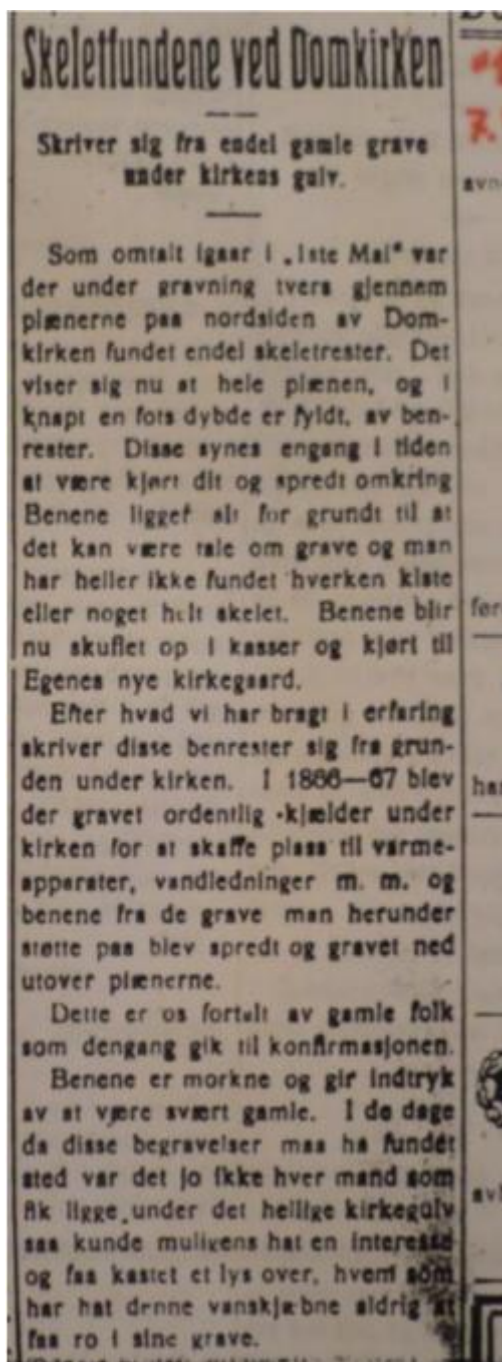
Skeletfund ved Domkirken.

Under gravning i parken mellem Domkirken og brandvagiens støtte arbejderne idag paa 2 kranler. De laa bare halvanden fot under jord-

skorpem. Over stedet hvor fundet er gjort har der engang stået et hus i forbindelse med brandvæggen. Men før den tid var der kirkegaard rundt Domkirken og det er utvilsomt fra den kranierne skrives sig. Naar de ikke længe ligger ned i jorden kommer det av at jordskorpem før har ligget meget høiere her, men bakken er efterhvert utjevnet. Kranierne var sterkt medvart saa de maa ha ligget længe i jorden.

Gravningen er foranlediget ved at man vil anlegge vei fra gaten ind til døren paa denne side av kirken. Veien senkes i plan med fortøngen og hellelægges.

Avisa 1. Mai 6.4.1921. Skeletfund ved Domkirken. I graving i parken mellom brannvakten og domkirken har en funnet to kranier. De lå 1,5 fot under jordskorpem. Funnet ved anlegging av vei fra gaten inn til døren på denne siden av domkirken.

Avis 1. mai 7.4. 1921. Skeletfundene ved Domkirken funnet på nordsiden av domkirken lå i knapt en fots dybde. De er sendt til Egenes nye kirkegård. De skriver sig fra en del gamle grave under kirkens gulv i 1866-1867. Det ble da gravd for å få plass til varmeapparater, vannledninger med mer.

Skeletfundene i Parken.

Stammer sandsynligvis fra Domkirkens kjælder.

Siden igaar middag er der fundet flere kranier og benrester under gravningsarbeidet fra Domkirkens nordre side-utgang til Kongsgaten, hvor der anlægges ny vei. Ogsaa disse levninger laa ganske lavt under jordoverflaten og de laa ikke i kiste, likesom de heller ikke lot til at ligge i nogen bestemt orden, som om skeletterne hadde været nedlagt i en fællesgrav. Som bekjendt var her jo i sin tid kirkegaard. Imidlertid opplyser en av byens ældre borgere, at han erindrer, at da der i 1866 blev indlagt endel ledninger i Domkirkens kjælder, blev der fra denne optat en hel del skeletter, som blev nedlagt der hvor skeletdelene nu er fundet. Det er da muligens rester av disse skeletter som i tilfælde kan være flere hundrede aar gamle, som nu er fundet.

Som mange endnu erindrer, var stedet endnu paa den tid kirkegaard og denne strakte sig til det sted, hvor Handelsforeningens bygning nu er. Likeved siden av gravningsstedet paa hjørnet overfor fængselsbygningen, laa som bekjendt den daværende Raadstue, den tidligere Mariæ-kirke, som efter at ha været benyttet som raadstue, gjorde tjeneste som brandvakt.

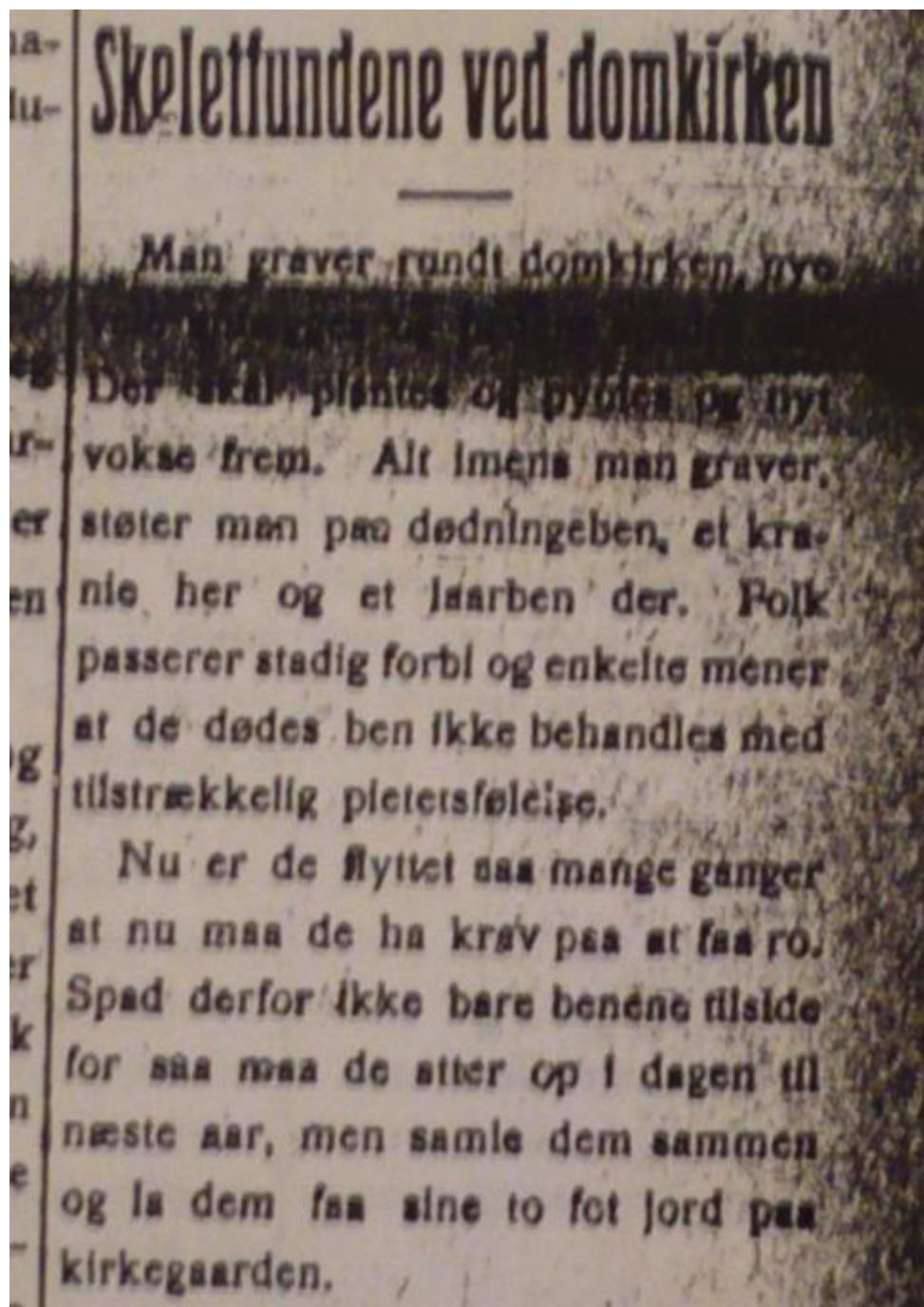
Stavanger Aftenblad 7.4.1921. Skeletfundene fra Parken. De stammer sandsynligvis fra Domkirkens kjælder. Graving nord for Domkirken mot Kongsgata.

FOR 100 ÅR SIDEN, 12. APRIL 1921

Skeletfund i parken.

Under anlæg av en vei i Parken mot nordre indgang av Domkirken fandt man iformiddag en mængde menneskeben, som skulde tyde paa, at der har været en massegrav. Benene, som laa like under overflaten, har vært ganske brune, men gjennemgaaende velbevarte. Blandt knoklerne var ogsaa en underkjæve med tænderne, visdomstænderne indbefattet, fuldstændig i behold og ganske ubeskadeligt. Kjæven var kraftig og har antagelig tilhørt en mand. Det var enten gar, som man neppe finder maken til i vore dage!

Stavanger Aftenblad ca. 12.4.1921 Skeletfund i parken. Massegrav med menneskebein, tenner med mer funnet i Parken ved nordre inngang til Domkirken.

Avisa 1. mai 19.4. 1921. Skeletfundene ved Domkirken. Funn av kranier og lårbein ved Domkirken.

Ved utgravningen
 paa Egenes gamle kirkegaard
 fandtes igaar et vakkert guldkors
 om halsen paa et **skelet.**

Stavangeren 7.7.1921: Ved utgravningen. Gullkors funnet på Egenes gamle kirkegård (krysset Løkkeveien og Stokkaveien).

4 1924. La Gassverket en ny ledning på skrå over Torvet. På 3 steder var denne bunn den fineste for lagene. Torv, riktighet, der hvor det gamle politihuset stod, ble den skåret gjennom fundamentet for det store steinoppvedet som for gikk rundt Domkirken kirkegård. La kartet. Lenger ned hvor fjøsmannens skolen stod gikk grøften gjennom et lag betong. Skallet var 12 meter langt og ca 60-70 cm dypt. Midt på Torvet måtte den brytes gjennom fundamentet etter Fruehuset. Rimeligvis har det vært et hjørne av muren for den var usærbart av en. Ved bunn ende av det tidligere annet, som gikk fra Torvet ned til Torvbruggen, lå den bunn av grøften - i bunnen - en diger furustamme. Stammen kunne vel være ca 80 cm i diameter. I denne forbindelse kan det være av interesse å ta med noen gamle fra skolefjæren i indasinnest fortelle. I lang tid hadde jeg ikke sett folk som hadde sett Fruehuset,

Anders Bærheim. Notat, ca. 1950(?). I 1924 ble det gravd en grøft på skrå over Torget. Det ble funnet et 12m langt og 60-70cm dypt østerslag. De fant også fundamentet til Fruehuset. En 80cm stor furustamme lå i bunnen av grøfta.

De gamle gravhellene ved Badedammen.

Naar vil der bli tat
tilberlig vare paa dem?

Under restaureringen av Domkirken efter von Hannos og Schirmers plan i 60-aarene blev der bl. a. fjernet fra kirken endel meget gamle gravheller. De blev anbragt ute i Parken, og det er mulig, at etpar av dem blev brukt til bro over Skolebækken. Fra Parken kom nogen av disse heller til kommunens materialtomt paa Nytorvet, hvor de laa til tomten for endel aar siden blev indskrænket. Gravhellene blev da atter flyttet, og de blev denne gang bragt til — Badedammen, hvor de blev lagt utenfor gjærdet. Fire heller ligger ovenpaa hverandre, men etpar, som er slaat istykker, ligger ved siden av.

Her har de saa ligget siden og har tjent som tumleplads for barn og utkikssted for nysgjerrige, som vilde ha et kik ind i Badedammen.

De er store, disse hellene. De maaler paa det nærmeste 3 meter i længde og ca. 1 $\frac{1}{2}$ meter i bredde. De er adskillig over 20 cm. tykke.

Den øverste er gravsten over medlemmer av familien Kirsebom og er fra ca. 1616. Det er altsaa en ærverdigg fortidslevning, som nu ligger henslængt derinde ved den gamle dam. Forresten har den ogsaa tjent som gravhelle over en langt senere avdød, nemlig Maren Schanche Dahl, født 1738, død 1810. Den ældste gravskrift er forfattet paa tysk, og hellen bærer paa midten familien Kirseboms vaaben.

Skal pladsen ved Badedammen være det blivende sted for disse minder om en svunden tid? Forhaabentlig ikke. Hr. A. Bærheim har allerede længe interessert sig for at faa dem anbragt et passende sted, og det er lykkedes ham at faa konservator Bierkan og Fortidsforeningen interessert i saken, og Fortidsmindekomiteen har nu paa sit program at faa dem flyttet og bragt tilbake til Domkirken, hvor de jo hører hjemme. De vil da i tilfælde bli anbragt utenfor kirken i vinkelen mellem sideakibat og koret. At anbringe dem paa eller ved Museet er et subsidiært forslag. Efter hvad hr. Bærheim oplyser, er flytningen bare et penge-spørsmål.

Det kan ogsaa være interessant at se nærmere paa de andre gravhellene.

Stavanger Aftenblad 11.11.1924. De gamle gravhellene ved Badedammen. Gravsteiner fra Domkirken havnet ved Badedammen.

Til Domkirkens Menighetsraad.

Vi tillater os herved at anmode om billigelse av Domkirkens Menighetsraad til tilbakeflytning av 5 gamle gravstener fra Badedammen til Domkirken. Stenene som tidligere har ligget ved Domkirken, er vel 2 m. høye og vel 1½ m. brede og forsynet med vakre indskriptioner og ornamenter. De var tenkt opstillet ved det hjørne som dannes av vaabenhusets søndre væg og tilstøtende vestre væg av skibet. De er saa tunge at naar de først er opstillet, vil de ikke kunne væltes overende, saa det ikke skulde være nødvendig at bolte dem fast. Efter vor mening vil disse stener være en pynt naar de blir stillet op, samtidig som det er en skam at de vakre gravstener skal ligge til ødelæggelse slik som nu er tilfældet. Utgifterne ved flytningen og opstillingen bekostes av Fortidsforeningen.

Fortidsminneforeningen, 1926. Privatarkiv i byarkivet. De spør Domkirkens menighetsråd om å få flytte fem gamle gravsteiner fra Badedammen til Domkirken. De har tidligere vært i domkirken. De er vel 2m og 1,5 brede.

75 år siden

24. juni 1901.

En broget samling mennesker

har i går og i dag befolket vore gader. Først var det nu Santhansaften igaar og marked idag, og det pleier jo altid da at drive folk ud. Omkring byen saaes et snes Santhansbaal.

Desuden kom foruden det vanlige markedspublikum alle «Madla-karane» til byen i anledning exercisen, og sluttelig, ligesom for at sætte mer kulør paa det hele, kom den engelske turistdampbaad «Ceylon» hid med et par hundrede medlemmer af den polytekniske club i Hull.

Her var en færdsel med skraal og spetakel i gaderne i nat, saa man skulde tro sig hensat til en hvilken som helst anden storby og ikke til vort fredelige Stavanger. Men det gir sig nok snart.

50 år siden

24. juni 1926.

Gravstenene ved Badedammen.

De gamle gravstenene som i årreklær har ligget utenfor gjerdet ved Badedammen hvor

de led atskillig medfart, blev idag flyttet av ingeniørvesenet og anbragt i Rektorhaven, hvor de blev stilt på ende ved kirke-muren. Som tidligere omtalt i Aftenbladet er stenene omkring halvannet hundre år gamle eller mere, og i hvert fall en av dem har tjent som gravsten for forskjellige personer som er død med mangfoldige års mellemrum. Stenene er meget store og omkring 5 tommer tykke.

Det er Fortidsforeningen som har tatt skritt til å få disse minnestenene anbragt på et høvelig sted. Det er også foreningen som bekoster flytningen.

25 år siden

24. juni 1951.

En midtsommernatts drøm.

Det ble St. Hans fest slik vi sjelden opplever det. På hvert

Stavanger Aftenblad, 24. juni 1926. Gravstenene ved Badedammen. Gravsteiner som i mange år har ligget utenfor gjerdet til Badedammen, ble flyttet til Rektorhagen.

Profilert kleberstein ved Torvbodene
 Da tømten til de nye torvbodene ble gjort
 ut, lå det i grunnmuren dels i grunnmuren under
 Dampbakeriets utsalg på hjørnet av Nedre Strand-
 gate endel profilert kleberstein. Jeg varskjødde
 daværende stadsarkitekt Erling Nilsen om
 saken og bad ham om å ta vare på de
 steinene som var løse. Hvor han plasserte dem
 har jeg ikke kunnet få spørre på.

Anders Bærheim, notat, side 8, PA 1 i Statsarkivet i Stavanger, uten dato (ca. 1926?).
 Profilert kleberstein ved Torvbodene. Under og i grunnmuren til Dampbakeriets utsalg på
 hjørnet av Nedre Strandgate lå det en del profilerte klebersteiner. Overlatt til stadsarkitekt
 Erling Nilsen. *Torvbodene ble trolig bygd i 1926 (Aftenbladet 19.1.1926, side 1).*

Rester fra den gamle kirkegård.

I disse dager har det pågått en del utgravningsarbeid på gårds-plassen i kjøpmann Øvregårds eiendom i Laugmannsgaten, hvor for øvrig det gamle høie steingjerde på baksiden er blitt revet i flere meters bredde. Under gravningene på gårds-plassen har man i omkring halvannen meters dybde funnet en del knokkeldeler, som man antar har tilhørt menneskeskjeletter. Dette vilde jo heller ikke være så underlig da det jo har vært kirkegård her en gang i tiden. Lignende funn er også gjort her før. Ellers har man også gjort myntfunn under gravninger på den gamle gårds-plass tidligere.

Stavanger Aftenblad: Rester fra den gamle kirkegård. 7.10.1927. Det ble funnet knokler som kan ha vært fra menneskeskjeletter 1,5m under bakken på gårds-plassen i Laugmannsgata 2 – kjøpmann Øvregårds eiendom (*foran inngangen til dagens Havanna Magasinet*). Det var også en flere meter tykk steinmur. Det var tidligere gjort myntfunn her.

Stavanger Aftenblad:: En forhistorisk eller historisk kjøkkenmødding på Skagen? Interessante funn av skjell og beinrester under utgraving av en kjeller i Urgaten, 14.12.1927. I Urgata 2 i krysset med Brattegata, ble det ved utgravingen av kjelleren i 1927 funnet skjell, horn og beinrester om lag 0,5-1m under bakken. «Mengder» av avfall lå jevnt over hele kjellerens lengde i et lag som var om lag en halv meter tykt.

Et besøk i Domkirkens krypt.

Den gjemmer en mengde klebersten-saker, en del gamle gravstener, noen lysekroner — foruten en god del rabe.

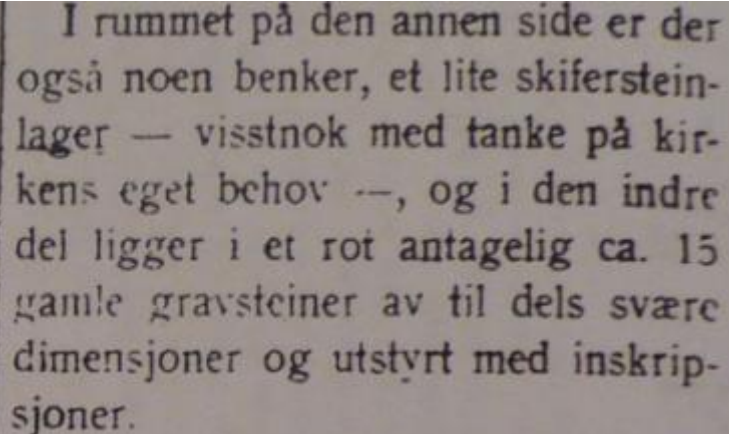
Det er kirketiilsynets hensikt å flytte forskjellige gamle saker fra Domkirkens til Johanneskirkens kjeller, hvor der er langt bedre og gunstigere plass. I den anledning er der de som spør hvor det egentlig er som gjemmes i Domkirkens kjeller. Dette spørsmål er så meget naturligere som det er meget få som har greie på det.

For å kunne svare på dette spørsmål avla en av Aftenbladets medarbeidere — i følge med en lokal-kjent mann — et besøk i Domkirkens kjelleren. Den ligger under den nedre del av koret, og inngangen er gjennom en dør vis å vis Bispekapellet. Dens guivflate er noenlunde av utstrekning som kjelleren i et almindelig våningshus, og der er så lavt under taket at en snaut kan stå opreist, og temmelig mørkt. En må derfor bruke kunstig lys selv midt på dagen for å kunne se noen ting.

Det første rum en kommer inn i er det største; det gjorde tidligere

tjeneste som fyrrum. Plassen her er vesentlig optatt av forskjellig inventar som anvendes ved visse leiligheter. Videre er der diverse, formodentlig overkomplette, benker. Fra dette rum fører to andre forholdsvis lange og smale rum parallelt lenger inn under koret. I det som ligger nærmest Bispekapellet, er der en hel masse kleberstein-saker. En stor del av dem kom merkelig nok for dagen da romten til den nye fløi på Museet blev gravd ut. Det meste av dette skal — opplyses det — i sin tid ha utgjort en trapp i Bispekapellet, resten skriver sig fra den gamle portal samme steds. Videre er der fire klebersteinshoder som antas tidligere å ha prydet Domkirken, samt adskillige deler og bruddstykker av dens klebersteins-utsmykning. For noen år siden foretok, som man vil erindre, noen tilkalte steinhuggere fra Nidarosdømen en overfaring og istandsettelse av kirkens ydre utsmykning; det meste av de nevnte bruddstykker blev lagt til side etter dette arbeid og er blitt forsynt med merkelapper. Men noen av dem var falt ned fordi jernboltene som de var festet med, var rustet vekk. Dette var

SA 12.3.1929

I rummet på den annen side er der også noen benker, et lite skifersteinlager — visstnok med tanke på kirkens eget behov —, og i den indre del ligger i et rot antagelig ca. 15 gamle gravsteiner av til dels svære dimensjoner og utstyrt med inskripsjoner.

Stavanger Aftenblad, 12.3.1929: Et besøk i domkirkens krypt. En del saket skal flyttes fra domkirkens krypt til Johanneskirkens kjeller, der det er bedre plass. Forklarer hvilke som det er og hva de inneholder. Det er mye kleberstein, som har vært en trapp i bispekapellet. Videre fire klebersteinshoder. Det er også et skifersteinslager, og 15 gamle gravsteiner.

1ste mai. Murrester fra St. Olafs kloster funnet i Øvre Strandgate? En merkelig steinmur under gatelegemet som kan tyde på det. Stavanger, 14.8.1931.

Stavangeren: Et murfunn som kanskje er av interesse, Stavangeren 15.8.1931.

Er det grunnmuren til den eldste Petrikirken?

Ved den pågående gravning til vannledning ved St. Petrus plass viser der sig tydelig en bred grunnmur ca. 1 m. under gaten, som må kunne antas å være fra den eldste Petri kirke. Dette skulde efter U. F. Agårds Stavanger-kart av 1726 stemme ganske godt, efter den der avmerkte beliggenhet. Levninger av det gjerde eller mur som løp parallellt med den nuværende kirke, er det ikke, da restene av den nu fremkomne mur går på tvers av denne; heller ikke kan det være levninger av det gamle murte spinnehus, da dette lå lenger nede. Muren må således antas å være av den eldste Petri kirke eller det noe senere av kong Magnus Lagabøter oprettede hospital og fattighus. A. W. Brøgger: «Stavanger i middelalderen» sier at biskop Thorgil på bispestolens grunn lot gjøre et fattighus og hospital, og kong Magnus Lagabøter la

Stavanger-kartet fra 1726.

Den gamle St. Petri kirke finnes avmerket til høire.

dertil Petri kirke, hans odelskirke, som hans brev vidner 1270—71. Det må antas å ha vært kirkegård eller begravelsesplass, da der både i det opkastede grus og nede i grøften fantes beinrester; om disse er

menneskeben, vil bli nærmere undersøkt.

Det måtte være av stor interesse om der kunde gis anledning til å få gravet litt mer her og få full visshet om denne mur. Professor A. W. Brøgger formoder at den første kirke har tilhørt kong Magnus' mor fra tiden før 1200; den omtales ikke i middelalderke kilder utenfor den ene gang i stiftelsesbrevet, men må allikevel ha eksistert; der var til 1815 en liten trekirke med vesttårn med liten koravslutning i øst; denne blev solgt ved auksjon 1815 og revet.

Chr. Krogh.

Krogh Chr: Er det grunnmuren til den eldste Petrikirken?, udatert avisutklipp trolig fra 1932. Om. Lunde viste til denne artikkelen i sin artikkel 10.9.1932. Ved graving av en vannledning på sankt Peters plass (inne i dagens Arkaden). I en meters dybde ble det funnet et grunnmur.

Lunde Om. Hospitalet på St. Peters plass, litt om Hospitalkirken. Stavangeren, 10.9.1932. Han skrev at ved graving omkring 1917 ble det funnet rester av likkister og menneskebein i hele bredden av Hospitalsgata. Det ble også funnet kranier utenfor kjøpmann Eskildsens butikk (*dvs. Smedgata 10 og 12*).

Høsten 1934 ble det gravd i to omganger under koret i domkirken. Først i regi av Fredrik Macody Lund og så av Gerhard Fischer. Utgravingene fikk stor oppmerksomhet i byens aviser. Noen kilder:

- **Riksantikvaren, arkivboks E-329 Stavanger domkirke, Arkeologiske undersøkelser G. Fischer 1939-1942, fotografier, uregistrert materiale.** *Det er mange fotografier både som papirkopier og som negativer. I det minste noen av dem er tatt av fotograf Nordland. De er av god kvalitet.*
- **Stavanger Aftenblad: Er det fundamentet for det romanske alter? Gravingen i korkjelleren bringer mer nytt for dagen. 23.8.1934,** beskriver det som at *i motsetning til veggfundamentet består den av svære firkantede steiner som er lagt omhyggelig sammen. Steinene er nærmere en halv meter tykke, og de har en rettlinjert avslutning mot skipet. I høyre siderom er bredden av steinsetningen en meter, men den kommer så vidt til syne også på den andre siden av midtmuren, og har altså en samlet bredde av minst to meter. Går en ut fra at den har ligget midt i koret, må en stein eller to være fjernet i venstre sidekjeller, og bredden blir da omtrent 3 meter.*
- **Stavanger Aftenblad: Gravningen i Domkirken, side 2, 29.8.1934.**
- **Stavanger Aftenblad: Domkirkebesøk med Macody Lund, 3.9.1934, side 2.**
- **1. Mai: Arkitekt Fischer setter fram nye oppsiktsvekkende teorier om Stavanger Domkirke. Undersøkelsene har ført til interessante funn, 1.10.1934, side 1-2.**
- **Stavanger Aftenblad: Arkitekt Fischer i Domkirken: Vi vet intet om det romanske kor, 1.10.1934.**
- **Stavangeren: Er det ikke fundamentet for det romanske koret som Macody Lund fant i korkjelleren. Og er det omtalte alter rester av en tverrmur, 1.10.1934.**
- **Aarsberetning til Foreningen til Norske Fortids Mindesmærkers Bevaring, 90 aargang, 1934, side 188.**
- **Tidens Tegn: Jeg er ikke i strid med Macody Lund, sier arkitekt Fischer, 4.10.1934, side 4.**
- **Stavanger Aftenblad: Macody Lund var først rasende, men nu ler han, Han kan bare glede sig over at Fortidsminneforeningen ved "sin skandaløse opptreden avslører sitt eget muldvarparbeid", 4.10.1934, side 2.**
- **Stavanger Aftenblad: Macody Lund: Stavanger domkirke er eldre enn antatt. Den blev bygd som fylkeskirke og senere utvidet til katedral. Dette forklarer at**

domkirken ikke har den vanlige katedralform, og at koret er forlenget. 11.10.1934, side 1 og 4.

- **Vestlandet: Macody Lund fjerner sløret om domkirkens fortid, 11.10.1934, side 1**

Stavangeren: Gammel bebyggelse på Handelsforeningens tomt. 1. juni 1935. Eldre grunnmur funnet. Brukt kalk.

Stavangeren: Er det en munkegrotte i Husmorskolens have? 6.1.1937.

32. **Valbergbakken.** Ved ei graving i **Valbergbakken** i 1937 vart det observert tømmer og murverk som skal ha vore frå før Holmebrannen (1860). Dette materialet vart ikkje forsøkt datert, men det er nok liten grunn til å rekna det for eldre enn reformasjonen. (Litteratur og kjelder: Stavanger Aftenblad 17.3.1937).

Arnvid Lillehammer: Rapport om forprosjektet mellomalderbyen Stavanger. Spørsmål om grunnlegginga av Stavanger by, Arkeologisk Museum i Stavanger, AmS-rapport 16, 2000, side 22.

Gammel murpuss viser spor etter ildebrand i Domkirken.

Fortidsforeningen søker om at kirken nå blir grundig undersøkt.

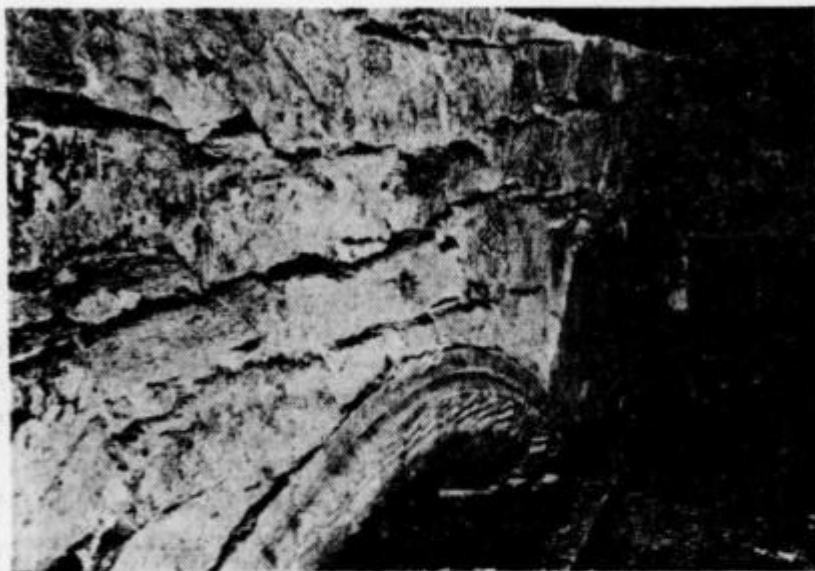

FOTO: Arkitekt Fischer.

En av Aftenbladets medarbeidere besøkte i går arkitekt Fischer under arbeidet i Domkirken. Pussen på murene i våpenhuset og over vestbuen i kirkeskipet er nå fjernet, så en ser selve steinveggene.

— Jeg er meget glad for at dette er blitt gjort, og jeg er meget fornøid med murenes utseende, sier arkitekt Fischer, og jeg mener at en nå bør nytte høvet til å få den rette middelalderkarakter fram i hele kirken ved å fjerne pussene og bare la steinveggene få en tynn slammpuss.

Det er forresten merkelig hvad en slik ting som murpuss kan vise oss. Her ser De den første pussene som ligger på selve steinen. Den er sotet, så det er tydelig at den har vært med på en ildebrand. Det merkeligste er at det er bare her inne i kirkeskipet pussene er sotet.

I våpenhuset fins det ikke spor av sot.

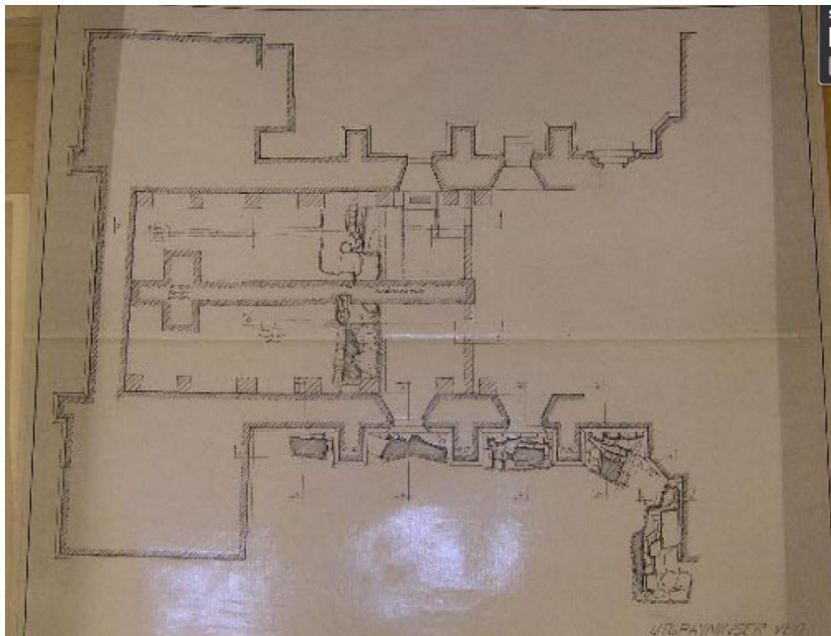
— Men kan ikke sotene være kommet på steinen et annet sted og steinene senere være flyttet hit?

— Nei det er utelukket. Flere steder går den gamle pussene over fra den ene steinen til den andre uten noe brudd.

— Ja, hvad mener De om dette da?

Foreløbig ingen ting. Det er en sak som må undersøkes nøie før det blir gitt noen uttalelse. Men nå har en som sagt høve til å få en grundig undersøkelse av hele kirken, og det er sikkert at det i tilfelle vil komme mange betydningsfulle ting for dagen. Vi har for eksempel dette buevinduet i vestgavlen. Fjernelsen av pussene her viser tydelig hvordan det eldre og muligens opprinnelige vindu har sett ut. Men en eventuell restaurer-

Stavanger Aftenblad: Gammel mupuss viser spor etter ildebrand i Domkirken, 22.4.1939. Gerhard Fischer har fjernet pussen i våpenhuset og over vestmuren i kirkeskipet. Den første pussen på steinene inne i kirkeskipet er sotete, og viser til en brann. I våpenhuset er det ikke spor etter sot. Fjerning av pussen i vestgavlen viser hvordan det opprinnelige vinduet så ut.

Helge Schjelderup: Stavanger Domkirke og Bispekapellet, Stavanger 2006-2008. Stavanger Museum har en del tegninger fra Gerhard Fischers arbeider med Domkirken. Denne tegningen viser at Fischer både gravde både utenfor nordsiden av Domkirken og i kirkjelleren (tegning av Waldemar Hansteen):

4221. ✓ Underdel av håndkverv, stein
 Rund med utløpende trakt.
 Under flat, ovenbil med 3cm.
 ferdypning innenfor ca. 5cm.
 kant; ferdypningen ender i
 en renne i trakten. Hull i
 midten ca. 25cm. diam.
 D. ca. 34,5cm. L. 48,5cm.
 T. ca. 11cm. Traktens br. 13cm.
 7. 2. 1940 fra fr. Gerda
 Moshaug, Søregt. 27. La i
 kjelleren i dette hus da foreldrene
 kjøpte det i 1854. Den (Kors) stjerne-
 formede kalle (ark. avd. nr.
 La appri, og det blev fortalt at
 saken var støpeformene brukt
 av gullsmed Blomhof som
 angivelig skulle hatt verksted
 i kjelleren.

Innlevert underdel av håndkvern fra Gerda Moshaug til Stavanger Museum, Søregeta 27
 mottatt 7.2.1940.

Pass på rester av Olavsklosteret under arbeidet med havnetunnellen.

Var det kleberstein rørleggerne var borte i ved graving for 10 år siden?

Under gravingen og sprengningen nå for havnetunnelen i Stavanger gjelder det å være på vakt og passe på mulige funn av historisk interesse. Som kjent har St. Olavsklosteret i sin tid ligget ett eller annet sted i strøket Kleivå—Stranden. Utenkelig er det ikke at man under gravingene nå kunne komme på noe.

«Stavangeren» vil gjerne fremheve dette. Vi har forøvrig fått henvendelse fra sekretær Rasmus Jonassen, tidligere rørlegger, som forteller oss at ved graving ved «Bikuben» for omlag 10 år siden ble det funnet noen svære klebersteiner (han brukte uttrykket «klebersteinsbuer») som det imidlertid ikke ble noe mer snakk om, da gravingen av en eller annen grunn ble innstilt og grøftene kastet igjen med en gang. Nå skal det graves omtrent på samme plassen, og hr. Jonassen minner i den anledning om det de den gangen støtte på.

«Stavangeren» har snakket med Anders Bærheim om det-

te. Han forteller at han i sin tid har sett på noen svære murrester i strøket ved «Bikuben», den gangen de bygget der. Det var en lang mur, like så lang som hele kvartalet, et stykke under gatelegemet, et mektig fundament. Men kleberstein fant man ikke, sier Bærheim, så det vil i tilfelle være noe nytt. Det antas med sikkerhet at den nevnte muren er noe av Olavsklosteret.

Vi satte i formiddag hr. Bærheim i forbindelse med hr. Jonassen, som ikke lenger er så sikker på at det var kleberstein som ble funnet. Man er imidlertid oppmerksom på saken, og vil følge nøye med under gravingene.

Stavangeren: Pass på rester av Olavsklosteret under arbeidet med havnetunnellen. Var det kleberstein rørleggerne var borti ved graving for 10 år siden? 24.1.1942. For om lag ti år siden under gravingen under Bikuben (Nedre Strandgate 5) ble det funnet store klebersteinsbuer. Nå skal det graves igjen på omtrent samme sted. Det var også noen svære murrester. Den var like lang som kvartalet, et stykke under gatelegemet.

SAS, PA 1 Bærheim, IX, bok V, B, side 8. Teksten er datert 24.1.1942. Ved tomtene til torgbodene ble det før 1942 gravd i grunnen og dels i grunnmuren under Dampbakeriets utsalg. Det var på hjørnet av Nedre Strandgate og Torget. Her ble det funnet en del profilerte klebersteiner. Klebersteinene lå i grunnmuren. Anders Bærheim overlot klebersteinene til stadsarkitekt Erling Nilsen.

Rasmus Jonassen hadde fortalt h. at da Forbrüksforeningen Bikuben bygget om sitt hus i Pore Strandgate 5 og der ble gravet foran huset, hadde han sett murer og rester av klebersteinsloster. - Om jeg kjente noe til dette? Ja, jeg gjorde nok det. F.B. kjøpte Pore Strandgate 5, som opptar hele kvartallbredden mellom begge Strandgatene, for å innrede butikken her. I den anledning ble kjildergulvet mot Pore Str. gravet ned i dybden med Nedre Str. Her under ble det og gravet litt utenfor fortøings bredde i

Qare Strandgade. Her skødte man på en solid
murs under gadelegemet. Ivisen i Mai ringet og
spürde om jeg vilde gå bort og se på arkene.

Det viste sig at muren, et solid fime-
dament lå ca 30 cm. under brolegningen,
gikk ca 1,50 ned i grunden og fulgte ubrudt
vindommens længde i Qare Strandgade. Jeg
sk dog aldrig ikke man legte til kulebærsten,
eller nogen som helst rester eller kulebærsten
bær. Under det videns arbeid i grunden var
jeg flere gange borte, snakket med folkene og
ai eller, men uden at der kom noi nyt
for dagen.

I dag ringet jeg ai til samme her foranden
og fortalte hva jeg hadde sett på stedet. Han
ble da noe sigende og sa at der kom ai om
der skulle bli kastet til. Han hadde nå endt
til med folkene som var begynt tunnelse-
arbeidet for Torshavn og ai eller når de kom
ai langt med grunningen.

Breddens av fundamenteret var det ikke den
gang virkelig i få konstateret, da vi ikke

gikk lov i grave lenger fram i gadebredden
Heldigvis i dag var aldri uten belysning.

Anders Bærheim, notat, PA 1 i Statsarkivet i Stavanger, uten dato (ca. 1942). Rasmus Jonassen fortalte at da forbrukerforretningen Bikuben ble bygget om i Øvre Strandgate 5, ble der gravd foran huset. Bikuben hadde hele området mellom de to Strandgatene. Han hadde sett muren og siden klebersteinsbuer. Kjellergolvet i Øvre Strandgate 5 ble ned til nivået i Nedre Strandgate. Det ble også gravd litt under fortauet. Her støtte man på en solid mur under gatelegemet. Den lå ca. 30cm under brosteinen, og gikk ca. 1,5m ned i bakken. Den fulgte ubrutt eiendommens lengde i Øvre Strandgate. Bærheim så ikke tegn til kleberstein.

3/3*2 1942

Beretning om gærnbanens arbeide med tunellgraving på Stranden
I "Stavangeren for 24/1 ere skrive om at der skulde være
murrester under enkelte av bygga i Strandgata. Eg har vore nede
og sett på arbeidet idag. På arbeidstomta hadde ein funnet ein k
smidd ankerkjetting. Der fantest også nokre store stokkar, men det
var slik frost og tele i jorda at det var uråd å undersøke deim .
I Strandgata 5 holdt dei på å rive golva i første høgda. I Kjellaren
er det flisegolv, og museet skulde bli underretta av skytebasen
når dei skulde til å brette dette op. Det er under dette golvet
der er sett gamal mur. Ellers lova skytebasen å gi melding om
når dei fann heile timberstokkar eller stokkar med øksehogg i

Svein Molaug, notat 3.3.1942, Stavanger Museum. Funn av murrester ved tunellgraving på Stranden, jamfør artikkel i Stavangeren 24.1.1942.

Stavanger Aftenblad. Opsiktvekkende funn under gravingen ved Domkirketrappen, Stavangeren 11.6.1942. Foran hovedportalen ble det gravd i 1942. Den nederste delen av forhallen med kalk og gråstein ble synlige, og en fant den gamle trappen. Trappen lå ikke på aurbakken, men på svart matjord med beinrester og grus.

I 1942 vart det grave i Kongsgaten ved Parken i høve omlegging av hovudkloakk. Utanfor fotograf Norlands hus kom ein då ned på noko som vart tolka som dei store gangsteinane over Skolebekken, ikring 60-70 cm under brusteinen i 1942. Steinane låg på eit vegetasjonslag over leire. Det vart også observert steinbrygger ut i Breiavatnet, og det vart funne restar av eit fat av dekorert hollandsk keramikk frå etterreformatorisk tid.

Lillehammer, 2000, side 21. Graving i Kongsgata med gangsteiner over Skolebekken.

Brunnet ved utgravning
 av al. brønn på Tomte
 ved Øvre Strandgate i
 Stavanger 17. jan. 1946
 (Jernbanetunnel - Olavs-
 klosters Tomte. Brønden
 var i overkant 1,28 m.
 innvendig mål 2 m.
 dybde 1,10 m. Total dyp-
 de 3,30-3,40 m. Den var
 satt av gråstein, fast
 og solid. Gjennstrømd
 lå i moderate tidvis del
 over den et internt
 gløslag på ca. 60 cm
 tykkelse.
 Meddelt av August Bærheim

SAS, PA 1 Anders Bærheim, boks IX, bok V omslag – datert 17.1.1946. Brønn i Øvre Strandgate ved jernbanetunnelen med mål.

Statsarkivet, Stavanger, PA 1 – Anders Bærheim. Brønn funnet i Kirkegårdsstredet i januar 1946. *Det er i sørenden av Haakon VII's gate ved byggingen av jernbanekulverten.*

AM, Topografisk arkiv, mappe 4. Gjenstandene ble innlevert av Anders Bærheim. De har i AM topografiske arkiv nummer fra og med SF-K-4695 til og med SF-K-4707, samt SF-K-4710. Funn i Øvre Strandgate mm. Flere sider med opplistinger. Etter et notat av Tore Helge Olsen (uten tittel) fra 18.1.1994, ble de ikke gjenfunnet i arkivet til Stavanger Museum i 1994. Stavanger Museum hadde i tillegg deler av trebeinte leirkar og flere potteskår, som ble funnet ved broa over Skolebekken ved Kongsgata.

Stavanger Aftenblad; Rester av Olavsklosteret? 19.1.1946. Funn av brønn på Sankt Olavs plass (*sørenden av Haakon VII's gate*).

Verdifullt funn på Torget

En er nå nådd fram til Torget med den store kabelgrøften, som skal skaffe bedre spenningsforhold i sentrum. Under gravingen utenfor Indremisjonskaféen er det gjort et meget verdifullt funn. Grøften går her midt gjennom rester av tidligere bebyggelse, og Anders Bærheim, som alltid er ute etter funn fra gamle dager hadde bedt arbeiderne om å være påpasselige, hvis de skulle gjøre noe funn.

I går ble det funnet en kleberstein som er om lag $70 \times 60 \times 40$ sentimeter og har romansk profil. Steinen har halvsirkelformet lysåpning, men ikke fals for glass. Det er tvilsomt om steinen stammer fra Domkirken. Den kan nok muligens stamme fra det romanske koret, men mest sannsynlig er det at den er kommet fra Mariakirken eller fra Olavsklosteret, som lå nedenfor Kleivå.

Stavanger Aftenblad. Verdifullt funn på Torget. 28. 11.1946. som under...

10te mai 28/11-46

Et byfunn på Torget

Det graves på Torget. En kabelgrøft langs Svanespøtekei der «Worsegården» sto før, forbi Indremisjonens kafe, tvert over det som engang var Torvgaden og gjennom tomtene etter de tre husene som sto ovenfor denne — Domkirkens prestegård senere sjømannsskole, det gamle sprøytehus hvor tegnelærer Bernhard Hanson hadde sine værelser i annen etasje og det gamle politikammer midt for Domkirken.

Grøften er delvis skåret gjennom de gamle, solide fundamentene og viser i øvre ende rester av brannlag fra de eldre bybrannene.

Det er tidligere gjort interessante funn på denne strekning og de som drev med arbeidet nå lovet som vanlig å passe på. I dag kunne de rapportere en stor kleberstein i grøften ved Indremisjonens kafe, midt på huset. Den er om lag $70 \times 60 \times 40$ cm., har romansk profil med halvsirkelformet lysåpning, men har ikke fals for glassinnlegg.

Fra Domkirken kan den vel neppe være kommet, det måtte da være en reminisens fra det romanske koret, det kan være Mariakirken som og hadde sin romanske del og den kan være kommet fra Olavsklostret under Kleivå.

Takk og honnør til de som passer på og sier fra om det som finnes. Det er ikke alltid det er så storveies å se til, men om aldri så lite kan det være med til å fylle ut litt i alle de hullene som finnes i kjennskapet til livet i gamle byen vår.

Stavanger 26. november 1946.

ANDERS BÆRHEIM

Anders Bærheim: Et byfunn på Torget, avisa 1. Mai, 28.11.1946. I en kabelgrøft ved Indremisjonshotellet (Mortvedthuset) ble det funnet brannrester. Det ble også funnet et romansk profil 70 ganger 60 ganger 40cm halvsirkelformet lysåpning uten fals for glass.

Har en funnet grunnmuren til Olavskirken?

Hemmelighetsfulle rester avdekket i Kirkegårdsstredet

Under arbeidet med jernbanetunnelen i Kirkegårdsstredet støter en på litt av hvert — likrester, brønner og potteskår. Det siste er at en er kommet over en mur som en antar er grunnmuren til et kloster.

— Hvilket kloster? spør vi Anders Bærheim som hver dag gjør en runde

— Jeg tror ikke det er klostermur. Men det var her på lag **Olavsklosteret** lå, og en går hver dag og er spent på å se om rester av det vil vise seg. Den muren som nå er avdekket synes å være litt for spinkel til å være klostermur, men det kan være en hagemur som har tilhørt klosteret, eller den kan ha hørt til en av de terrassehagene som lå her. Det er lite sannsynlig at den er bygget opp i forbindelse med Kiellands gravsted som også lå akkurat på denne plassen. Det er grunn til å tro at en har lagt gravstedet oppå muren som lå her fra før. Den stikker nemlig svært dypt, og en får det ikke til å rime at den dype muren skulle være nødvendig for gravstedet.

Arbeidsformann Johan Endresen som står for arbeidet kan fortelle at muren består av alminnelig stein fra «råtafjell» som en vanligvis støter på i Stavanger.

Det er under graving av en kloakk at en er støtt på denne muren utenfor selve tunnel området. Om en hadde fortsatt gravingen vestover tør det hende at en hadde gjort nye oppdagelser.

I går kom en over en hodeskalle. Det skal ha vært et praktfullt eksemplar med høy hvelvet panne. Den må nok ha tilhørt en intelligent mann, sier Bærheim.

Det har vært en gammel kirkegård på stedet så likrestene overrasker ikke. De har neppe noen forbindelse med Kiellandsgravstedet. Det ble som kjent i sin tid flyttet til Ledaal.

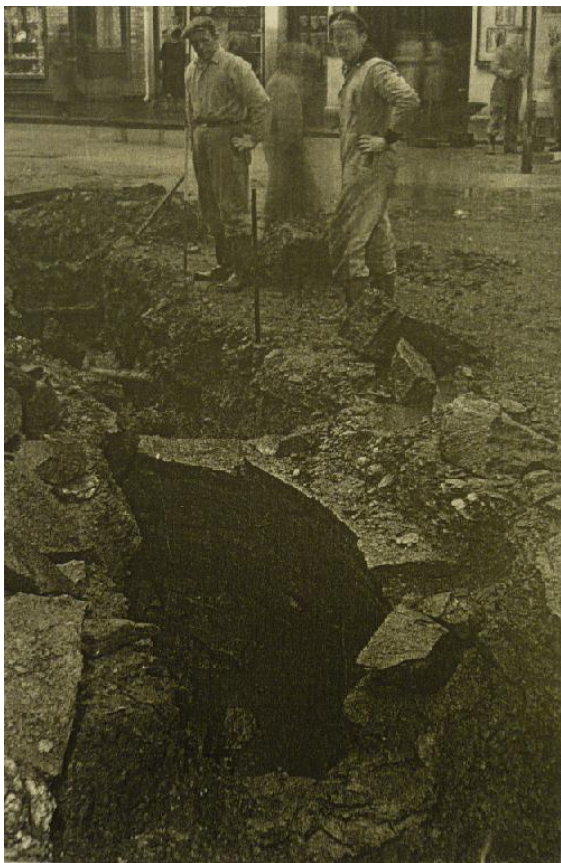
1 ste Mai: Har en funnet grunnmuren til Olavskirken? Hemmelighetsfulle rester avdekket i Kirkegårdsstredet, Stavanger 29.1.1947. Funn av likrester, hodeskalle, brønner

og potteskår i Kirkegårdsstredet (dagens Haakon VII's gate). Videre funn av murer av råtafjell (fyllitt).

Statsarkivet, PA 1 Anders Bærheim, Alburger, januar 1947. Brønn funnet under byggingen av kulverten for jernbanetunellen i øvre ende av Haakon VII's gate. Se steinsettingen i bakgrunnen. Dette er ett av flere bilder.

Stavanger Aftenblad: Rester av hodeskaller funnet under graving i Sørregata. Ble de gravlagt under svartedøden i Martinskirkens kirkegård? 12.6.1947, side 1 og 6 og Stavangeren: Stavangeren: Arbeiderne fant to kranier på Arnageren, skriver seg fra en gammel kirkegård, 12.6.1947. Arbeiderne fant to kranier på Arnageren, som skriver seg fra en gammel kirkegård, 12.6.1947. Det ble det funnet to menneskekranier i Sørregata 13. De lå like under trappa på huset, de var brune og mørke, og manglet underkjever. Dette funnet mente Arnvid Lillehammer var i fyllmasser og ikke hadde ligget der opprinnelig (Lillehammer, 2000, side 21, nummer 30 - "Då desse massane etter alt å døma var fyllmasse, er det lite rimeleg at skallane vart funne in situ"). Sørregata 13 og 15 er i dag en eiendom – Sørregata 15.

SAS, PA 1 Bærheim, album 11 – «Utenfor Myhre», uten dato. Bildet står i albumet mellom bilder fra 1947 og 1945. Det viser rester av dammen i Klubbgata.

KONGSGÅRD-MINNER

Av Anders Bærheim

De kan være av så ymse slag, og «Kongspårdstaren» var for en tid siden på jakt etter hva det kunne finnes av slike herligheter stukket til side i toler her og der.

Desværre laget det seg slik at just som jakt og framsyning var vel over, ble det tilfeldig åpnet for selve stortolet, der morgenfrisk stare av begge kjønn iblant driver håndball.

Jeg kom ruslende fra kontoret en av disse sjelden fine ettermiddagene. Kalenderbladet på skrivebordet viste 13 oktober, men i Parken anget det ennå av sensommerflor fra bygartnerens soignerte plener, brogete rabatter tok smilende mot lauvfall tonet i årtidens fargeprakt.

Alt åndet stavangersk fordragelighet, fred og frodighet, selv det ærverdige grå Gudshuset sto med trivelige mostepper. Fialer og prydeverk ga gjestfritt plass for lubne saftige puter. Kleberen er deilig bløt og byr god grobunn — hvordan skulpturen greier påkjeningen blir jo en annen sak.

Raske hammerslag mot stål som bet i stein ga gjenklang mot mureggene i ettermiddagstillheten. Under det svære steingjerdet i Kongsgård gikk arbeidet glatt fra hånden. Der skulle åpnes plass for monumentet som skal reises. Meiselen hadde nettopp gjort sitt verk og litt etterarbeid med hakke og spa' skaffet jordlaget til side. Et par meter av det velbygde fundamentet som bærer muren forankret i fjellhard aurgrunn lå i dagen og synte hvordan stein ble lagt på stein for om lag 900 år siden i Stavanger.

Et Kongspård-minne av rang, kanskje noe ute i periferien for de vanlige, og et glimrende utstillingsnummer.

Den eidgamle muren ved Kongsgård kom til syne ved gravingsa.

Matjorden som ble fjernet kunne kanskje gi et eller annet vink om liv og forhold som de hadde artet seg gjennom tiden innfor det tidligere bispe- og amtmannsområdet.

Det ble dessverre ikke meget, bare sparsomme levninger fra bordholdet. Om disse skriver seg fra blaspens disk og duk da femte Kristian losjerte udi Kongsgården og borgerskapet var udi gevær, eller fra lensherrenes overdådige meny, får stå hen.

Temmelig sikkert er det at østersskallene ikke er samtidige med de forhistoriske digre som av og til hives opp ved graving i nærheten, men av det delikate slaget som engang ynglet livlig i stille poller rundt i Ryfylkefjorde-

ne og hørte til fylkets herligheter.

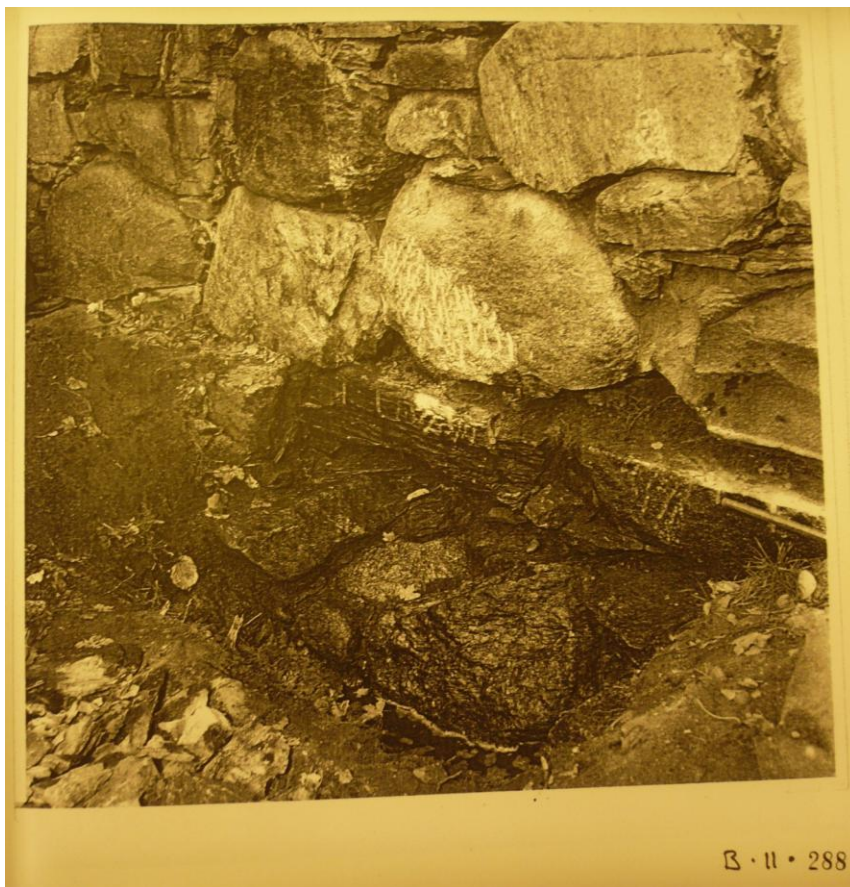
Og de trivelige, morkne kubetene bar i sin tid rimeligvis sitt felle slakt på beite over ladegårdens jorder eller kom som gaver fra formående venner.

Nå kommer den store minnesteinen med sin alvorlige tale, fyller ut og plasterer såret i fundamentet og — Kongspårdstaren kvitrer morgenfrisk videre under den nye bølgeleén.

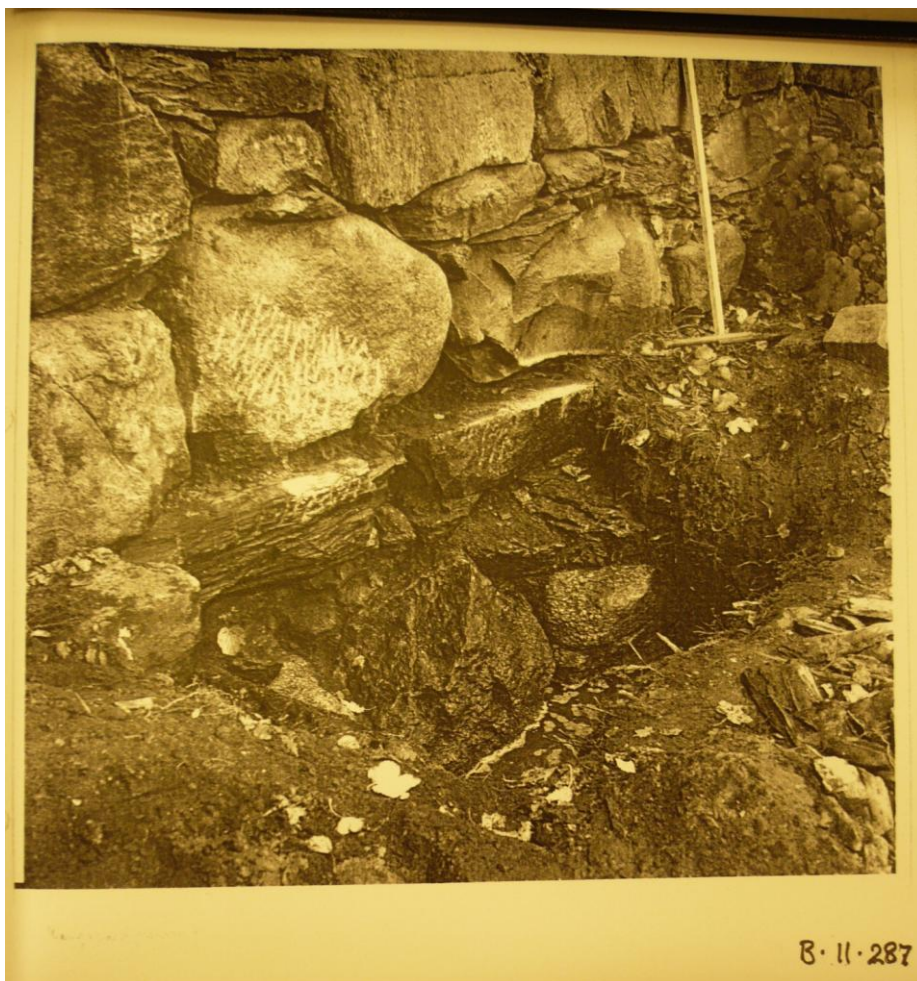
Som det 10 meter høye steingjerdet fra Bispekapellet mot Torget står i dag, virker det ikke helt tillitvekkende. Punningen er løst og faller lett ut. Risende vatn og tiden er stille, men sterk virkende krefter, og muren har en voksen oppgave som støtte for terrenget langs Domkirken.

Stavanger Aftenblad, 20.10.1949. Anders Bærheim: Kongsgård-minner. Under det svære steingjerdet på Kongsgård (mot Domkirken) skulle det lages plass for monumentet (skolens falne under krigen). Et par meter av det velbygde fundamentet som bærer muren forankret i fjellhard aur lå i dagen. Den viste hvordan stein ble lagt på stein for om lag 900 år

siden. Noe avfall som østersskall ble funnet. Artikkelen er ledsaget av et bilde. Bildet samt ett til er i Anders Bærheim, Statsarkivet, privatarkiv 1.

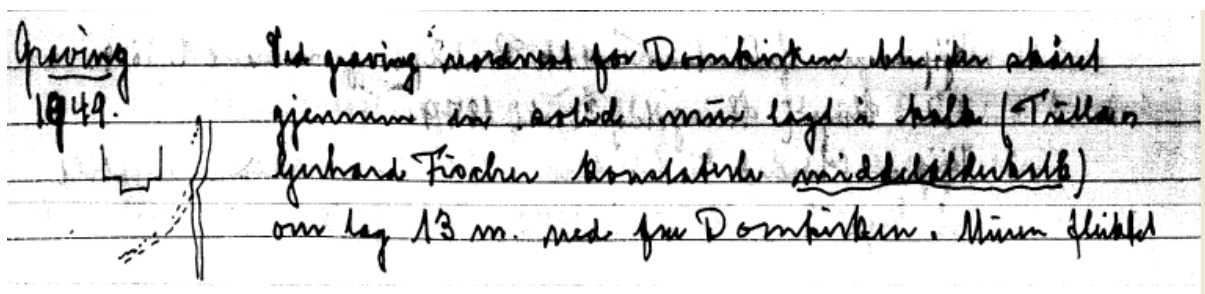

bein

B. 11. 287

Anders Bærheim, Statsarkivet, privatarkiv 1 – trolig 1949. Tegn etter skrifttegn på en av steinene.

Anders Bærheim, Statsarkivet, privatarkiv 1, 1949: Ved graving sørvest for Domkirken ble det funnet en solid mur lagt i kalk (Tulla (Doretea Platou) gift med Gerhard Fischer mente det var middelalderkalk) om lag 13m ned for Domkirken. Muren fluktet...

Et romansk hode av kleberstein.

En noen år siden, da Madlaveiskloakken ble
 lagt, ringet 1. Mai og fortalte at der var
 funnet et kleberhode i grøften som graves
 ved Mosvannsparken og om jeg kunne ta en
 tur ut. Da jeg gikk til middag la jeg veien
 ut St. Eriksgate (nye Madlavei) til funnstedet.
 Hodet lå ca 1 meter under galedekket i grø
 og myr. På stedet eller i nærheten fantes ikke
 andre ting som kunne ha noen forbindelse
 med hodet. Hvordan kunne det være kommet
 der?

Glasanger Kommunene kjøpte i 186 Mosvatnet
 til drikkevann for byen. I 186 ble der
 anlagt overkule - for kloakk - ved fra Christian
 i Krogen i indre. Samtidig ble lagt en vei
 med til overkule. Til denne ble der kjøpt
 fylt fra søringen av Mariakirken. Blant
 fylmassene kan det da måligens tenkes at
 hodet har ligget.

Hodet ble levert til Museet.

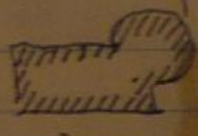
Anders Bærheim, notat, PA 1 i Statsarkivet i Stavanger, uten dato (ca. 1950??). Funn av et klebersteinshode ved graving av kloakkledning på Madlaveien ved Mosvannsparken. Levert til museet.

Hospitaltomten.

Ved gravning i kanten av Dr. Eyses gate mot St. Peders plass kom arbeidfolkene over noen murrester som de telefonerte til meg om. Det var nærmest en "benning"-atensetning som det har vært undersøkt for attingjerdet som i sin tid lå om det gamle hospitalstomtet. Måligens minen om kirkegården ved den gamle bekksten St. Peter som ble revet i 1815. Redningen av gjerdet så ut som det kunne ha gått noen lunde i flukt med Dr. Eyses gate. I min beredning

skjedde en del om by 3 den høye attingjerdet langs Dr. Eyses gate foran Dollhuset, men det var misse- ligvis gjort da det nye sykehuset ble bygget der i 1870 årene.

Anders Bærheim, notat, side 7f, PA 1 i Statsarkivet i Stavanger, uten dato (ca. 1950??).
 Hospitaltomten: Murrester ble funnet ved gravning i den gamle Hospitaltomten (dagens Arkaden). De gikk noenlunde i flukt med Doktor Eyses gate (tidligere gate, nå inne i Arkaden). Den gikk fra Klubbgate til Hospitalgate på nedsiden av Petrikirken).

En profilert kleberstein i Nedre Dalgate:
 Da Eystind Lange var direktør for Stavanger
 Museum ble der åpnet en gammel kloakk som
 gikk gjennom nedre Dalgate. En av overliggerne
 over grøften var en profilert kleberstein fra en
 døråpning. Formen var denne
 Jeg akter et burskort til Lange og
 meddette om funnet, men aner ikke om han
 forstod noe.

Anders Bærheim, notat, side 9, PA 1 i Statsarkivet i Stavanger, uten dato (ca. 1950??).
 En profilert kleberstein i Nedre Dalgate. I en kloakkgrøft ble det funnet en profilert
 kleberstein fra en døråpning.

Profilert kleberstein i Wisshagen.
 På en av de mange turene rundt i byen
 som jeg gikk sammen med Egon Bøllger
 Teriksen fortalte han bl. a.
 "Da Anton Pedersen bygget sin store møne-
 bygning i Wisshagen ved Hospitalsgaten
 fant man i grunden en del kleberstein
 som var tilhørt". Teriksen viste ikke
 hvor steinen ble ført hen eller om den

ble liggende i borten. Jeg spurte ungarn
 Anton Pedersen, men han brøstet ikke noe
 om det.

Anders Bærheim, notat, side 9f, PA 1 i Statsarkivet i Stavanger, uten dato (ca. 1950??).
 Profilert kleberstein i Wiesehagen. Det ble funnet en tilhøgd kleberstein.

Domkirkens murpuss faller

Sideskipet mot Kongsgård er blitt renhogd

Murpussen på Domkirken forsvinner etter hvert. Nå er sideskipet mot Kongsgård renhogd. Det viser seg at det er brukt til dels mindre steiner i muren her, og det er kommet for dagen eldgamle stolpehull. Somme steder er det under restaureringen i 1867 puttet inn murstein — man tok det ikke så hytt den gangen; muren skulle jo få en solid sementkåpe på seg.

Det var synet av mursteinen som fikk domprost Kornelius til å sammenkalle medlemmer av Domkirkens venner, medlemmer av styret i Fortidsforeningen og andre til en befaringsreise. Spørsmålet om man skulle fortsette avdekkingen ble brakt på bane. Det ble imidlertid full enighet om at arbeidet skulle fortsette. Det blir til stadighet tatt bilder av de deler av mu-

ren som etter hvert blir avdekket, og bildene blir sendt til den store middelalder-eksperten, arkitekt Fischer, som på den måten alltid holdes underrettet om hva som kommer fram. I august kommer arkitekt Fischer hit, og han vil da i samband med riksantikvaren avgjøre hva som skal foretas.

Det ser ikke bra ut med mursteinene midt oppi gråsteinsmuren, men mursteinene vil lett kunne dekkes til forblendingsstein, og da vil det hele ta seg ganske annerledes vakkert ut.

I Bispekapellet er de nå ferdige med den innvendige pussing, og vannklossetten er kommet på plass i kjelleren. Det er en forunderlig skikk man har i Stavanger, denne at man alltid skal innrede klosetter i middelalderbygninger. Elevene på Kongsgård gjør således sitt fornödene i de kontorer som middelalderbispene arbeidet i.

Oppe i sluttsteinene som binder hvelvet sammen i Bispekapellet, fant Anders Bærheim fargespor. Det var den samme rødfargen som man fant i hvelvet i Domkirkens kor.

Brislingfisket

Tingingar om ny utøsting

Stavanger Aftenblad 18.6.1953. Dom kirkens murpuss faller av. Murpuss fjernet i sideskipene i Domkirken. Funn av stolpehull og murstein. Rødfarger i hvelvet i koret og sideskipet.

Gravingen av grøft til sanitær-
anlegget i Bispekapellet førte
til at den store sprekken i veggen
mot rektorhagen ble oppdaget. Ap-
ningen er på et sted så stor at
en arm kan stikkes helt inn i mu-
ren. Skaden er meget gammel, og
har tidligere vært under behand-
ling. Svekken synes og på veggen
i rommet, hvor den er bundet med
elleve store jernkramper, og har
i sin tid knekket overliggeren av
kleberstein over døren til Kongs-
gård. I venstre hjørne ved vinduet
og nåværende alter, har visstnok
Klubselskabet hatt sitt «Arnested»
og skorstein. I hvelvet like over har
rusten blottet en av jernskinnene
som hullet etter skorsteinen er
tettet med.

Stavanger Aftenblad 2.12.1953. Sprekk i hvelvet i Bispekapellet oppdaget.

Statsarkivet, PA 1 Anders Bærheim. Sprekk i himling i Bispekapellet mot Rektorhagen i 1953.

Stavanger Aftenblad 16.11.1953. Graving av grøft på Torget. Fant rester av stein og et gammelt elveleie ved Håbets hus. Bredde 48cm og høyde 40cm. Ved Kiellandstatuen fant de gammel brolegging 70-80cm under nåværende overflate.

Gamle kvernsteiner i Kongsgård

Under grave-arbeid som E-verkets folk driver i skolegården på Kongsgård kom man over to velbrukte kvernsteiner. De ble funnet like foran steintrappen.

Det er gått mangfoldige år siden de snurret rundt i et av kvernhusene det har vært i nærheten. Det var ikke mindre enn tre bekker hvor folk hadde kverner. Det var nå skolebekken, og så var det bekken som har gått ut fra Breiavatnet til Torget, og en som ligger under den gaten som ennå heter Bekkegata — den vesle gatestumpen mellom Ramslands hus og Det Kommunale Matsalg.

Stavanger Aftenblad 29.4.1954. Gamle kvernsteiner i Kongsgård. To velbrukte kvernsteiner ble funnet av E-verkets folk. De ble funnet like foran steintrappa.

Stan Reed: Tusenårsstedet Stavanger. Arkeologiske undersøkelser på Stavanger torg 2004–2006, Del 1 Tekst. NIKU, oppdragsrapport 73/2016, Oslo, 2016, side 8. Forteller at det ble gjort undersøkelser i Steglebakken i 1954, men uten detaljer. *Liestøls undersøkelser av Erling Skjalgssonsteinen?*

Er brønnen fra klostertiden?

Under graving ved tilbygget til Hotel Atlantic er det avdekket en gammel brønn, som folk mener må stamme fra klostertiden. Brønnen er muret av hugget stein, er rund og 9-10 meter dyp. I bunnen var det lagt flate heller.

Stavanger Aftenblad 5.7.1955. Funn av brønn ved utvidelsen av Atlantic hotell. Murt opp med flate heller i bunnen.

Gammel brønn i Kleivå

Under gravingsarbeidet for utvidelsen av Atlantic kom anleggsarbeiderne over en gammel brønn. Den var om lag 5 meter dyp og sto rett under et av de husene som ble revet i Kleiva for ikke så lenge siden. Brønnen var murt opp meget pent og i bunnen lå det en flat helle.

— Det er neppe noen brønn av historisk verdi, sier konservator Lexow. Den gamle klosterbrønnen lå lengere inne i Olavskleiva. Brønnen er sannsynligvis en av de vanlige husbrønnene som var vanlige i Stavanger før i tiden og som vi finner rundt omkring i byen ennå i dag.

Avisa 1. Mair 7.5.1955: Funn av brønn ved utvidelsen av Atlantic hotell. Fem meter dyp.

Stan Reed: Tusenårsstedet Stavanger. Arkeologiske undersøkelser på Stavanger torg 2004–2006, Del 1 Tekst. NIKU, oppdragsrapport 73/2016, Oslo, 2016, side 8. Forteller at det ble gjort undersøkelser på Torget i 1955, men uten detaljer.

25. **Olav** V's gate 3 og vidare: Under gravingsarbeid for utviding av Hotel Atlantic i 1955 vart det funne ein 5 m djup brønn, fint oppmura av stein og heller, rett under eit eldre hus. Det vart då tolka som ein vanleg husbrønn frå etterreformatorisk tid.

I 1995 vart ein grøftetrase framfor jernbanestasjonen overvåka. Grøfta gjekk ned til 1 m under nåverande gatelegeme utan at det vart observert spor etter mellomalderaktivitet.

(Litteratur og kjelder: 1ste Mai 7.7.1955. Innberetning av 17.8.1995 ved Per Haavaldsen i Topografisk arkiv, AmS).

Lillehammer, 2000, side 20 om undersøkelser i Olav V's gate 3 i 1955.

Stavanger Aftenblad. Flere funn i tomte til Bøndernes bank, Stavanger 26.8.1955 og Bærheim Anders: Eksteriører fra Garman & Worses by, Ætt og heim, 1959, side 51. Det ble det blant annet ble funnet en brolagt gate og små blankpolerte kvartssteiner (kiselsteiner), begge av ukjent alder på tomte til Bøndenes hus (Klubbgata 1). Det ble på tomte til Bøndenes Hus funnet to gamle greiner av det gamle løpet til Skolebekken, men det ble ikke gjort daterbare funn.

Stavangeren 10.3.1957. Anders Bærheim. Landlig idyll ved Bredevannet. Under gravingen for omlegging av kloakken ved posthushjørnet støtte arbeiderne på grunnmuren av et hus. Det var trolig grunnmuren til Axel Sømmes hus, som ble revet da Jernbaneveien ble bygd.

Rester av St. Olavs kirke utenfor Post- huset?

Anders Bærheim er spent på den videre gravingen

Under de arbeider som foregår i Kleivå-området nettopp nå, dukker det opp ting som er av den største interesse for Stavanger bys historie. I går var Anders Bærheim på farten og kikket både grundig og lenge på en stor mur som dukket opp under gravingen.

— Muren ligger i kalk, sier Bærheim til Rogalands Avis, og det er en meget interessant historie, som jeg er spent på fortsettelsen av. Forholdet er jo at i et i dette strøket lå et kloster og rundt det gikk en stor mur. I årene 1842—43 da man regulerte Kleivabakken og utvidet Nedre Klevegade, som var så smal at et hestekjøretøy hadde vanskelig nok for å passere, kom det frem en kirke-mur og det ble funnet rester av en kor-bue. Dette fortelles i Amtstidende med løfte om nærmere redegjørelse for funnet ved gravingens avslutning. Dessverre kom denne redegjørelse aldri i avisen. Det var nok rester av Olavskirken som lå på Olavsklostrets eiendom, og det er mitt håp at vi gjennom de fortsatte gravinger her kan få nærmere opplysning om det hele.

Rogalands avis: Rester av St. Olavs kirke utenfor Posthuset, Anders Bærheim er spent på den videre gravingen, Stavanger, 13.3.1957. Funn av en mur i kalk utenfor Posthuset – utenfor dagens Kiellandshage.

Stavanger får ny vakker skulptur

Erik Haugland har laget utkast til brønnskulptur på stedet der den gamle St. Olavs kilde lå i Kleivå. — Styret for Bertha Bergs legat har sett tilbud til formannskapet.

Nå ser det ut til at den gamle Olavskilden i Kleivå skal komme til heder og ærdighet igjen. Det er bestyrelsen i Anders Bærheim og billedhogger Erik Haugland som i fellesskap er kommet på den tanken. — Haugland har laget et utkast til brønnskulptur. Styret for Bertha Bergs legat har sett utkastet og har sendt et tilbud til Stavanger Formannskap og erklært seg villig til å av legatets midler å bekoste skulpturen oppført. Formannen i styret, o.s. sakfører Gabriel Dreyer bekrefter dette overfor Rogalands Avis. Man kan vel gå ut fra at formannskapet vil ta imot tilbudet med takk.

Etter at tanken om skulptur på det gamle kildestedet i Kleivå var reist, ble anleggsjefen anmodet om å sette i gang utgraving for å få fastslått med sikkerhet hvor den gamle Olavsbrønnen lå. Bærheim pekte selv ut stedet og det viste seg også at det holdt stikk. Brønnumuren var vellet ned i selve brønnen og ovenpå var det fyllt av sand og grus. Det var Stavanger Formannskap som allerede i 1870-årene hadde vedtatt å kreve brønnen fjernet og det var da også gjort med stor grundighet. Brønnen har sannsynligvis hatt en dybde av mellom 1 og 1,5 m.

Fortsettes neste side.

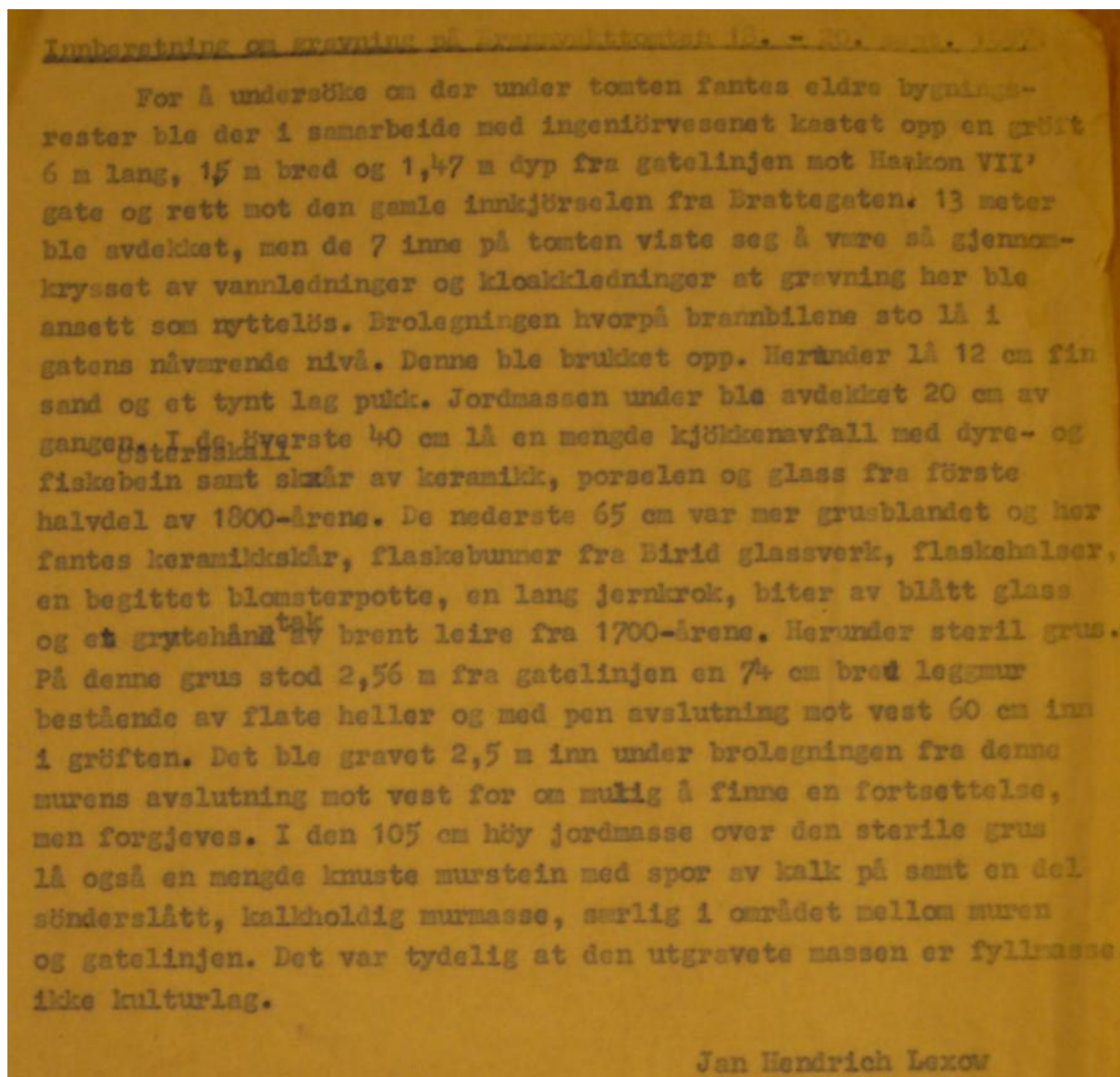

Erik Hauglands vakre utkast til brønnskulpturen.

900 sykepleiersker på Sanitetsforening

Tirsdag er Stavanger Sanitetsforening 60 år

Avisa 1. mai 7.9.1957: Stavanger får ny vakker skulptur. Kilstedet for brønnen som ble dekket til i 1870-årene er funnet. Den hadde en dybde på 1-1,5m, og var 1,5m bred.

Jan Hendrich Lexow, Innberetning og graving på brannvakttomta, Stavanger Museum, 1957. Det ble grav en grøft 6m lang, 1,5m bred og 1,47m dyp. Det var store mengder fyllmasser.

Rogalands avis. Midtre risten på kirkegården ved Domkirken frem i lyset igjen. Keramikk, glass og bein funnet. 20. september 1957. Funn av bein fra graver, keramikk, glass og bly.

Klebersteins-funn fra Olavsklosteret

Under gravingen på Bergesens tomt på den gamle Kiellandsverven på Torget, kom en av arbeiderne over en kleberstein som han tok vare på. Han viste den til bestyrer Anders Bærheim som forteller at det er overdelen av et romansk vindu som er funnet, og at det utvilsomt må ha hørt til Olavsklostret. Så uhyre sparsomt det er stelt med kunnskapen om dette klostret, er funnet av overmåte stor verdi, og mannen som fant steinen fortjener honnør fordi han tok vare på den.

Stavanger Aftenblad: Klebersteins-funn fra Olavsklosteret, 30.9.1957. Det ble funnet overdelen av et romansk vindu på tomta til Bergesen (Ankerbygget i Kongsgårdsbakken). Det var det gamle Kiellandsvervet.

Ingen fortids- funn i Brann- vakttomten

*Mariakirken og kirkegården
lå nærmere Domkirken*

— Det beror nok på en misforståelse når man regner med å finne rester etter Mariakirken under Brannvakt-tomten, sier Anders Børheim, da vi spør ham hva han tror tomten skjuler.

— Mariakirken lå nemlig der hvor gaten nå ligger, og kirkegården lå inntil tomten for den senere brannstasjonen. På selve brannstasjonstomten finnes ingen rester etter kirken eller kirkegården. Da brannvakten flyttet inn der i 1880-årene, ble kjelleren dekket med fyllmasser, og det man da støter på er bare kjellermurene.

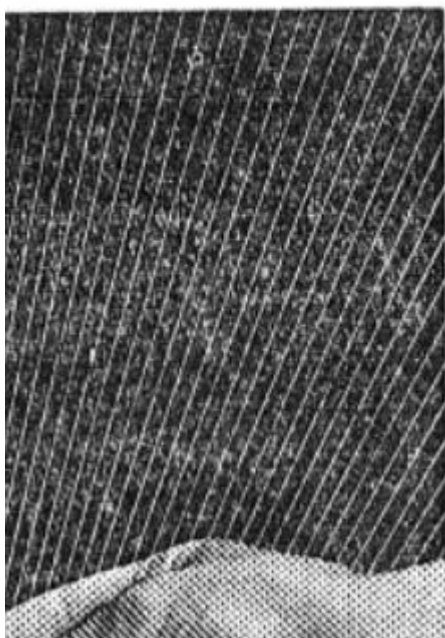
Midt-risten, den ene av portalene i kirkeområdet, lå omtrent ved utløpet av Kirkegaten, rett utenfor inngangen til Sparekassen. Lille-risten lå på østsiden av Domkirken, og stor-risten vest for Domkirken, omtrent rett nedenfor stengjerdet mot Kongsgård.

— Der kan altså ikke ventes funn for gaten utenfor brannvakttomtenes område?

— Nei, men da vil man ganske snart støte på rester etter både Mariakirken og kirkegården, og det skal bli interessant å følge utgravningene der, sier Anders Børheim.

Stavangeren: Ingen fortidsfunn i brannvakttomten. 5. oktober 1957.

Bergesen-tomten utgravd

En kraftig gravemaskin har vært i virksomhet på Bergesen-tomten ved Torget. Den gjorde seg snart ferdig med utgravingen. — Kjelleren kommer til å ligge under vannstanden ved høyvann så det må støpes vannsikker kjeller, sier ingeniør Kåre Gill som er byggets tekniske konsulent og byggeleder. Det er for det meste gamle fyllmasser vi har gravd opp. Noen svære tømmerstokker som lå et par meter under overflaten, stammer etter hva Anders Bærheim mener, fra et gammelt skip.

Ingeniør Gill forteller videre at råbygget er satt ut på anbud og fristen er 17. oktober. Selve byggearbeidet skulle da kunne komme i gang i slutten av måneden eller i begynnelsen av neste.

Stavanger Aftenblad 9.10.1957 – Bergesen-tomta utgravd. Funn av svære tømmerstokker ved Torget.

3. **Domkirkeplassen** 1-2: Foten av ei kokepotte av leirgods, to samanhengande deler av eit bryne av stein og ei lysekole av kleberstein vart funne i 1958 i Sparekassen si tomt. Desse funna synest høyra heime i mellomalderen, men let seg vanskeleg nærare datera.

Ved gravinga av tomta til Stavanger Sparekasses nybygg vart det i 1962 funne to beinnåler i leire og grus "nokså dypt nede i tomten". Dei var 10 og 19 cm lange og bør ut frå forma kunna daterast til tidleg mellomalder eller vikingtid. Det kan ha funnest meir i denne tomta på bakgrunn av funn frå andre område like ved (sjå under), men det vart ikkje gjennomført arkeologiske utgravingar i samband med dette bygget.

(Litteratur og kjelder: Brev frå Stavanger Sparekasse av 13.3.1962 i Topografisk arkiv, AmS. Stavanger Museum Årbok 1962, S8802 a-b).

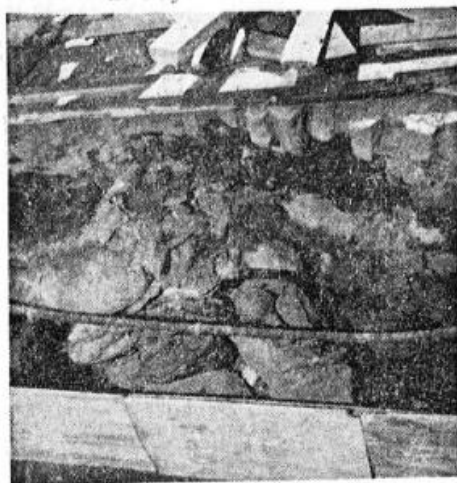
Lillehammer, 2000, side 12 om undersøkelser på Domkirkeplassen 1-2 i 1958 og 1962.

Torsdag 14. mai 1959

STAVANGER AFTEN

Gammel mur framfor Domen

Av besyrer Anders Bærheim

Den gamle muren kom mer for dagen igjen

Et nødvendig, tidsmessig innlegg på eggalleriet i Domkirken krevde sitt avlop. Til det høve ble det kastet opp en grovt fra tårnfotens nordre hjørne, over det som tidligere var »Domkirkens ydre Begravelse», ned mot Torget om lag 30 meter lang.

De første 16-17 meter ble grøften skåret gjennom vanlig kirkegårdsjord med bein, skaller og enkelte stein, men så ble haliken mot fastere underlag. Det viste seg å være murlag lagt i en sterkt andeholdig kalk. Under dette lå et solid fundament av svære stein ned i muren.

Fra muren ble grøften ført videre i samme slags jord, men i den nedre halvdel kom det fram en del »byfunn», en grytefot av leire og andre keramikkfår.

Muren målte 1,20 i bredden og en lag 1,90 i dybden. På innsiden mot kirken lå en skrå steinfylling som ga inntrykk av å være lagt for å høvne og plane terrenget atskillig over det utenforliggende.

Retningen av muren så ut til å følge langnettet den opprinnelige bakkekroningen og faller ganske bra sammen med kote 18 på et kart oppstatt i 1863.

Den nyfunne muren synes å kunne peke på at Domkirkens eldste kirkegård kan ha hatt en mindre utstrekning mot Torget enn hittil kjent og muligens oppstatt i biskop Reinvalds tid da kirken ble bygget.

Forvandlingen

Den som ikke har oppdagat at kristendom er selvfornektelse, har aldri forstått hva det dreier seg om. Dette betyr selvsagt ikke at kravet er det dominerende i

Åpnet for et nytt syn på området mellom Domkirken med bispegården (Kongsgård) og Olavsklosteret, hvor abhoden fra Utstein formidlet Stavanger-bispen den lille aken bredde veien mellom akren og badstova.

Ved den siste tids store gravinger langs Kongsgård har det igjen vært mulig å få se en ny del av den svære muren foran Domkirken, og få konstateret at den flukter med høyningen av den siktende synlige muren fra Bispekapellet mellom Domkirken og Kongsgård. Bredden stemmer med målingen fra 1949, men denne gang ble det gravd dypere og det viste seg at muren gikk 2 meter under nåværende gatedekke. Den var lagt i sandblandet kalk, og så ut til å kunne være pusset på ytre side.

På andre side var det vanlig kirkegårdsjord med beinrester, men utvendig var det fyllmasser sterkt bløst med brannrester og et fast brannlag på 20 cm om lag

70 cm under nåværende overflate. I fyllmassene var det mindre og større keramikkrester, og andre byfunn.

Etter dette må det kunne sluttet at det er det opprinnelige kirkegårds-gjerde, — og da rimeligvis fra biskop Reinvalds tid — som er kommet for dagen, og at terrenget utenfor dette må ha ligget en kanskje nærmere to meter lavere enn innenfor, nå Domkirken må ha ligget dominerende høyt mot Torget.

I samme høve kan tas med at ved de samme gravesarbeider ble det mulig å se og konstatere plannen for »Store Ristens», kirkegårdens hovedinngang mot Torget. Et solid og omfangsrikt fundament midt i det nåværende gateløp.

Et annet interessant punkt i de opprinnelige eiendomsforhold her som ble synlig ved de samme gravesarbeider får stå til en annen gang, kanskje helst etter en ny graving utenfor Kongsgård, men det var eiendommelig å se denne gamle grennen på dette punkt.

Stavanger 11. mai 1959

Anders Bærheim.

Mangler konfirmasjonen nødvendig personlig alvor?

Både den kirkelige og den „borgerlige” handling gir stoff til ettertanke

I Morgenposten har bindelede kulturredaktør, magister Finn Jor, foretatt en sammenligning mellom kirkelig og borgerlig konfirmasjon. Skjønt han har innvendinger mot den sistnevnte, mener han at den kirkelige konfirmasjonen mangler det nødvendige personlige alvor.

Vi gjentar en del av hans tankevekkende artikkel:

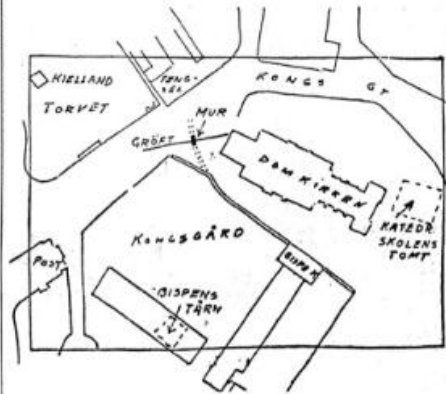
Man kan kanskje ikke direkte sammenligne den kirkelige og den borgerlige konfirmasjon, men det å velge seg ut en tilfeldig menighet — i vårt tilfelle Vålerengen — og gå derfra ned til Humanetisk Forbunds ungdomsfest i Rådhuset,

gir atskillig stoff til ettertanke, og det slett ikke av den behageligste for en som står kirken nær.

Hvilken betydning konfirmasjonsdagen hadde for de unge i Rådhuset, har jeg naturligvis ikke vurdert. Men det var ikke tvil om at de borgerlige konfirmanter satt betydelig stillere og mer oppmerksomt enn de andre! Kan hende kom det av at de ikke følte noen genanset ved det som skulle skje, og derfor ikke behøvs å skjule sine følelser. Men det kom nok også av at deltagerne i ungdomsfesten lot til å være adskillig eldre enn de andre. Man fikk en umiddelbar følelse av at de var mer modne til å vurdere hva det vil si å ta et standpunkt i livet.

1-0 TIL HUMAN-ETIKERNE

Man må spørre om ikke folkekirken ved å tillate en såvidt lav aldersgrense har svekket selve konfirmasjonens idé, nemlig at den skal være en bekreftelse idet man går inn i de voksnes verden, tas opp i den voksne menighet. Mon ikke engstelsen for at folkekirken skulle miste noen, har gitt konfirmasjonen en breddevirkning som har gått ut over dybdevirkningen? Personlig vil jeg på dette punkt

Siklassen viser hvor muren har gått

S
Lut
son
vår
De
De
sto
kr.
NB
Ny
er l
Ta
der
være tilh
Humanet
Men til
krefte s
stikerne i
gå med p
firmasjon
an slags
masjon, i
henviser
Rådhus o
tale.
E
F
Sognop
ikke tilh
den enn
stilleferdig
pell talte
og deres
masjonsh
som deita
bokennel
innenfor
dens vel
Men nei

Makrellfisket l godt til hittil is

370 000 kg. oppfisket — og av fangstene på samme

Makrellfisket har i år stiftet used- De sist

Anders Bærheim: Gammel mur foran Domen, Stavanger Aftenblad, 14.4.1959. Funn av den gamle muren mellom Domkirken og Kongsgård. Den gikk nærmere kirken ved Haakon VIIIs gate. Funn av fundament til kirkeristen midt i gata. Funn av keramikk og bein. Steinfylling på innsiden av muren. Muren ble også gravd fram i 1949.

Stavanger Aftenblad, 24.5.1960. Ved gravingen utfor Domkirken. Funn av menneskeknokler og en mur mot Kongsgård.

I 1960 vart det funne ein fot av ei kokepote i Kleivå. Denne kan skriva seg frå mellomalderen og må kanskje sjåast i samband med klosteret.

(Litteratur og kjelder: Lexow 1957. Steinnes 1962).

Lillehammer, 2000, side 20 om funn av ei kokepote i Olavskleiva i 1960.

Rogaland avis: Trafikken snegler og går forbi Domkirken, 1.9.1961: Gravearbeider for å finne fundamentene til Mariakirken. Lexow sier de må vente på Ola Øgar Svendsen fra Riksantikvaren - [Rogalands Avis, fredag 1. september 1961 \(nb.no\)](http://Rogalands Avis, fredag 1. september 1961 (nb.no)).

Her er grunnmuren kommet fram i dagen.

Stavanger Aftenblad: Gamle murer under Haakon VII's gate, 9.9.1961: Murene til Mariakirken er begynt å bli synlige.

Bildet viser i forgrunnen en del av fundamentet av den gamle Maria-kirken som ble revet i 1883. I disse dager foregår gravingsarbeidet under ledelse av arkitekt Ola Ogar Svendsen fra Riksantikvariatet. Vi ser Domkirken i bakgrunnen.

Gravingsarbeidet ved Domkirken er som kjent i full gang. Og i den forbindelse har det vært spørsmål om en her ville finne murene til **Maria-kirken**. Området der kirken sto har en derfor ennå ikke rassert. I disse dager er arkitekt Ola Øgar Svendsen fra Riksantikvariatet kommet til Stavanger for å følge gravingsarbeidet og undersøke området.

— Det er fastslått at murene til denne gamle kirken ikke eksisterer lenger. Da kirken ble revet i 1883, ble også murene tatt med. Men ved avdekkingen og gravingen i dette feltet er vi kommet fram til fundamentet som murene sto på.

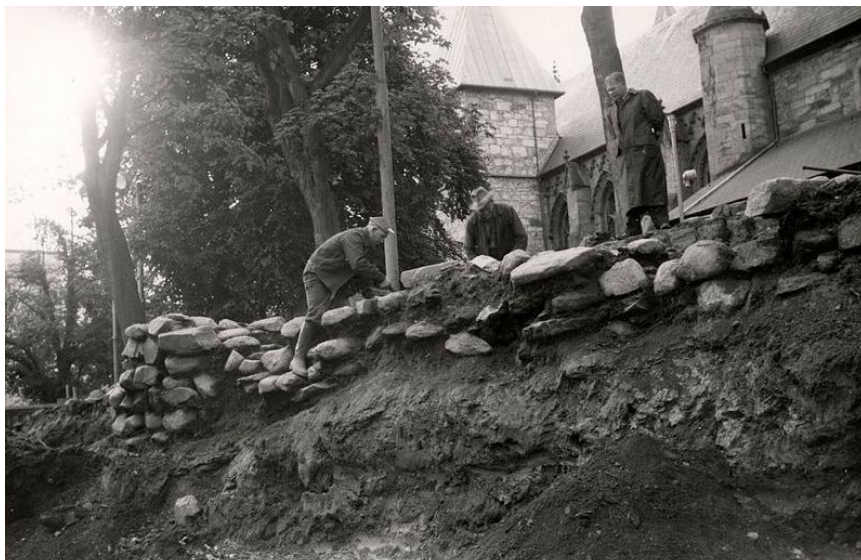
— Oppgaven for Deres undersøkelser?

— Det er av vitenskapelig interesse å få kjennskap til Maria-kirkens nøyaktige beliggenhet — noe som ingen hittil har visst. I samarbeid med oppmålingsvesenet i Stavanger skal jeg kartlegge og fotografere fundamentet og feltet forøvrig.

— Er det ellers gjort noe funn av interesse?

— Det har vi ikke. Og en del av fundamentet er det ikke av verdi å bevare. Vi er nå kommet omlag 1,5 meter under det gamle gatelegemet og det vil ikke bli gravd dypere i dette feltet, sier arkitekt Øgar Svendsen.

Rogaland avis: Maria-kirkens murer eksisterer ikke mer, 15.9.1961: Gravearbeidene for Mariakirken er i gang. De har gravd ca. 1,5m under gata.

Bilde fra graving fundament av Mariakirken, 1961. Riksantikvarens arkiv.

Bortsett fra østmurens fundamenter som hvilte på store meterhøye sten nedgravd i naturbakken - lå fundamentene like over (15-20cm) naturbakken. Naturbakken var leirblandet sand. (Kommunens geoteknikere tok prøver av massen med tanke

på å bruke den til gateunderlag - men fant den ikke telesikker!!)

At fundamentene og murene likevel har stått støtt må vel skyldes at kirken har ligget på terrengets høyeste punkt slik at vannet ikke har blitt stående.

Høyden på fundamentet varierte fra ca. 70cm til 1m over naturbakke.

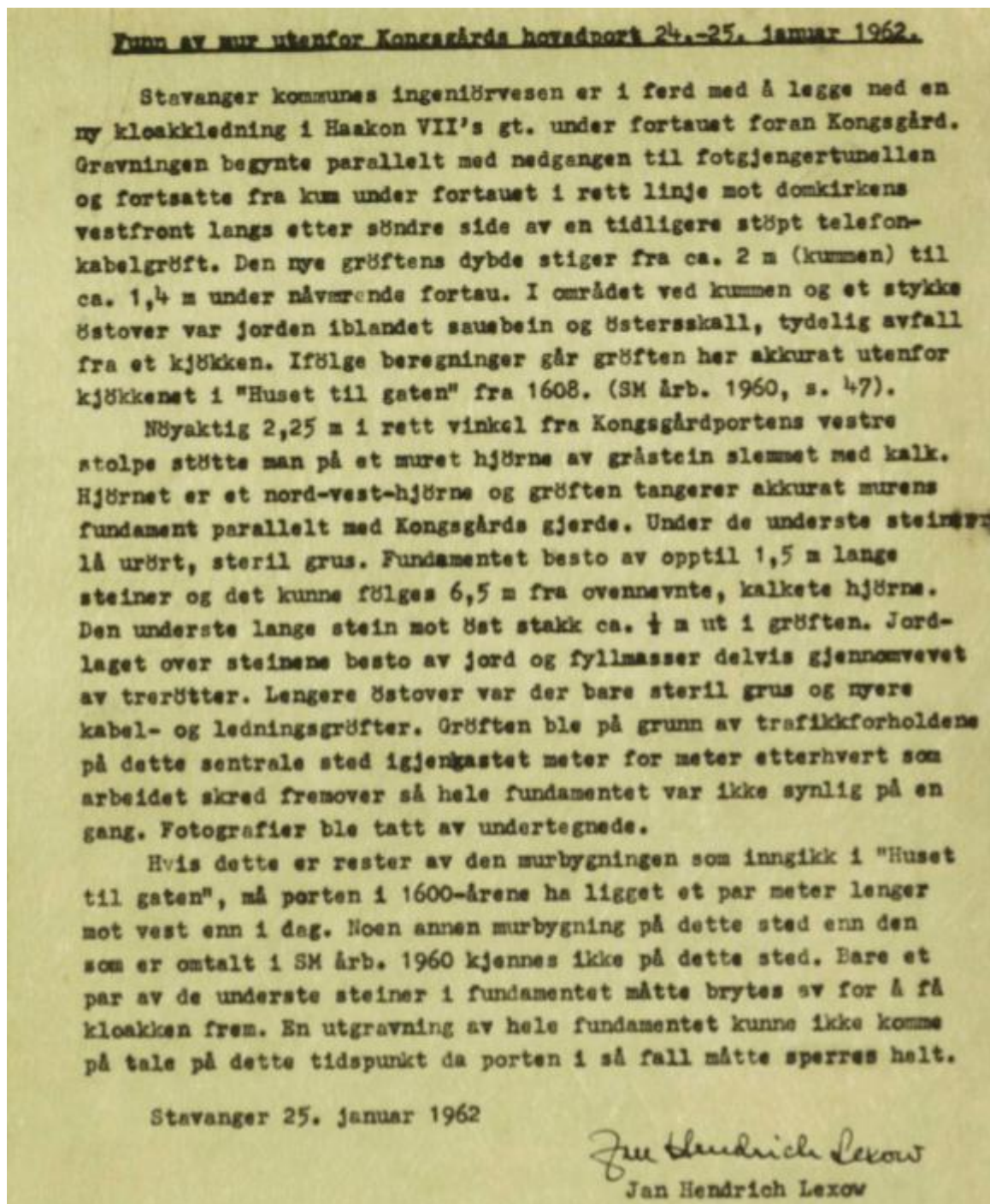
Som det fremgår av tegningene manglet fundamentene fast avslutning mot vest - men ved gravning langs antatt vestmur fantes tilstrekkelige rester for angivelse av denne.

Da anlegg av underjordiske garasjer gjorde det nødvendig å flytte fundamentstenene ble disse nummerert med hvit lakkmalning ifølge tegning - "nummereringsplan" av 20. september og flyttet inn i parken.

Under flytningen ble det blant stenene i østmurens fundamenter funnet en brakteater som etter Myntkabinettets bestemmelse (opplyst over telefon 31/10-61) kan dateres til Magnus Lagabøters tid.

Øgar Svendsen, Ola: Mariakirkens fundamenter i Stavanger, notat OØS/AS 229 – Riksantikvaren. udatert – trolig fra 1961, Riksantikvarens arkiv. I 1961 ble den nordre grunnmuren av Mariakirken, deler av grunnmurene i korgavlen og vestgavlen avdekket.

Murene var best bevart i det nordøstre hjørnet. I nordvest var det bare noen steiner. Grunnmuren ble vurdert til å være temmelig primitiv med rullesteiner og flatere steiner i øverste lag. Deler av grunnmuren i korgavlen hvilte på meterhøye steiner gravd ned i bakken.

Jan Hendrich Lexow, Stavanger Museum, 25.1.1962 – Riksantikvarens arkiv. Funn av mur utenfor Kongsgårds hovedport 24.-25. januar 1962. Gravingen gikk fra fotgjengerundergangen mot domkirkens vestfront. Det ble gravd på sørsiden langs en gammel

telefonkabelgrøft. Det var fra 1,4 til 2m under gatenivået. Funn av kjøkkenavfall med sauebein og østerskall. Fant et murt hjørne av gråstein, slammet med kalk. Den var 2,25m vest for porten til Kongsgård.

Like utenfor Kongsgårds hovedinngang kom steinene i den over 300 år gamle grunnmuren for dagen i går.

Tre hundre år gammel grunnmur gravd fram utenfor Kongsgård

Bekrefter konservator Jan Hendrich Lexows beskrivelse av lensherre Jørgen Kaas' hus fra det 17. århundre

Da Stavanger Ingeniørvesens folk i går holdt på å grave groft for kloakk utenfor Kongsgård-gjerdet, kom det for dagen rester av en grunnmur.

Det er muren til et hus som ble bygget der av lensherre Jørgen Kaas fra 1606. At muren er funnet utenfor Kongsgårdporten bekrefter til punkt og prikke hva

konservator Hendrich Lexow har skrevet i Stavanger Museums årshen gir en nøyaktig beskrivelse bok i fjor om Kongsgård der av huset.

Da konservator Lexow så murrestene i går, sa han: Dette stemmer nøyaktig.

Jørgen Kaas var den første lensherre som bodde fast i Stavanger. Han kom i 1601 og fikk av kong Christian IV under et besøk i Stavanger brev på at han skulle restaurere og oppbygge lagmann Jørgenssens plass og grunn. I følge Lexow lå dette huset ut til gaten ved hovedinngangen til Kongsgård. Huset var 32 meter langt.

Det ble revet under bybrannen 4. november 1684 for å hindre ilden i å bre seg til Kongsgård. I 1727 sto bare to kjellere øst for porten igjen og i 1745 var bare tomten tilbake.

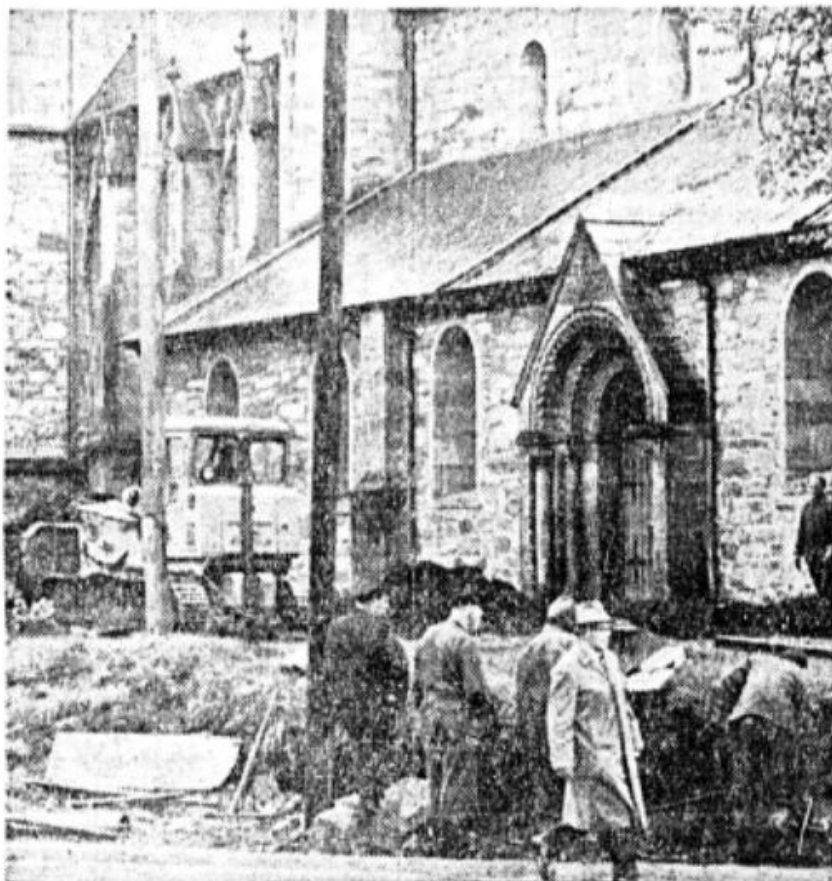
avsluttet
"e fisker"

kisser av 230 fisker

Stavanger Aftenblad, 25.1.1962. Tre hundre år gammel grunnmur gravd fram utenfor Kongsgård. I kloakkgrøft utenfor Kongsgård ble det funnet en grunnmur.

Stavanger Aftenblad: Her lå Mariakirken, 11.7.1962: Markeringen av Mariakirkens grunnmur er utført. Rogalands avis har en tilsvarende artikkel 7.7.1962 - [Rogalands Avis, lørdag 7. juli 1962 \(nb.no\)](#)

Terreng-arbeide ved Domen

Arbeidet med å senke terrenget foran Domkirkens nordside er nå i full gang. Det skjer etter en plan som ble vedtatt da arkitekt Gerhard Fischer hadde påvist at det nåværende platå er kommet til ved senere tiders påfylling. Når man er kommet ned til det opprinnelige nivå — det som viser kirkens fundament — er det meningen at terrenget skal skråne ut mot gata til kantsteinshøyde.

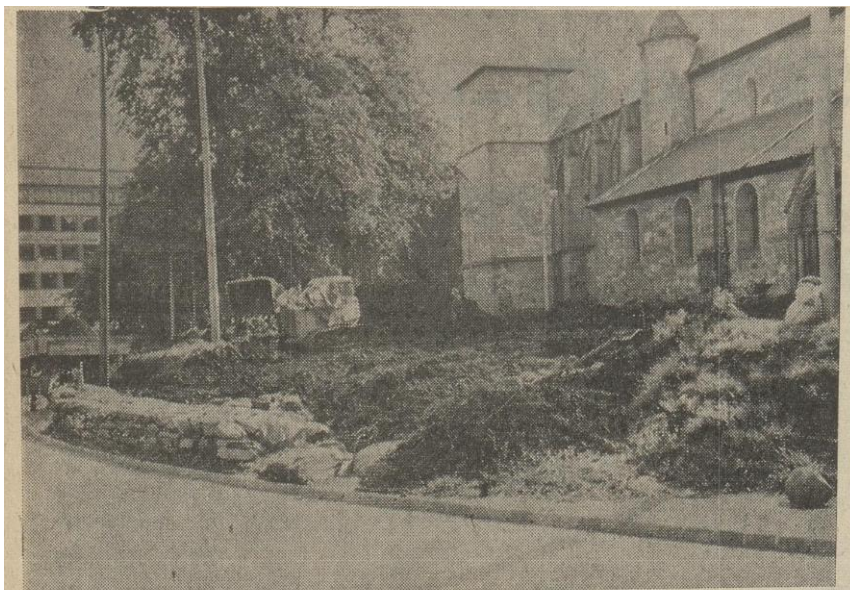
Spørsmålet om hvorledes Mariakirkens fundament skal mar-

keres, er ikke helt avgjort. Man vil vente med det til arkitekt Fischer har sett på det. Nå ligger steinene fra Mariakirken nærmest som ei steinrøys.

Veien langs kirken skal hellelegges, men hvilke heller som skal brukes vil man ikke ta stilling til før arkitekt Fischer kommer — han er ventende med det første.

En sak som ikke er avgjort ennå, er om det skal være fortau langs gata, eller om det skal erstattes av en vei inne på plenen.

Stavanger Aftenblad, 15.9.1964: Terreng-arbeide ved Domen. Terrenget ved domkirkens nordside ble senket etter anbefaling fra Gerhard Fischer. Steinen til Mariakirken ligger nærmest som en steinrøys.

Flere kjennetegn fra **Mariakirken**

Under planeringsarbeide ved Domkirken i går kom der fram nye kjennetegn etter den tidligere Mariakirken. Gravemaskinen grov over hele området ned i en dybde på om lag 40 cm og der ble også funnet en del beinrester.

Rogalands avis: Flere kjennetegn fra Mariakirken 16.9.1964. Gravingen ned til ca. 40cm viser tegn etter Mariakirken og beinrester.

Det kom frem ca. 7 m av det nederste skikt av søndre langmurs vestligste del (kfr. tegning ajourført situasjonsskisse datert 10. november 1961 og 25. september 1964 OØS). Muren var ca. 115 cm tykk og var kalkmurt. I den østligste del av sydmuren kom det frem bare fundamentsten (fra hodestørrelse til maks. mannsløft).

Den bevarte mur har en plan overflate (krone) som ligger ca. 20 - 25 cm over fundamentenes overkant.

Ola Øgar Svendsen: Mariakirkens ruiner, notat A.229. Stavanger. OØS/AG, udatert - trolig fra 1964, Stavanger museums og Riksantikvarens arkiver. I 1964 ble omlag sju meter med fundamentrester og kalkmurte veggrester avdekket i den vestligste delen av sørveggen av Mariakirken.

Bildet viser den sju meter lange intakte grunnmur av Maria-kirkens søndre vegg.

Stavanger Aftenblad, 22.9.1964: Bilde som viser den sju meter lange intakte grunnmuren av Mariakirkens sørlige vegg.

Mariakirkens ruiner.

Innberetning fra antikvar arkitekt Ola Øgar Svendsen om fremgraving av sydmuren i september 1964.

I september 1961 ble fundamentene til nordre langmur avdekket i forbindelse med en omlegging (senking og utvidelse) av gatelepet på H. VII' gate som fra Stavanger posthus går forbi Domkirkens vestfront, svinger mot syd og fortsetter parallelt med Domkirkens nordside.

I lepet av 1961-62 ble fundamentstenene nummerert og flyttet fordi det da ble laget et underjordisk garasjeanlegg under det område hvor bl.a. nordmuren lå. Stenene ble i nummerorden lagt tilbake i samme horisontal- og vertikalplan: (kfr. innberetning for september 1961 og juli 1962 OGS), juli 1962.

Ifølge bystyrevedtak og etter forslag fra de antikvariske myndigheter og instanser (Riksantikvaren og lokalavdeling av Fortidsminnesmerkesforeningen) skulle Mariakirkens ruiner frilegges i sin helhet, og parkplanen for dette område utarbeides med dette for øye. Tirsdag 15. september 1964 ble det meldt at en bulldozer fra Stavanger parkvesen var i virksomhet, og at sten som man antok var fra Mariakirkens ruiner var blitt synlige. Bulldozeren ble stoppet og i dagene 17. til og med 22. september ble arbeidet med fremgravingen av murerter og fundamenter for håndfulgt på stedet av undertegnede etter en orienterende konferanse med bygartner Malmin og avdelingsjef Heimstad. Det kom frem ca. 7 m av det nederste skikt av søndre langmurs vestligste del (kfr. tegning ajourført situasjonskisse datert 10. november 1961 og 25. september 1964 OGS). Muren var ca. 115 cm tykk og var kalkmurt. I den østligste del av sydmuren kom det frem bare fundamentsten (fra bodesterrelse til maks. mannsløft).

Den bevarte mur har en plan overflate (krone) som ligger ca. 20 - 25 cm over fundamentenes overkant.

Steinene må for senere å kunne ligge i ro tas forsiktig opp og legges ned i sømholdig kalkmørtel. Murkjernen overdekkes med kyllingnetting+armert sementmørtel med fall ut i fugene. Ellers bør muren bli stående mest mulig som den ble fremgravd. Det er mulig at det må dreneres noe langs sydsiden av sydmuren.

Ola Øgar Svendsen: Mariakirkens ruiner, Notat Stavanger Museum, (september?) 1964.

I 1961-1962 ble murene til Mariakirken avdekket, merket og fjernet da det skulle bygges et parkeringsanlegg under. I 1964 ble fundamentet avdekket i sin helhet. Veggen var 115cm bred og kalkmurt. To sider og et kart.

Kirkegård fra 1100-tallet under koret i Domkirken

Utgravingene i krypten gir interessante opplysninger

Den romanske kirkegården under andre delen av det gotiske kor i Domkirken. I forgrunnen den jordfylte steinen som lå i veien for begravelse.

Stavanger Museum har etter oppdrag av rådmannskontoret foretatt en større utgraving i krypten i Stavanger Domkirke. Denne utgravingen var nødvendig for med de planer en restaurering av krypten som arkitekt Gerhard Fischer har utarbeidet, er krypten ryddigjort og en del av de rester og andre funn som var kommet i opplysning, er blitt foretatt, og dermed kunne man få en grundig undersøkelse av kryptens bunn.

Utgravingen går nå på stedet krypten og er nå den nærmeste ferdig. Det er stoffmestert Perry Rolfsen som har hatt den daglige ledelsen, og utgravingen er meget raskt utført. Alle jordmasser er behandlet nøye, men funnene er ikke rikeholdige.

— Vi har forstått at en rekke problemer assosiert ikke er klarlagt, sier Perry Rolfsen. Det gjelder bl.a. et eidsdømmelig mullingsmønstre som er foretatt for dagen. Like ved den stevningstepp ved til krypten, fant vi et par skjelleter som synes å være menneske og som må være begravet der. Blitt sikre er vi ikke, for de ligger delvis under mursteinpillerne fra førrige århundre. Ellers har vi ikke funnet skjelleter i selve krypten.

Dermed, inn vi entrent. I kjelleren fra den avsluttede stein i krypten en hel samling med skjelleter — i alt ca. 38. I de fleste nedskjellingsene lå det to skjelleter. Her må vi da ha sett på en kirkegård fra romansk tid, og den er til og med helt intakt. Noen av skjellettene ligger delvis under lagene og ved under den gotiske steinvegg.

Et av skjellettene er det mest interessante. Det er nemlig et vi kan tilfelle begravelse fra. Under utgravingen kom vi nemlig over et kullag som sannsynligvis stammer fra begravelsen i LITL. Kullagene er tydelig brukt i jerntiden ved begravelsen av denne skjelleter, og begravelsen må da ha funnet sted i tidligere romansk tid. Begravelsen og restene av den gotiske koret.

Begravelsen på kirkegården har elleve skiltet på rustet en av en jerntid stein. Alle skjellettene er lagt ned i sølv- og gull.

Anatomisk Institutt i Oslo skal nå bli tilføyet det mest lærer av restene fra skjellettene. Der inne vil man bl.a. kunne

se innviklet skjelett, kjeen og eventuelt skjelett, og man vil kunne få en sikker datering. Løse beinresten fant vi ellers utskilt av i de romane vi tok ut, og det var ikke bare menneskebein. Vi fant større fiskebein, kjeen av en hest og forskjellige bein av gris. Gjenstander var det imidlertid svært få. På en av skjellettene fant vi en liten liten spenne. Ellers fant vi et spinnestrik, en beinlampe, en del av en skålvekt og et vektlodd.

Noe spesiell etterforskning i selve krypten kom vi ikke over. Heller ikke fant vi en eneste nådel, noe som vi kanskje kunne vente å finne i nærheten av krypten.

— Kanskje var man skattepliktig med de mynter som ble skutt?

— Det kan godt hende. Vi vet svært lite om hva romane har vært brukt til i romansk tid i alle fall. Det er en del slike problemer framdeles, sier Perry Rolfsen.

Arkitekt Gerhard Fischer var her en dagen en snarlig i Stavanger. Han holder til på Ustein Kirke for tiden. — Arkitekt Fischer var glad for de utgravinger som er foretatt i Domkirken krypt.

— Da vi grov her under og etter kirken, ble alle speer for at den romanske krypt og dermed også det østlige koret hadde vært kvadratisk. Om det hadde vært sju eller ikke var usikkert i konklusjonen den gang. I anledning av planene for restaurering av krypten er nå hele varmekammeret fra v.d. Løpnes utarbeidet i 1880-årene tatt vekk, og dermed et parti av den antatte midtveien, så det har vært mulig å komme til over all. Det har da vist seg at murene i krypten under murene går så høyt opp at her kan det ikke ha vært noen uttrekk i romansk tid, og på de steder i nord og øst som der vi kunne — og frendtles kan — se tydelige skilt mellom romansk og gotisk mureverk, er det ikke funnet spor av innspringende hjørner, så det er også praktisk talt utvilsomt at det kan ha vært romansk.

Det meget interessante beviset resultat av utgravingen skulle da bli at den romanske krypt har gått like langt sørover og har blitt senere bare den den gotiske, og at det østlige koret med

andre end har vært rektangulært.

Med de store vinduer i gotisk tid må vi jo tro at her har vært en krypt. Det påfallende store andre vindu i nordveien må ha vært et vakker lys over alt.

Når det ikke er funnet noe fundament, kan dette tyde på at det har stått et skjøtt i litt konstruksjonen der, et bein som kanskje har vært et relikviensbein. Men dette kan naturlig nok høre til en gjerting.

Når det har vist seg at krypten har blitt senere utstrøket både i romansk og gotisk tid, skulle det være desto større grunn til tenker å gi romant en verdig æderring, sier arkitekt Gerhard Fischer til slutt.

Familien Haslum-Ellorsten kom

65 passasjer „Oslofjord”

Fin tur over Atlanter

Oslofjorden kom til Stavanger i morgen, ruten en halv time tidligere enn begravet. Båten hadde 515 passasjerer fra New York

Stavanger Aftenblad: Kirkegård fra 1100-tallet under koret i Domkirken, 20.7.1967.

Funn av skjelleter, kullag, fiske-, heste- og svinebein, ei spenne på ett av skjellettene, spinnehjul, beinkam, skålvekt og ett vektlodd. Perry Rolfsen sa i mai 2020 at avisens referat har flere feil.

Rolfsen Perry Magnor: Arkeologisk undersøkelse under Stavanger Domkirkes kor 1967-1968, Bergen, 10.2.1968. Rapporten er i Arkeologisk Museums arkiv, Topologisk arkiv,

613 Stavanger, Stavanger middelalderby, 3075D12R2. En digital kopi er i Riksantikvarens arkiv.

Spor etter en svunnen tid

Stavanger Museum har nå satt i gang arkeologiske undersøkelser på tomtene etter husene som ble revet ved siden av Stavanger Sparekasse. Det er Roy Thorsen og Arnvid Lillehammer, som i førstekonservator Odmund Møllerops regi besørger gravingen. Målet med gravingen er å finne spor etter det eldste Stavanger, som mange mener har ligget i dette området. Foreløpig er en ikke kommet så langt ned at det er gjort noen særlige funn, men en har støtt på rester av en mur som er langt eldre enn den som ble revet på dette stedet. Umulig er det ikke at gravingen kan føre til meget interessante funn fra mellomalderens Stavanger.

Arbeidstilsynet skal bli styrket og effektivisert

Odelstinget legger særlig stor vekt på forholdene i bygg- og anleggsbransjen

Oslo (NTB): — Odelstinget vedtok i går kveld en rekke endringer i arbeidervernlovens bestemmelser om organiseringen av arbeidstilsynet og dets virksomhet. Endringene tar sikte på å styrke og effektivisere arbeidstilsynet.

Ordnings- og arbeidstilsynsrådet skal oppheves og et styre på 7 medlemmer, der NAF og LO er representert, skal overta rådets funksjon. Godkjenning av arbeidsreglement og disiplinær-

I debatten ble det vist til at utviklingen i arbeidslivet stille stadig større krav til vernetiltakene. Vernearbeidet må bygge på et nært samarbeid mellom bedrifter, arbeidstakere, frivillige organisasjoner og det offentlige tilsynet. Informasjons- og opplæringsvirksomheten må styrkes.

Forholdene i bygg- og anleggsbransjen ble spesielt tatt opp i Odelstinget. Kommunal komitéen har i sin innstilling bedt om at tilsynet i denne sak

Stavanger Aftenblad: Spor etter en svunnen tid, 26.4.1968. Funn av mur nær Sparekassens bygg. Roy Thorsen, Arnvid Lillehammer og Odmund Møllerop gravde.

Bertelsen Reidar: Rapport om undersøkelsen av tomte til Kirkegaten 2. Stavanger, desember 1967 og desember 1969. AM topografisk arkiv. Det ble blant annet funnet en

kalkkonsentrasjon, som kan tyde på tilknytning til kirkelig byggevirksomhet i nærheten. Her fant Arkeologisk museum i 1967-1968 restene av et hus av ukjent størrelse. Det var orientert noe på skrå i forhold til både Kirkegata og Urgata. Det lå i retning øst-nordøst mot vest-sørvest. Plankerestene ble tolket som rester av et flytende golv. Seks keramikkskår var fra høymiddelalderen. Ett av skårene var av en type fra 1200- eller helst 1300-tallet. Det er datert et brannlag som kan være fra et hus. Det ga en kalibrert alder mellom 960 og 1240 med 95 % sannsynlighet. Jamfør også sammendraget i Lillehammer 1971, side 53ff og 2000, side 13f.

26. **Musegaten 3**: Vinteren 1968 vart det grave to søkesjakter på tomta **Musegaten 3** oppe på eit dåverande høgt berg like nord for Kannik prestegård. Desse sjaktene gav berre funn frå dei siste par hundreåra i eit ikring halvmeterdjupt hagejordslag oppå fjell.

(Litteratur og kjelder: Notat 21.4.1968 ved Arnvid Lillehammer i Topografisk arkiv, AmS).

Lillehammer, 2000, side 20 om undersøkelser i Musegata 3 i 1968, uten funn.

31. **Arneageren-Aptekertomten**: I 1968 vart det gjennomført ei mindre arkeologisk undersøking i hagen mellom apoteket Hygiea og Filmteateret. Kulturlaget var opp mot 1,5 m djupt og låg rett på fjell. Ingen av funna herifrå synest vera eldre enn 1700- eller 1600-talet.

(Litteratur og kjelder: Brev frå Stavanger Museum til Riksantikvaren av 11.9.1968).

Lillehammer, 2000, side 22 om undersøkelser på Arneageren/Aptekertomta i 1968, uten funn.

Simonsen Asbjørn: Middelalder-vegetasjon på Skagen, Stavanger. Frå haug ok heiðni, nummer 2, Stavanger, 1969. Analyser av vegetasjonshistorien til Skagen 4 med omegn.

Lillehammer Arnvid: "Skagen 3 og Stavanger i mellomalderen", Frå haug ok heiðni, nummer 2, Stavanger, 1969. Beskriver en omfattende arkeologisk utgraving av Skagen 3. Funnoversikten er på unimus.no.

34. **Nedre Holmegate**: I samband med planane om anlegg av Havneringen vart det i 1969 grave ei 41 m lang grøft aust-vest gjennom tomta etter eit rive sjøhus like aust for lastebilformidlinga sin dåverande parkeringsplass. Her vart det observert avfallsmassar med ei rekke funn, men ingen av funna let seg datera til mellomalderen. Utfyllingane her synest ha starta ganske smått på 1700-talet, og med ein aukande mengde påført fyllmasse på 1800-talet.

I 1980 vart det grave seks hol på ei branntomt i Nedre **Holmegate** utan at det vart påvist kulturlag frå mellomalderen.

(Litteratur og kjelder: Innberetning ved Oluf Olsen av 25.8.1969 i Topografisk arkiv, AmS. Innberetning av 15.9.1980 ved Jane Floor i Topografisk arkiv, AmS).

Lillehammer, 2000, side 22 om undersøkelser på Nedre Holmegate i 1969. Mer detaljert i Oluf Olsen: Nedre Holmegate, Stavanger Museum, Stavanger, 25.8.1969. AM, Topografisk arkiv mappe 1 og Jeny-Rita Næss: Ad Havneringen, Stavanger Museum, 28.5.1969, AM, Topografisk arkiv mappe 1.

Næss, Jenny-Rita. Melding om befarings i Kirkegata 2 angående Brage-Fram-bygget. Torsdag og fredag 26. - 27. feb. 1970. AmS Topografisk arkiv mappe 1.

Jan Hendrich Lexow: Gravminner fra Stavanger domkirke, Stavanger Museums årbok, 1969 - [Årbok \(Stavanger museum\). 1969 Vol. 79 \(nb.no\)](#) : skrev at 22 av de 37 gravsteinene fra Domkirken, eller restene av slike som ble undersøkt i 1965, var middelalderske med den karakteristiske trapesform. 13 av disse var mer eller mindre defekte og samtlige var sterkt nedslitt.

Domkirkens krypt ser fæl ut

Da Stavanger Museums oldsaksavdeling gikk i gang med arkeologiske undersøkelser av krypten i Domkirken, måtte man bl.a. fjerne noen forstøtningsmurer som i senere tid var ført opp for å bære golvet i koret. Da utgravningen var unnagjort, ble det satt opp et provisorium av trestøtter der — det minner nærmest om en skog. Meningen var at alle disse støttene bare skulle stå i noen uker, før man begynte på ominnredningen av krypten.

Arkitekt Gerhard Fischer har utarbeidet planer for kryptens innredning, og de planene er godkjent av riksantikvaren. Man er bare ikke kommet i gang med arbeidet. Det er bevilgninger det står på. Byarkitekt Jan Jæger har utarbeidet to alternativ. Det ene går ut på å fullføre arkitekt Fischers planer. Det andre går ut på å erstatte provisoriene med permanente støtter, slik at kirken i alle fall kan bruke krypten foreløpig som lager for sine rekvissitter, som man gjorde det tidligere. Samtidig vil de arbeider som vil bli utført etter alternativ II gå inn som et ledd i den endelige utforming av krypten.

Sosialrådmannen hadde avsatt penger på budsjettet til alternativ II, men posten er strøket i det forslag til budsjett som nå skal forelegges hystyret.

— Forholdene er rett og slett uholdbare, sier kirkoverge Ole Tingdal. Vi vet ikke vår arme råd med hvor vi skal lagre ting vi har bruk for i kirken. Det må finnes en løsning, sier han.

Den store steinsamling som var oppbevart i krypten, ligger nå i en dunge ved bispekapellet. I denne dungen ligger det et par romanske søylekapiteler som forstekonservator Martin E. Bindheim ved Universitetets Oldsaksamling i Oslo mener må ha tilhørt kirkens romanske kor som ble revet i slutten av 1200-årene. Det er de eneste som er bevart fra dette koret.

Det ene kapitelet ligger på toppen i haugen og dets vakre dekor er dekket av vått løv og mold. Det går ikke an å la slike klenodier ligge på den måten. Var det ikke en idé å få rensket kapitelen og så få dem anbrakt eventuelt på en vegg i kirkens forskip?

Det nye statens sykehusråd

som ble oppnevnt i april i år med professor dr. med. Olav Hilmar Iversen som formann, holder sitt konstituerende møte førstkommande redag. Rådet har 14 medlemmer med varamenn, og består av representanter for de forskjellige interessegrupper som samarbeider om bygging og drift av sykehus, leger, sykepleiere, sykehuseiere og sykehusadministrasjon.

De provisoriske tre-støttene må vekk. I steinhaugen ved Bispekapellet ligger et par kapiteler fra kirkens romanske kor

I Domkirkens krypt er det nesten ikke innkommende for provisoriske støtter.

Steinhaugen ved Bispekapellet rommer et par klenodier — søylekapiteler fra Domkirkens romanske kor.

Stavanger Aftenblad, 6.10.1970 – Domkirkens krypt ser fæl ut. Kapitler fra romansk kirke. Martin Blindheim undersøkelse.

Asbjørn Simonsen: Breiavatnet og Stavangers eldste historie. SMÅ, 1971, side 39-49.
Tatt prøver bunnen av Breiavatnet som det er gjort pollenanalyse av.

Arnvid Lillehammer, 2000, side 16, nummer 7. I 1972 ... gravde Arkeologisk museum i bakgården til Skagen 7 opp mot Urgata. Det ble funnet et lag med mye bein nær en meter under bakken.

Arnvid Lillehammer: Notat gjeld Stavanger by, AmS, 21.2.1972. Det ble gravd i Prostebakken, og en fant uberørt marin leire en halv meter under bakken. Det var sju meter over havnivå, som må ha vært nede i bakken i høyde med bokhandelen.

(Gjeld Stavanger by)
15.3.1972 var underskrivne i Söregata for å sjå på ei grøft langs Söregata. Gröfta fylgde fortauet, var ikring 0,5 m djup og ikring 0,5 m brei. Det var ei eldre grøft som vart oppgraven. Massane var difor mykje omrota, men svært mørke av farge. Nokre nyare tids keramikkbrot vart funne. Dei har fått aksjesjonsnummer 1972/2.

Arnvid Lillehammer: Notat til top. arkiv. (Gjeld Stavanger by), AmS 15.3.1972. Graving i Söragata uten funn.

20.3.1972 var underskrivne i Kirkegata i samband med utskifting av vassleidning. Gröfta gjekk midt i gata og var ikring 1,30 - 1,40 m djup og ca. 0,80 m brei. Like ut for inngangen til Kirkegata 22 låg i botnen av gröfta nokre store kantete steinar som ðogleg kan vera restane etter ein mur av noko slag. Dei låg, etter det eg kunne sjå, ned på den sterile undergrunnen og var orientert på tvers av gata. Ellers var massane svært omrota, og utan særleg med funn. Nokre keramikkbrot vart samla opp og har fått aksjesjonsnummer 1972/3. Dei syntest alle å vera etterreformatoriske. Elles var det lite funn i fyllmassane. Det einaste som skilde seg ut, var östersskal. Desse kan vera matösters, eller som arbeidsfolka på staden gav uttrykk for, komme med i ballast frå t.d. Holland.

Den gröfta som vart graven, hadde tidlegare vore opna, då dei röyra som nå vart skifta ut, var lagde ned.

Det skal merkast at dei gamle röyra var svinga utanom (vest for) dei store steinane. Dei nye vart lagd ned, der dei store steinane hadde lege.

Arnvid Lillehammer: Notat til top. arkiv. (Gjeld Stavanger by), AmS 21.3.1972.
Undersøkelser på Kirkegata 22 i 1972, uten funn. Jamfør Arnvid Lillehammer, 2000, side 17.

Golv et i Söregata 28 var fjerna då vi var på staden. Det var ikkje synderleg kulturlag under det, berre eit 30-40 cm djupt brunt jordlag over fjell. Funn frå dette jordlaget var av nyare dato, frå dei siste par hundre år med glassert keramikk og kritpipefragment. Aksesjonsnr. 1971/53. Jordlaget syntest vera djupare innanfor huset i garden bak, men den vart ikkje berört av ombygginga.

Arnvid Lillehammer: Notat til top. arkiv. (Gjeld Stavanger by), AmS, 12.4.1972.

Arnvid Lillehammer: Melding til top. ark, om befarings 15. juni 1974 til O. Olsen & Co. A.S. si tomt mellom Söregata og Nygata, AmS 15.6.173. Uten funn – antatt gammelt åkerland. Detaljert beskrivelse av grunnforholdene. Dette er Nygata 4-6 og over til Söregata.

Vi tok opp jordsøyler ved grunnboringshol 3 og 6. Jordlaget var ved hol 6 først eit ca. 30cm tjukt omrota jordlag med nyare tids funn (glasbrot, keramikk, krittpipefragment, teglstein). Under dette var eit etter måten homogent ca. 90cm djupt lag av brun jord, med noko grus dei lågaste 40cm. Dette vart på staden tolka som åkerjord, noko som er blitt verifisert ved ein førebels palynologisk analyse. Under denne jorda kom vi ned på steril sand.

Arnvid Lillehammer: Gjeld nybygg og evt. Arkeologiske undersøkelser, AmS 5.7.1973. Uten funn, men bekrefter åker. Dette er Nygata 4-6 og over til Söregata.

Det er ikke hver dag på Stavanger havn at man kan bringe opp i dagen en krukke vin fra det 15. århundre, slik som dykkeren Bjørn Halvorsen gjorde det i går. Bjørn Halvorsen og hans venn og kollega Nils Georg Danielsen bringer her opp en ca. to liters krukke, som Stavanger Museum karakteriserer som et verdifullt funn, krukken er muligens fra det 15. eller det 16. århundre. Det ser ut til at det har vært et relieff på krukken, men det er ødelagt av tidens tann. Dette funnet er gjort midt i Stavangers sentrum.

(3)

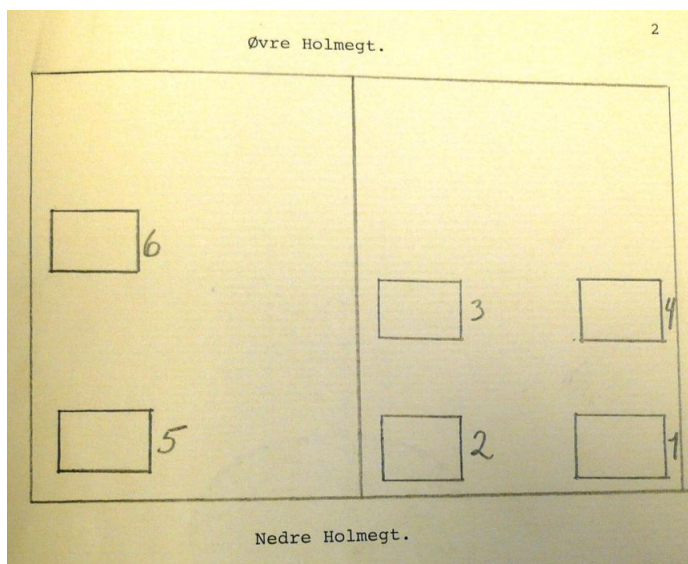
hva vi hadde funnet, men syntes at det så artig ut, sier Bjørn Halvorsen, og så tok vi krukken med opp på Museet, der de altså ble interessert.

Konservator Odmund Møllerop ved Stavanger Museum sier at man ikke eksakt kjenner til at det finnes andre verdifulle ting på havbunnen like utenfor våre kaier.

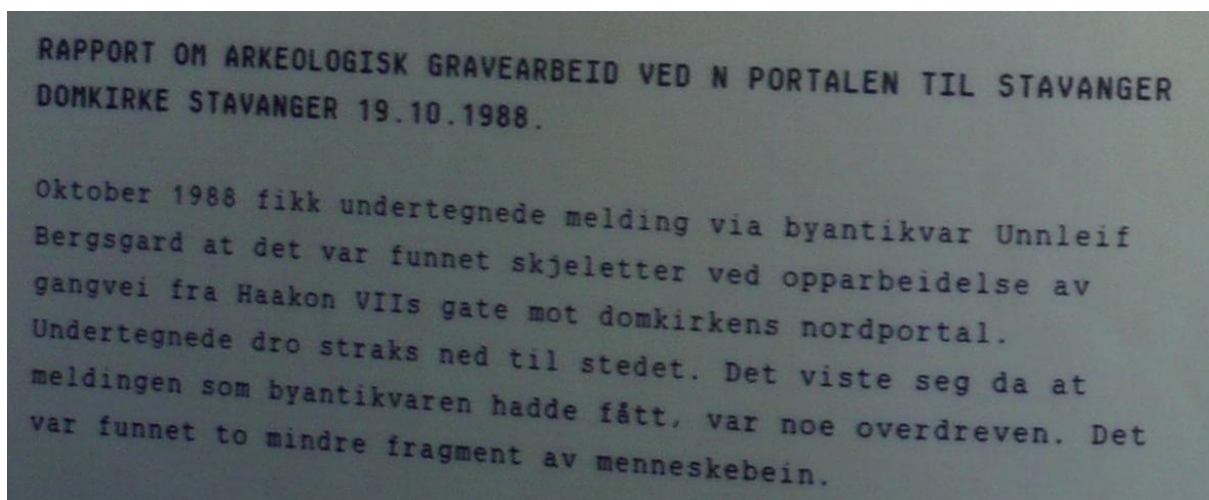
— Men det kan vel heller ikke utelukkes at man kan komme over noe. Det viser jo dette funnet.

Rogalands avis: Skjeldent funn fra Stavanger havn, Vinkrukke fra det 15. århundre, 31.8.1973 - [Rogalands Avis, fredag 31. august 1973 \(nb.no\)](#). Dykkere fant vinkrukke fra 1400- eller 1500-tallet i havnen. Ikke tydelig hvor funnstedet var. *Bildet viser Sølyst i bakgrunnen.*

Arnvid Lillehammer: Melding om prøveboring på tomte Skagen 18, Stavanger 20.10.1975. Notat, Topografisk arkiv, AM.

Jane Floor: Innberetning om befarings Nedre Holmegt., Stavanger k, 16/5-80. AmS 19.5.1980, Topografisk arkiv Stavanger mappe 2. Det ble gravd seks hull på en branntomt mellom Øvre og Nedre Holmegate (tidligere BUL? – nå Holmenkvartalet?). Hullene er avmerket i skissen. De nederst hullene ble fort vannfylt. Det var en rekke sand- og gruslag i angitte dybder. Ingen funn fra middelalderen.

11. **Skagen 29:1** samband med Den norske Creditbanks byggeplanar på eigedomane **Skagen 25, 27, 29** og 31 vart det i 1982 føreteke prøveboringar ned til ca. 1 m over nåverande mellomalderlag.

(Litteratur og kjelder: Notat av 21.5.1982 ved Arnvid Lillehammer i Topografisk arkiv, AmS. Notat av 11.6.1982 ved Arnvid Lillehammer i Topografisk arkiv, AmS).

Lillehammer, 2000, side 16 om undersøkelser på Skagen 25, 27, 29 og 31 i 192, men uten funn.

Per Haavaldsen: Rapport om arkeologisk gravearbeid ved N-portalen til Stavanger domkirke, Stavanger, AmS, 19.10.1988. Funn av to mindre fragmenter av menneskebein.

Gravningen viste at alle massene var omrotet helt ned til det dypeste nivå. massene bestod av grålig humus, litt mørkere i den øverste delen, og grusinnholdet økte inn mot domkirkens fundament. I massene ble det funnet nyere tids takpanner og teglstein. Helt i S kant av feltet fantes det enkelte spredte menneskebein, helt tydelig i sekunært og omrotet leie. Av funn ble det bare tatt vare på beina (Aksj.nr, 2/1989)

domkirken. I følge meddelser fra arbeidere i Stavanger kommunes parkvesen ble hele området rundt domkirken oppgravd for omlag 25 år siden og alle beinrester fraktet til Eiganes gravlund. Dette bekreftes av billedarkivar Egil Henriksen ved Stavanger Byarkiv og førstekonservator Sveinung Bang-Andersen som begge var øyenvitner til oppgravningsarbeidene som elever ved Kongsgård Skole.

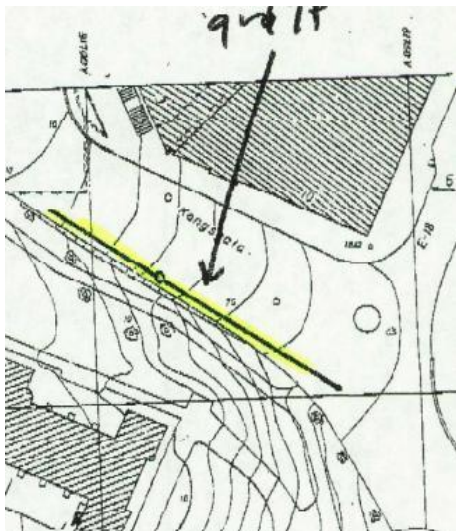
Per Haavaldsen, AmS, 1989. Innberetning om arkeologisk overvåking av gravearbeider sør for Stavanger domkirke, 9. og 10. 1, 1989, AmS. vedlagt Sjaktplan for utgraving av kloakkrør og ny trapp til ”krypten”. Fant noen få menneskebein. Ca. 1964 ble området gravd opp og beinrester flyttet til Eiganes gravlund.

INNBERETNING OM UNDERSØKELSE AV KALKKULE I OMRÅDET KONGSGATA/DOMKIRKEPLASSEN, STAVANGER KOMMUNE

BAKGRUNN

November 1992 skulle ble arbeidet med legningen av en rørledning påbegynt av Stavanger kommune. Ved dette arbeidet ble det oppdaget en nedgravning fylt med kalk. Arkeologisk museum ble varslet om dette om dette og området ble befart.

Per Haavaldsen, Innberetning om undersøkelse av kalkkule i området kongsgata/ Domkirkeplassen, Stavanger kommune, AmS, november 1992 – rapport på tre side – Riksantikvarens arkiv. Under legging av en rørledning ble det funnet en nedgravning fylt med kalk.

Stavanger Aftenblad: Grøftegraving kan ha ødelagt kulturminne, 21.11.1992. Det er funnet store mengde kalkmørtel og et tretrau i grøften fra Domkirkeplassen ned til Klubbgata.

Stavanger Aftenblad: Riksantikvaren stanser gravingen, 23.11.1992. Gravingen på Domkirkeplassen ned mot Klubbgata ble stanset. Det var funnet et ca. tre meter langt kalktrau, og keramikk. AmS har sikret seg treprøver av trauret for C14-dateringer.

Kristin Griffin: Rapport fra prøvetaking den 24. november 1992, topografisk arkiv, AM. Det er ut fire jordprøver ved kalktrauret.

Per Hernæs og Sveinung Bang-Andersen: Innberetning om undersøkelsene av kalkule i området Kongsgata / Domkirkeplassen, Stavanger kommune, 30.12.1992. Ved graving av grøft med rundkjøringen i krysset Klubbgata og Kongsgata mot Domkirkeplassen. Funn av kalkgrav eller kalkkule i NV-enden av grøfta. Det var en trekiste rundt kalkgropen, profilstein og en større naturstein.

Per Haavaldsen: notat om kalkula eller kiste, 3.1.1993, AM topografisk arkiv. Beskriver i detalj gropa og treplankene. Kista var trolig kvadratisk med sidekanter på ca. 2,5m.

berre som små, sporadiske "lommer" i Profil VI og VIII. Ved graving av ei grøft i Kongsgata (Bjergeland gnr. 55), lik aust for Domkyrkja, i 1992, støtte ein på eit liknande kalklag. Her låg kalken i ei ca 2,5 m stor grop som var omgitt av ein plankekonstruksjon langs sidene og i botn (Haavaldsen 1992). Det vart sendt inn ein ¹⁴C-prøve frå plankekonstruksjonen, og denne gav ei datering til yngre enn 1675 AD (T-11064). Ut frå lagdelinga i grøft B er det lite truleg at

Trond Meling: Arkeologiske granskingar i samband med vassledning-grøfter, Kongsgård, Eiganes gnr 58, Stavanger k, AM, 31.7.2002, side 17.

Under omlegning av vannledning ble det gravd ned til stoppekran i Haakon VII's gate foran trappen på Domkirken. Dybde ca. 1,75 m, oppgravningsområde 1,5 x 3 m. Profil og jordmasse viste bare omblandete lag uten artefakter eller konstruksjoner

Per Haavaldsen: Oppgraving stoppekran, Domkirken Stavanger, 19.3.1993. Ingen funn foran vestportalen til Domkirken.

Overvåkning av grøftarbeid i Kongsgt. ble utført 25.3. kl. 00.00 til 03.00

Grøfta fulgte gammel grøft på tvers av Kongsgt., og var gjennomskåret av en rekke grøfter. Det ble ikke konstantert andre urørte lag enn den marine (glasiale) undergrunnen, og ikke observert konstruksjoner eller artefakter av tidligreformatorisk eller middelaldersk karakter.

Per Haavaldsen: Overvåking grøft i Kongsgt, 29.3.1993. Ingen funn.

Berit Sellevoll: Om å ta alvorlig på ben, og ta ben på alvor, Haug ok heiðni, hefte 3, 1993, side 12-14. Det ble i juni 1993 gravd fram 15 graver på 20m² foran fronten på Domkirken. De lå stort sett i øst-vest-retning. Det er ikke detaljer om datering mm... Se også **Stavanger Aftenblad 12.8.1993.**

Stavanger Aftenblad 14.8.1993 og Stavanger Aftenblad: Skjelettene kan nesten navngis, 16.8.1993. Lexow og Næss mente at skjelettene foran Domkirken er av nyere dato. [Stavanger Aftenblad - 16/08 - 1993 \(e-pages.dk\)](#)

Nr. 4, et spinnehjul av kleberstein (aksj. nr. 1993/36) funnet i 1943 i Østervåg på Bergjeland gnr. 55. Ut fra formen å dømme kan spinnehjulet skrive seg både fra jernalder (Kr.f - 1000 e. Kr.), middelalder og etterreformatorisk tid.

Nr. 6, beinet av en kokepotte av leirgods (aksj. nr. 1993/38) funnet i 1958 i Sparekassens tomt på Bergjeland gnr. 55. Kokepotten har vært av en type med 3 bein som var i vanlig bruk i middelalderen (1050-1550 e. Kr.).

Nr. 7, beinet av en kokepotte (aksj. nr. 1993/39) av samme hovedform som nr. 6, funnet i 1960 i Kleivå under Eiganes gnr. 58.

Nr. 8, to sammenhengende deler av et bryne av skifer (aksj. nr. 1993/40) funnet i 1958 i Sparekassens tomt på Bergjeland gnr. 55. Brynet kan være både fra forhistorisk tid, middelalder eller etterreformatorisk tid.

Nr. 9, et stykke av klorittskifer med innslipt grop (aksj. nr. 1993/41) funnet i 1960 i Kirkegata på Bergjeland gnr. 55. Vi er en del i tvil om hva gjenstanden kan ha vært brukt til, kanskje har det vært en liten morter? Dateringen er også uviss, men ut fra funnstedet å dømme kan den godt være fra middelalderen.

Nr. 11, en kole av kleberstein (aksj. nr. 1993/43) funnet i 1958 i Sparekassetomten på Bergjeland gnr. 55. Denne oljelampen synes å være laget av en gjenstand som opprinnelig har vært et vevlodd. Sannsynlig datering: middelalder.

Arkeologisk Museum: Vedr. innleverte oldsaker funnet forskjellige steder i Stavanger, takkebrev til Paul Alf Ingebrigtsen, 21.10.1993. Innleverte funn til AmS. Funn fra Østervåg, Kleivå, Kirkegata og Sparekassens tomt. Funnet i perioden 1947-1960. AM Topografisk arkiv, mappe 3.

Inn til huset Østervåg 17 ca. 6 m fra hjørnet av dette og i Sølvberggate ble det gravd et hull ca. 2,5 x 1,5 m og ca. 3,0 m dypt.

Observasjoner: Under nåværende overflate fantes 5 lag med steinheller parallelt med eksisterende grunnmur. Under det underste steinlaget fantes et min 1,5 m tykt lag med trerester, munkestein, mengder av glass, krukkestykker etc., avleiret i et marint lag med mye skjell, sand etc.

Det ble gravd til en dybde av 3,4 m under fixpkt. avsatt på veggen på huset.

Olle Hemdorf: Overvåking av prøvegraving Østervåg nr. 17, AmS 23.2.1994. Uten funn. *Stedsforklaringen er her ikke entydig siden Østervåg 17 ikke ligger ved Sølvberggata. Antar at kartet er rett.*

S.A. 20.05.94 814 74/1994

Nytt funn av skjelett

Mellom anleggsmaskiner og støyende busser på Domkirkeplassen avdekker arkeologene stadig spennende deler av Stavangers historie. I går ble det avdekket nye knokler, av en mann, et lite stykke fra stedet der det ble funnet 17 skjeletter i fjor.

Av STEINAR BRANDSLET og
KNUT S. VINDFALLET (foto)

Rett under beina på Stavangers befolkning skjuler det seg store historiske hemmeligheter. Arkeologene finner stadig beinrester foran Domkirkeplassen. Torsdag ble nye knokler av en mann avdekket.

Funnet ble gjort av anleggsarbeiderne tidlig på morgenkvisten. Arkeologene var raskt på stedet med spader og koster. De brukte gårdsdagen til å grave frem den gamle rogalendingen.

Konservator Per Haavaldsen ved Arkeologisk Museum i Stavanger har enda ingen formening om alderen på knoklene. I fjor trodde flere arkeologer at beinrestene utenfor Domkirkeplassen stammet fra middelalderen. De viste seg å være av langt nyere dato. Sannsynligvis levde menneskene på slutten av 1700-tallet.

Mannen som ble funnet i går lå i retning øst-vest som den kristelige skikken er. I fjor ble skjelettet av en kvinne gravd frem noen meter bortenfor. Hun lå på tvers av det tradisjonelle, og skapte hodebry for vitenskapsfolkene. De har enda ikke funnet en løsning på gåten.

Haavaldsen og Tore H. Olsen samarbeider om arbeidet. De var også med på å avdekke funnene i fjor. Da ble i alt 17 skjeletter gravd frem. Mannen som ble

funnet i går ligger et stykke fra stedet der det sist ble funnet beinrester.

Per Haavaldsen er overrasket over at det er så mye igjen av det gamle kulturlaget. Arkeologene regnet med at jordlaget forlenget var blandet sammen med andre og derfor uten vitenskapelig verdi. Der tok de gledelig feil.

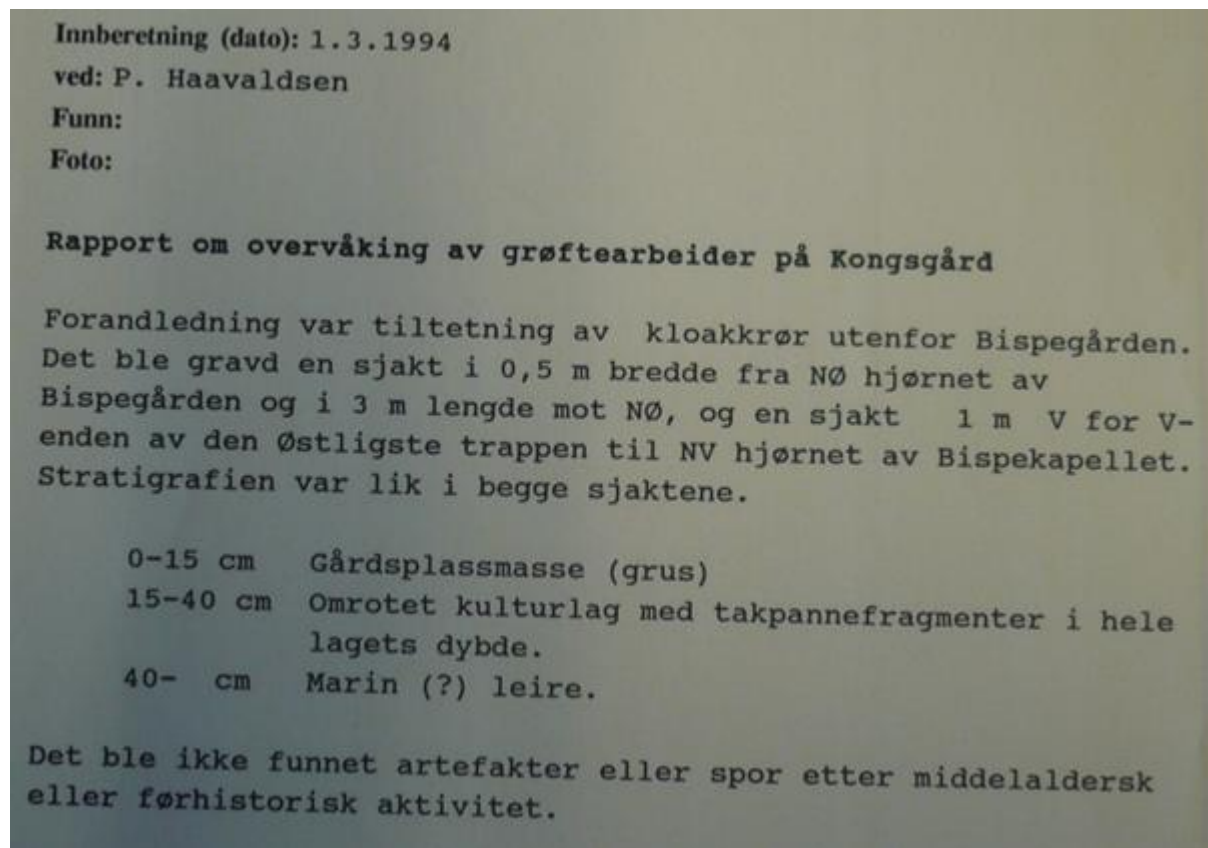
– Dette er jo bra for oss, sier Haavaldsen. Men han er ikke sikker på om kommunen er enig. Anleggsprosjektet på Domkirkeplassen blir litt forsinket av arkeologenes arbeid.

Straks mennene i bulldozerne har støtt borti beinrester, er det arkeologene som bestemmer tempoet. Det tar tid å avdekke et skjelett. Hver klump jord graves forsiktig frem med skje. Hver minste bit må granskes nøye.

Funnene gir viktig informasjon om fortidens levevis i Stavanger. Ved å studere tennene får arkeologene for eksempel vite alderen på de gravlagte. Tennene kan også si noe om hvordan kostholdet var tidligere. Beinbygningen gir opplysninger om langvarige sykdommer som tuberkulose og slitasjegikt.

*Tore H. Olsen (delvis skjult)
og konservator Per
Haavaldsen fra Arkeologisk
Museum i Stavanger finner
stadig beinrester på
Domkirkeplassen.*

Stavanger Aftenblad: Nytt funn av skjelett, 20.5.1994. Det ble funnet knoklene av en mann et lite stykke unna der det i fjor ble funnet 17 skjeletter. Funnene er ”foran Domkirkeplassen”.

Per Haavaldsen, Arkeologisk Museum, Topografisk arkiv, 1994. Rapport om overvåking av grøftearbeider på Kongsgård. Gravd sjakt i 0,5m bredde fra NØ hjørne av Kongsgård, og 3m i lengde mot NØ. Videre en sjakt 1m vest for vestenden av den østligste trappen til NV-hjørnet av Bispekapellet. Lik stratigrafi. 15-40cm dybde omrotet kulturlag med takpanne fragmenter i hele lagets dybde. Under marin (?) leire.

I åra 1991 og 1992 vart det opna nokre grøfter ymse stader inne på gardsplassen i samband med nedlegging av vassleidningar. Det vart ikkje observert mellomalderlag i nokon av desse grøftene. Ved grøftegraving mellom Bispegården og austsida av sjølve skulebygningen på **Kongsgård** (tett ved det nordre hjørnet av austgavlen) i 1995, vart det derimot funne eit markert kulturlag med funn som kunne tyda på at her var restar etter aktivitet i mellomalderen. Ei vidare arkeologisk undersøking avdekkja fleire lag som inneheldt funn frå ulike periodar. Dei eldste sikkert daterbare funna (keramikk) skriv seg frå slutten av 1200-talet. Det viktigaste resultatet av denne vesle undersøkinga er likevel dei indikasjonane ho gir på at her ennå kan finnast urørde mellomalderlag inne på gardsplassen, sjølv om ein må vera budd på at dei funnførande laga kan vera eit resultat av utfylling i Breiavatnet.

(Litteratur og kjelder: Lexow 1961. Stavanger Aftenblad 20.10.1949. Stavanger Aftenblad 29.4. 1954. Stavanger Aftenblad 25.1.1962. Innberetning av 23.8.1995 ved Per Haavaldsen i Topografisk arkiv, AmS. Innberetning av 29.11.1995 ved Joanna R.Steen i Topografisk arkiv, AmS).

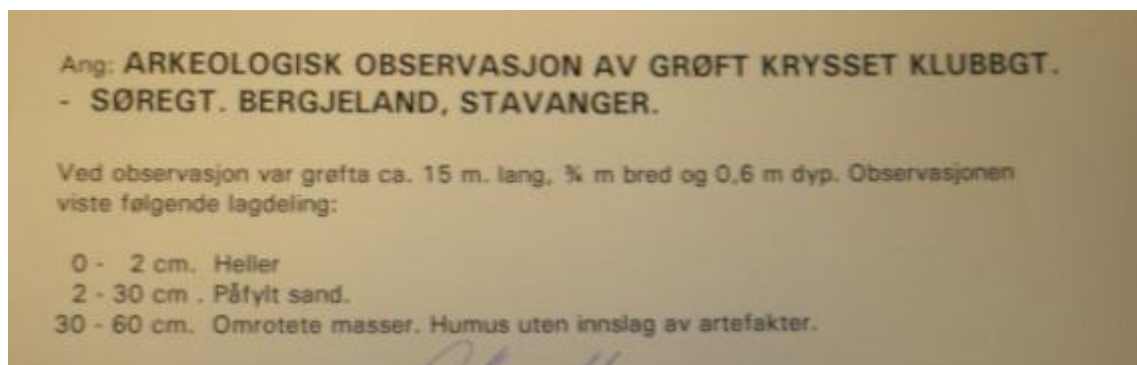
KONKLUSJONEN

Det synes nokså sikkert at rester etter den nedrevne middelaldermuren er å finne under plenen SØ for Domkirken. Muren synes å være minst 1 m bred og å løpe fra omtrent enden (eller like innenfor enden) på den eksisterende muren i retning mellom ØNØ og NØ under plenen og nedre halvdel av blomsterbedet der den dreier mot nord i retning mot den øverste delen av den nordøstligste gruslagte stien. Indikasjoner på en annen mur parallelt med denne muren ble i tillegg funnet øverst på det store gruslagte arealet nedenfor plenen. Det synes også å være enkelte spor etter grunnmuren til en bygning på yttersiden av den etter søkte muren omtrent der denne svinger mot nord. Figur 7 viser en

Binns, Richard. 1994. Undersøkelse med Fluxgate gradiometer ved Domkirken i Stavanger, 9. august 1994. *Rapport, AmS Topografisk arkiv*. Resultata av målingene tyder på at det er rester av murer i området. Den ene muren er orientert vinkelrett på muren mot Kongsgårdshagen sørøst for Bispekapellet. Andre murer orientert både parallelt med og i vinkel til denne muren. Binns påviste også mulige rester etter en bygning øst-sørøst for Domkirken.

8. *Skagen 15*: I 1994 vart det gjennomført ei synfaring til bakgården på tomte **Skagen 15**. Dette var nedre delen av ein terrassehage. Det vart ikkje observert spor etter mellomalderbusetnad.

Arnvid Lillehammer, 2000, side 16 om undersøkelser på Skagen 15 i 1994, men uten funn.

Per Haavaldsen: Arkeologisk observasjon av grøft i krysset Klubbgt. – Søregt, Bergjeland, Stavanger, AmS 5.1.1995. Uten funn.

Vurdering av funnmaterialet:

Gjenstandsmaterialet består av jerngjenstander og keramikk. Jerngjenstandene er vesentlig spiker og ubestemlige mindre jernfragmenter. Keramikken består av rødgoods og av "finere" glassert keramikk, pluss noen fragmenter av kakkell. En vurdering av keramikken viser at hovedmengden bør dateres til 1600 tall, men en del stykker bør gis en eldre datering og bør være fra 1400 tall eller eldre, også det som er innsamlet av rødgoods synes

Per Haavaldsen: Grøft for avløpsledning for overvann på Kongsgård skole, 23.8.1995.
5,5m lang grøft uten middelalderfunn.

Kabelgrøft traseen gikk fra krysset Kirkegt.- Øvre Holmagt. langs det nordlige fortauet i Øvre Holmagt., dels i veibane dels i fortauet. Grøfta som bare var 60 cm dyp og ca. 0,5 m bred, fulgte eldre grøfte trasee, og øvre del av denne. Det ble derfor ikke observert annet en fyllmasse, sand til den eksisterende grøft, og ingen artefakter eller andre kulturspor fra middelalder eller nyere tid. På grunn av de stratigrafiske forholda, ble overvåkingen innskrenket til arbeidet med å åpne grøfta, og en kort befaring før grøfta ble gjennfylt samme ettermiddag.

Per Haavaldsen: notat datert 8.9.1995 uten tittel, AM Topografisk arkiv, Stavanger mappe 3. Ingen funn.

SAK: GRØFT VED AVLØPSLEDNING FOR OVERVANN PÅ KONGSGÅRD SKOLE

Saksnummer: 152/95

Flyfoto reg.nr.: 3075 D12

Fornminnenr.: *

UTM: *

H o.h.: *

Befart: 21.08.95

av: Per Haavaldsen

Feltundersøkelse (tidsrom): 31.08-08.09.95

ved: Joanna R. Steen

Innberetning (dato): 28.11.95

ved: Joanna R. Steen

Funn: Aks.nr. 1995/39

Foto: 37697-37705, 37706-37723, 37922-37934, 5976, 5977

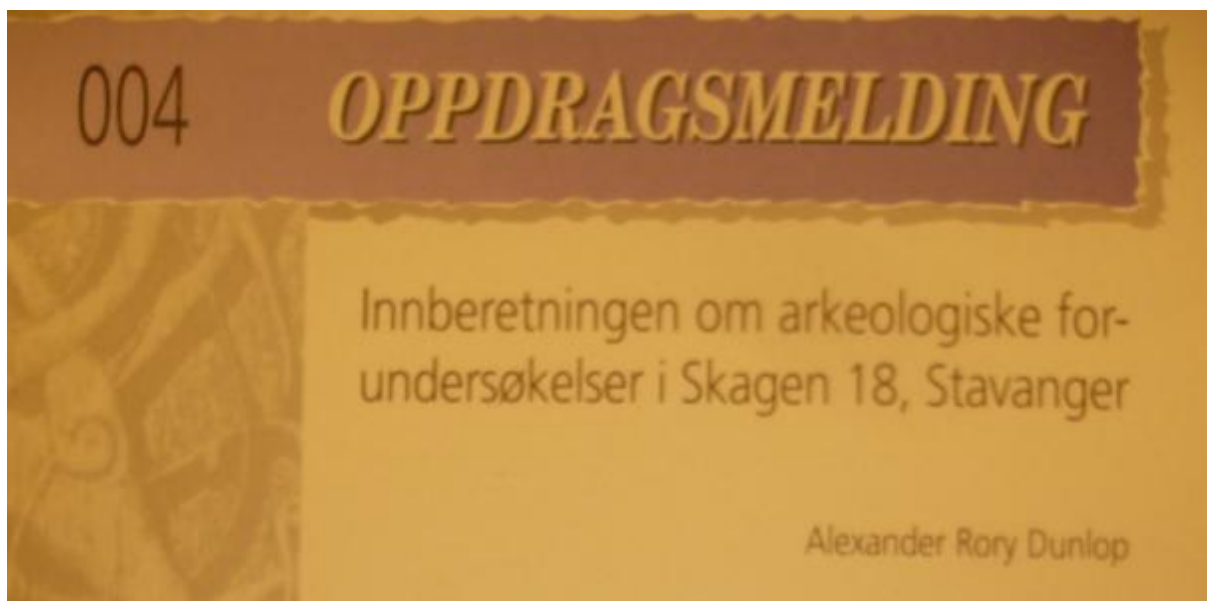
Joanna R. Steen, Arkeologisk museum, rapport 28.11.1995 – større rapport i arkivet til AM. Grøft ved avløpsledning for overvann på Kongsgård skole.

Joanna R. Steen, artikkel i Frá haug ok heiðni, nr 4 1995. Et glimt fra Kongsgårds muld. Sammenstilling av undersøkelsene.

Joanna R. Steen, Planer om gjenoppføring av middelaldermur ved Domkirken, Arkeologisk museum, notat 20.11.1995. Saksnummer 157/1995. Undersøkelse av SØ-hjørne av Bispekapellmuren. Gravd en sjakt 3,8m langs muren, 1m bred og 0,5m dyp. Bispekapellmuren var hel og ubrutt. Ingen spor etter tverrmuren. En understøttet stein stakk fram. I vestlig del av sjakten var det en kristen grav som ble tildekket. Konklusjon det kunne ikke påvises sikre spor etter en antatt middelaldermuren.

Alf Tore Hommedal: Murflukt sør og aust for Stavanger Domkyrkje, UiB, 2.2.1995. Han hadde sett på muren østover fra Bispekapellet. Han mener at muren er laget samtidig med kapellet. Muren henger sammen med muren i kapellet. Muren var opprinnelig 45-70 cm høyere enn i dag, eller ca. 1,8m over bakkenivå.

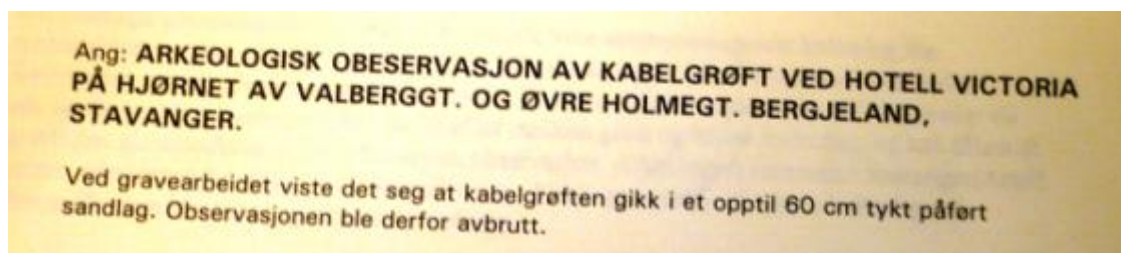
Alexander Rory Dunlop: Innberetning om arkeologiske forundersøkelser i Skagen 18, Stavanger, NIKU. September 1995. Rapport på 10 sider.

10. *Skagen 21*: I 1995 vart tomta **Skagen 21** overvåka i samband med noko arbeid på denne tomta. Ned til 0,6 m under dagens overflatenivå vart det ikkje registrert spor etter mellomalder. (Litteratur og kjelder: Innberetning av 18.8.1995 ved Per Haavaldsen i Topografisk arkiv, AmS).

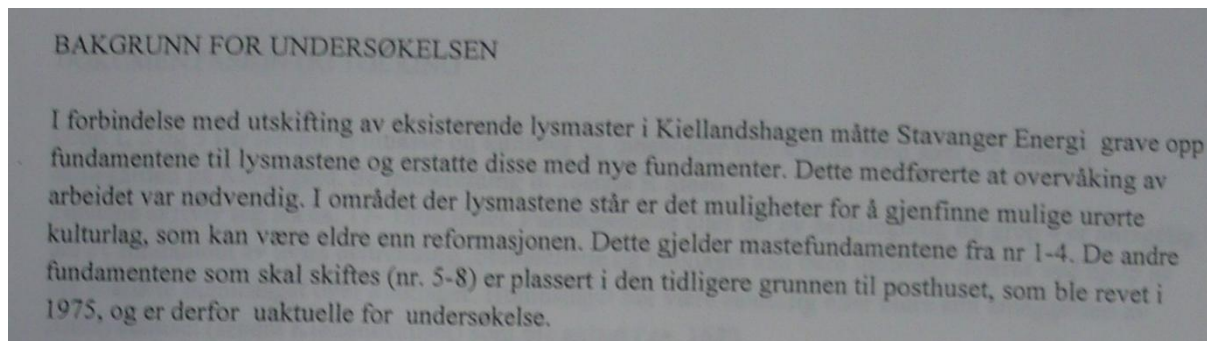
Lillehammer, 2000, side 16 om undersøkelser på Skagen 21 i 1995, men uten funn.

33. **Øvre Holmegate**: I 1995 vart den eine steinen til ei dreiekvern levert inn til AmS. Steinen vart funnen ved utgraving av kjellar under **Øvre Holmegate 11**. Steinen let seg ikkje nærare datera då slike steinar var i bruk både i nyare tid, i mellomalderen og i siste del av førhistorisk tid. (Litteratur og kjelder: Opplysning om funnet ved Helge Schjelderup, Stavanger).

Arnvid Lillehammer, 2000, side 22 om undersøkelser i Øvre Holmegate 11 i 1995, med funn av dreiekvern.

Per Haavaldsen: Arkeologisk observasjon av kabelgrøft mellom hotell Victoria på hjørnet av Valberggt. og Øvre Holmegt. Bergjeland, Stavanger, AmS, 15.9.1996. AM topografisk arkiv, Stavanger, mappe 6.

Tore H. Olsen, innberetning arkivet AM. Datert 3.11.1997. Notat på tre sider. Ved utskifting av lysmaster i Kiellandshagen ble det gravd.

**Notat til top ark. Funn av kleberstein i gårdsmuren på Kongsgård
Eiganes gnr. 58**

I forbindelse med en overvåking i Kiellandshagen 29.10.97. oppdaget jeg at det i den gamle steingarden som omkranser Kongsgård ligger 3 fint tilhogde klebersteiner. De ligger som toppstein på muren og er brukt som fundamentstein til nuværende smijernsgjerde. Steinene er sannsynligvis fra en av Stavangers middelalderbygninger. De bør registreres og om mulig tas inn og erstattes med annen stein.
Se vedlagte kart med avmerking av funnsted.

Tore H. Olsen, innberetning arkivet AM. Datert 7.11.1997. Funn av tre fint tilhogde klebersteiner i gårdsmuren på Kongsgård.

**Ang: ARKEOLOGISK OBSERVASJON VED ANLEGG AV
MINNESMERKE OVER KITTY KIELLAND, KIELLANDSHAGEN
STAVANGER.**

Utgravningsarbeidene for selve bassenget foregikk 10.8. 1998, og i tillegg ble det foretatt observasjon ved anlegg av kabelgrøfter den 31.8.1998.

Kabelgrøftene gikk vesentlig i de anlagte gangstiene og gikk bare gjennom påfylte moderne masser.

Utgravningsarbeidene omfattet et område som var ca. 1 m videre enn den tilsendte planen for bassenget og monumentet. I den østlige delen var den nordlige delen var lagfølgen følgende:

1. 0 - 35 cm. Torv med humus
2. 35 - 55 cm. Lysebrunt påfyllingslag av humus med innslag av grus og sand. Uten artefakter bortsett fra enkelte få fragmenter av teglstein og takpanner.

I den vestlige delen, omlag fra blokk III og vest overfantet det under lag 2:

3. Kulturlag optil 45 cm tykt. Kulturlaget var klart etterreformatorisk med takpanner, teglstein osv, med enkelte skår av porselen. Deler av laget må oppfattes som rivingslag etter det gamle posthuset. Under dette laget fantes:

4. Moreneavsetning. Ut ifra forholdene virket det ikke som om det var fjernet vesentlige deler av dette, og at nivåendringene i området skyldes påføring av masser og ikke planering av opprinnelig overflate.

Dette tyder på at den opprinnelige undergrunnen kan være bevart flere steder i Kiellandshagen og at det i og ved området kan være muligheter for at det ikke har skjedd en planering av området og derfor kan finnes inntakte eldre lag.

Per Haavaldsen, Arkeologisk Museum, 1998. Arkeologiske observasjoner ved anlegg av minnesmerke over Kitty Kielland, Kiellandshagen, Stavanger. Over morenen lå det et kulturlag med klart etter-reformatorisk materiale.

Ang.: ØSTERVÅG 45

Grøfta gikk inntil grunnmur på Østervåg 45 i 5 m lengde fra Fasaden mot havneringen (jfr. Vedlagt planpapirer). Ved inspeksjon av grøfta ble det konstanterte moderne fyllmasser i en dybde av 1,5 m under asfaltdekke. Bunnen av grøfta gikk ikke dypere bredden var omlag 1 m.

Per Haavaldsen: Arkeologisk observasjon av grøft Øvre Holmegt. Begjeland, Stavanger, AmS, 26.4.1998. AM Topografisk arkiv, Stavanger, mappe 12f. Gravd ned 1,5m under gata. Omrotete masser fra nyere tid.

Per Haavaldsen: Utskifting av kloakkledning Østervåg 45, AmS, 24.4.1998. Uten funn.

Per Haavaldsen: notat om Arkeologiske observasjoner av grøft for avløpsledning på Domkirkeplassen 1998, Arkeologisk Museum, 29.11.1998. Ble funnet omrørte lag, skjelettfragmenter og et bryne av Eidsborg-skifer. Funnet ble gjort inntil sørkanten av Stavanger Domkirkes vestportal, om lag 75 cm fra vestvegg, i omrotet kulturlag 57-131 cm under nåværende overflate, under arkeologisk observasjon av grøftegraving i forbindelse med utskifting av avløpsledning i 1998. Se Unimus.

Ang: overvåking av kabelgrøft

Inngrepet foregikk i eksisterende kabelgrøft i skolegården på Kongsgård. Grøftens dybde var ca. 40-60 cm og ca. 50 cm brei.

Det ble ikke observert annet enn omrota 17-1800 talls fyllmasse, som inneholdt krittpipefragmenter, ballastflint, fajanse etc.

Det ble heller ikke observert kulturspor fra førhistorisk tid eller middelalder.

Stavanger, 29.06.99.

Tore H. Olsen, Arkeologisk museum, 1999. Ang. overvåking av kabelgrøft. Grøft på Kongsgård uten forhistoriske funn.

Muranalyser i Kongsgård 2001

Utdrag fra Oppdragsrapport (B) 2002/4 fra Arkeologisk museum i Stavanger v/ S. Kristoffersen.

Analysen av murene har vist at rom 007 har vært delt i to rom ved en N - S-gående skillemur, i et østrom og et vestrom. Rommene har vært hvelvet med tønnehvelv. Det østlige rommet har ligget noe lavere enn det vestlige. Gulvet har ligget lavere. Også toppen av hvelvbuen ser ut til å ha ligget lavere. Rommet har dessuten vært noe smalere. I dette rommet, i østveggen, er det bevart hvelvanfang og de laveste skiftene av hvelvet. I vestrommets vestvegg er dette fjernet ved at det senere er lagt et jevnt murliv i området ved og over anfanget.

Hvelvene og skillemuren er revet. Omrisset av hvelvbuene (skjoldbuene) og de øvre deler av veggen er bevart i nord- og sørmuren. I de nedre deler står fortanning etter og rester av muren igjen.

37. **Skagen-Prostebakken:** Vinteren og våren 2000 vart gateløpet i Skagen og **Prostebakken** grave opp. I Skagen vart det ikkje funne spor etter lag frå busetting eller gjenstandar frå mellomalder. I nedre del av **Prostebakken** vart det påvist et lag med utkasta materiale med ein breidde på 1,85 m og djupne på opp til 0,78 m. Det meste av laget skriv seg frå tida etter reformasjonen, men på botnen vart det funne keramikk som kan høre til i seinaste delen av mellomalder.

Lillehammer, 2000, side 22 om undersøkelser i Skagen/Prostebakken i 2000, men uten funn.

I forbindelse med flytting av veilysmast, dro undertegnede ned for å overvåke arbeidet. Det ble gravet et hull med diameter på ca. 0.70m på toppen og som smalnet inn til ca. 0.30m i bunnen. Følgende lag ble registrert i hullet.

Lag 1) 0.30m med asfalt
Lag 2) 0.70m moderne fyllmasse.
Lag 3) 0.50m marin sand.

Det ble ikke påvist funn, eldre kulturlag eller konstruksjoner fra førhistorisk tid eller middelalder.

Tore H. Olsen: Overvåking av flytting av veilysmast på Skagenkaaien, AmS 15.6.2000.

Ingen funn. Marin sand 1,5 meter under bakken. Ikke oppgitt hvor det ble gravd. Mulig sandstrand?

Observasjoner.

Lagdelingen i grøften fra husveggen og ut mot midten av gateløpet viste to til dels divergerende profiler.

Inntil husveggen var lagdelingen følgende, målt fra dagens overflate:

0-10 cm: Mørk sand, dagens brusteinn ligger i dette laget.

10-30 cm: Ca. 20 cm med lys sand, moderne påfyllingslag. Laget følger fjellet og øker i tykkelse nedover gaten.

30 - cm: Under og inntil husveggen berg (fyllitt)

Ute i gateløpet var lagdelingen følgende:

0 - 10cm : Brusteinn m. sand.

10 - 20cm: Fin sand, påført moderne lag i samband med brusteinen.

20 -100 cm: Brunlig grus og sandlag. Inneholder fragmenter av takpanner, sementrør og moderne teglstein. Det inneholdt ingen artefakter som kunne antas å være eldre enn 1900-tall. Hele laget var omrotet av tidligere gravning til rør og kabler.

Per Haavaldsen: Arkeologiske observasjoner av avløpsgrøft fra Sølbergsgata 13 til kommunal hovedledning, AmS, 25.10.2001. Uten funn.

Siv Kristoffersen: Muranalyser i Kongsgård, 2001. Analyser av murene i rom 007.

SYNFARING TIL UTGRAVINGANE I KONGSGÅRD, STAVANGER

Tid: Torsdag 22. mars 2001

Synfaringa vart gjennomført saman med Oddbjørn Sørmoen og Ulf Holmene, Riksantikvaren

I samband med ei stor istandsetting av den mellomalderske førsteetasjen i Kongsgård, den mellomalderske bispegården i Stavanger, blir det utført ei utgraving i det sørlegaste rommet (rom 007). Her vart det i 1916 bygd inn eit toalettanlegg, som no er fjerna. Planen er å gjere rommet om til bibliotek/leserom. I 1916 vart det sett in nye vindu i aust- og vestveggen, og ei ny dør mot sør i det sørvestre hjørnet.

Øyvind Ekroll, 3.4.2001. Riksantikvarens arkiv. Notat på to sider. Synfaring til utgravingane i Kongsgård, Stavanger.

KONGSGÅRD SKOLE/BISPEGÅRDEN, STAVANGER. FUNN AV MELLOMALDERROM. RAPPORT ETTER SYNFARINGAR

Norsk institutt for kulturminneforskning vart 13. juni 2001 kontakta av Arkeologisk museum i Stavanger (konservator Per Haavaldsen) når det gjeld funn av eit fundament ved Kongsgård skole eller Bispegården i Stavanger. Etter at AmS hadde vore i kontakt med Riksantikvaren Distriktskontor Syd (førsteantikvar Jan E. G. Eriksson) vart NIKU ved underteikna kontakta av Riksantikvaren og bedt om å reise på ei synfaring. Synfaringa vart gjort torsdag 14. juni 2001. Ut frå underteiknas vurdering vart arbeidet same dag stansa av Riksantikvaren Distriktskontor Syd.

I samband med anna møte ved AmS var underteikna på ei ny synfaring i Bispegården 20. juni 2001. Det var på dette tidspunktet kome fram fleire bygningsrestar, som dannar eit eige rom der det fyrst påvist fundamentet utgjer nordmuren. Sjølv om gravearbeidet hadde halde fram til tross for Riksantikvarens graveforbod av 14. juni, må det understrekast at dei nye bygningsrestane var kome fram ved oppreinsking av vestre jordsnitt (etter-reformatoriske jordlag) i maskingrøfta. Det var elles ikkje utført noko gravearbeid.

Alf Tore Hommedal, 25.6.2001. Riksantikvarens arkiv. Notat på fire sider pluss flere tegninger. Kongsgård skole/Bispegården, Stavanger. Funn av mellomalderrom. Rapport etter synfaringar.

Grøft ved sydveggen i 006. Foreløpig rapport.

Grøften strekker seg langs sørveggen i rom 006, fra SV-re hjørne og 3 - 3,4 m mot øst. Den stopper mot steinlegningen som ligger langs sørveggens østre del. Grøften er gravd i to omganger, utvidet fra 2 m til 3 - 3,4 m. Den er gravd med maskin, og gravingen er observert.

Sammendrag

Det ble ikke observert kulturlag innvendig i rom 006. Det ble tatt ut en prøve fra plankene her. De er imidlertid sannsynligvis moderne, da det ble funnet gjenstander av moderne karakter på samme nivå.

Kristin Gellein: Overvåking, Stavanger Katedralskole, 26-27.9.2001, AM. Rogaland

fylkeskommune arkiv. Overvåket graving av trappeoppgang i rom 006 på Kongsgård, uten funn.

Siv Kristoffersen, 4.2.2002. Riksantikvarens arkiv. Notat på to sider pluss flere tegninger og skisser. Grøft ved sydveggen i 006. Foreløpig rapport. Grøft i Rektorhagen på Kongsgård. Sørmuren i rom 006 er opprinnelig yttermur mot nord i den eldste bygningen. I murpartiet som er kommet frem i grøften, ligger et uregelmessig lagt fundament i østre del og i vest et jevnt murliv som er ført ned i samme nivå som underkant av fundamentet.

Siv Kristoffersen, 2002. Rapport om dokumentasjon og analyse av murer i Kongsgård. Eiganes gnr 58, Stavanger k, Rogaland. Upublisert oppdragsrapport (B), Arkeologisk museum i Stavanger, 2002/4, Stavanger. Drøfter murene særlig i kjeller 006 og 007.

i Stavanger

5 Konklusjoner

Terrenget på Kongsgård har endret seg sterkt fra den tid da de første byggearbeidene til den middelalderiske Bispegården tok til. Opprinnelig har det her vært en om lag N-S gående morenerygg som har skrånet skarpt mot S og Ø. Denne moreneryggen er seinere utjevnet mot V og mot Ø er det påført fyllmasser slik at den ikke lenger er så markert.

Bispegården er bygd i to omganger. Den eldste delen som i dag utgjøres av rom 007 har bestått av to rom med et forrom. Denne bygningen er skåret inn i morenen mot N og Ø og særlig det østlige rommet får dermed delvis karakter av kjellerrom. Om det opprinnelig har stått en bygning over disse to rommen kan ikke avgjøres.

Resten av Bispegården (Bispekapellet og rom 001-006) er bygd på et seinere tidspunkt og føyet sammen med den bygningen som i dag utgjøres av rom 007 og 007A. Det er imidlertid på det nåværende tidspunkt ikke mulig å fastslå tidsforskjellen mellom de to byggeperiodene, men den er ubetydelig. Slik at en kan konkludere med at hele bispegården er bygget i perioden 1250-1300

Per Haavaldsen, 2002. Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med ombygging av Stavanger Katedralskole, Kongsgård, Eiganes gnt. 58, bnr 502, Stavanger kommune 2000-2001. Upublisert oppdragsrapport (B), Arkeologisk museum i Stavanger, 2002/8, Stavanger.

REFERAT

Første delen av rapporten omfatter eit oversyn over kunnskapen om utviklinga av Breiavatnet og landskapet kring vatnet, som ligg innan det automatisk freda kulturminnet "Middelalderbyen Stavanger". Deretter blir det gjort greie for granskningane som er utført i 2002 av ein del prøver av sedimenta i Breiavatnet, og granskningane av tilhøva i grunnen i skråninga søraust for Stavanger domkyrkje. Dei historiske opplysningane og resultatane av granskningane som er gjort dannar grunnlaget for ei kultur-og naturhistorisk tolking av tilhøva i delar av "Middelalderbyen Stavanger" dei siste 2000 åra.

Paula Utigard Sandvik og Sissel Ramstad: Undersøkingene i Byparken og Breiavatnet, 2002: Tatt sedimentprøver fra Breiavatnet og gravd to sjakter sørøst for Domkirken. Skjeletter som lå in situ ble ikke tatt opp, kun enkelte bein ble samlet inn til bruk som prøvemateriale til ¹⁴C-datering. Gravenes posisjon ble registrert og målt inn. De var etter all sannsynlighet er etterreformatoriske. Den gamle kirkegårdsmuren ble funnet. I et lag som er deponert etter at

muren var bygd, ble det funnet en mynt fra 1677. Dateringene tyder på at kirkegårdsmuren er bygd AD 1040-1180 eller senere. Det er datert tre prøver fra lag 16, fyllmassen i ei nedgraving i naturbakken rett nord for kirkegårdsmuren. Uspesifisert trekull er datert til (cal.) AD 885-995 (T-16019) og trekull av bjørk (*Betula* sp.) til (cal.) AD 1010-1040 (B-169505), trekull av eik (*Quercus* sp.) har noe høyere alder, (cal.) AD 770-880 (B-169506).

Rigmor Lindøe: Gammel bymur gjenfunnet i Byparken - Vi har hele tiden visst at det lå en svært gammel mur her. At vi også fant rester av gamle skjeletter utenfor muren og det området vi vet huset en kirkegård her i middelalderen, er mer overraskende, sier prosjektleder Paula Utigard Sandvik. Stavanger Aftenblad, 11.6.2002.

Gjennomføring av undersøkelsen.
 Observasjonen ble gjennomført 3.-4. og 7.10.2002. Prøvehull 1 ble gravet 3-4.10. og prøvehull 2 7.10.
 Prøvehullene var ca. 5 m lange langs kaifronten og ca. 3 m brede inn mot land. I begge prøvehull ble det gravet ned til 2,5 m dybde, ca. 1,5 m under vannspeil. Massene bestod vesentlig av sprengstein, i blandet enkelte elementer fra nyere tid, så som betongrør, teglrør og teglstein. Ingen funn eller konstruksjoner fra eldre tid ble observert.

Per Haavaldsen og T.H. Olsen: Arkeologisk observasjon av prøvehull på Skagenkaien, Bergjeland, gnr. 55 Stavanger kommune i forbindelse med anleggelse av "Blå promedade", AmS, 14.10.2002. Ingen funn.

De arkeologiske undersøkelsene gjennomført av Arkeologisk museum i Stavanger har avdekket rester av helle- og kuppelstensgulv i flere rom i middelalderkjellerne, mens det er gjort mer omfattende middelalderke funn i det sydligste kjellerrommet. Utgravningene viser at dette rommet opprinnelig lå lavere enn de andre og var delt inn i to mindre rom med hvert sitt tønnehvelv. Rommet mot skolegården lå høyere enn det andre, hadde en brønn i hjørnet som er 14 C datert til 1225-1390. Foran dette rommet mot skolegården, ble det funnet et lite forrom med tykke murer. I middelalderkjellerne står murene i hovedsak urørte, mens det er tittehull i gulvene og ellers moderne løsninger.

Ann Meeks, 5.2.2003, Riksantikvarens arkiv. Notat på tre sider om undersøkelser i flere rom i middelalderkjellerne på Kongsgård.

Ved neste besøk kl. 1200, der Tore Helge Olsen, AmS, også var med, hadde en gravet ca. 2 m. ned. (i overflaten rundt hull, D. ca 2m, avsmalnende mot bunnen.) Langsetter gaten gikk det kabler nær overflaten. Lenger nede gikk det vannledning og under denne antagelig en gammel gassledning. Man hadde kommet ned til kloakkledningen fra huset som gikk inn i hovedkloakkledningen under og til siden for denne. Denne kloakkledningen var ikke frilagt. Det var gravet opp sand med noen små klumper svart jord i. I denne fant vi et sent 16-tidlig 1700-talls krittpipehode. Det var ikke tegn til urørt kulturlag i hullet, kun sand som var gjenfylt i eldre grøfter.

Ved siste besøk kl. 1430 hadde man frilagt kloakkrøret litt mer i ca 0,75x 1m brede i bunn. En krittpipestilk var funnet. Da hullet nå var ferdig gravd og jeg ikke så at det her kom urørte kulturlag til syne, avsluttet jeg arbeidet.

Helge Sørheim: Gravetillatelse Søregate ved Sølvbergate 1, AmS, 23.5.2003.

Helge Sørheim: Graving for kjeller Pedersbakken 4, Innberetning til topografisk arkiv, AmS. Saksnummer 03/00501-8.

Nye bygningsarkeologiske undersøkelser inne i hovedbygningen på Kongsgård viser imidlertid at den sørlige delen opprinnelig har vært en separat bygning som er rundt 50 år eldre enn resten av bygningen (Kristoffersen 2002, Haavaldsen 2002, Sør-Reime 2003). Den eldste delen har opprinnelig bestått av to hvelvede rom med et forrom mot vest. I motsetning til den resterende delen av kongsgårdsbygningen, som sannsynligvis bare har hatt en etasje i stein, har den sørlige delen trolig hatt to murte etasjer (Sør-Reime 2003:9).

Terrenget rundt Kongsgård besto opprinnelig av en morenerygg som skrådde ganske kraftig nedover mot sør og øst. Da en bygde bispegårdsanlegget må en ha planert ut en god del av denne ryggen (Helle 1975:91; Haavaldsen 2002:22). Senere, særlig på 1600-

Endre Elvestad: Marinarkeologiske registreringer i forbindelse med plan 1850 G Tusenårsstedet i Stavanger, Stavanger Museum, 29.6.2004.

Observasjon

Hele tomten var gravd ut. Kun mot gaten i SØ kunne jeg observere omkring 1-1,5m dypt, omrotet jordlag over blåleire. Ellers var det stort sett murvegger ned i blåleiren på alle kanter.

Jordlaget mot gaten hadde ligget under/foran hus Breigatgen 4, bnr. 141. I snittet vistes omrotet masse med taktegl og 18-1900-talls fajanse med mer helt ned mot blåleiren. Ingen kulturlag som omfattes kulturminneloven kunne derved observeres.

Helge Sørheim: Utgraving av byggetomt, AM, 17.8.2005. Undersøkelser i Breigata 4 og Kirekgata 35 i 2004, men uten funn.

Trond Meling, Bispegården i Stavanger - Gårdens utvikling i middelalderen med utgangspunkt i en trebygning fra høymiddelalderen, Viking, 2004. Tidsskriftartikkel.

REFERAT

Arkeologiske undersøkelser i forbindelse med sjaktearbeid i Byparken og rundt Domkirken. Det meste av kulturlagene i området er forsvunnet eller er ødelagt av moderne graveaktivitet. Men det ble mellom Domkirkens Ø-lige del og Byparken funnet intakte graver og kulturlag som indikerer middelaldersk byggeaktivitet. I tillegg ble det også funnet spor etter bygningskonstruksjoner og rester etter tidligere parkanlegg.

Lars Olav Johansen: Arkeologiske undersøkelser i Byparken og rundt Domkirken, AmS saksnummer 2005/05, Arkeologiske Museum, 4.5.2005. Det ble totalt gravd ni sjakter, "hull" eller større flater. Sjaktene ble lagt rundt domkirken på SV-siden (deler av sjakt D), NØ-siden (deler av sjakt G), SØ-siden (sjakt A, deler av sjakt D, sjakt E, sjakt F og deler av sjakt G). I tillegg ble det lagt tre sjakter mellom trealleen i Byparken og Rektorhagen (sjakt B, C og H).

- Sjakt A: SØ for østfronten av domkirken. Den var ca 18 m i lengden, ca 0,5m dyp og 5 m i bredden og gikk i retningen NNØ-SSV. Totalt ble det registrert seks ulike lag i denne sjakten, deriblant tre "øyer" med klebersteinsfliser. I tillegg ble det funnet seks skjeletter i VNV-ØSØ-retning. [Arkeologisk undersøkelse i byparken. - Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger - Foto / DigitaltMuseum](#) + [Arkeologisk undersøkelse i byparken. - Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger - Foto / DigitaltMuseum](#) [Arkeologisk undersøkelse i byparken. - Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger - Foto / DigitaltMuseum](#)
- Sjakt B: Hullet hadde en lengde på 140 cm, en bredde på 80 cm og en dybde på 140 cm. Den var orientert SØ-NV. Det N-ligste hjørnet av sjakta lå ca. 68 m SSV for det SØ-lige hjørnet av Domkirken. Det ble dokumentert syv lag.
- Sjakt C: ca. 1 x 1 m stort hull N-lige hjørne lå ca. 52 m S for det SØ-lige hjørnet av domkirken.
- Sjakt D: SØ, opp forbi den delen av domkirken og bort til transformatoren som ligger under bakkenivået SV for det SV-lige hjørnet av domkirken. Den ble lagt rett N for en eksisterende kabelgrøft. Sjakten var ca. 100 m lang, ca. 90 cm bred og ca. 60 cm dyp. Lengst mot NV lå deler av en ryggvirvel, så ribbein og så deler av en underarm. Lite stolpehull eller pælehull funnet i det nederste laget. Skjelett orientert VNV-ØSØ. [Arkeologisk undersøkelse i byparken. - Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger - Foto / DigitaltMuseum](#) Utenfor Bispekapellet det ble påvist enkelte løse menneskebein.
- Sjakt E: lå SSØ for det SØ-lige hjørnet av Domkirken. Sjakten var ca. 8 x 2,5*0,3m og gikk i retningen NNØ-SSV. Registrert enkelte bein orientert NV-SØ.
- Sjakt F: lå SØ for det NØ-lige hjørnet av Domkirken. Det V-lige hjørnet ligger 7,6m Ø for det NØ-lige hjørnet av Domkirken. Lengst mot SV ble det gravd ned 140 cm og omkretsen var ca. 2,5 x 1,5 m, pluss en sjakt som gikk mot NNØ ned mot grusveien parallelt med Kongsgata. Denne sjakta var 1 m bred og 1 m dyp. Det var et tykt kleberflislag samt en samling store steiner.
- Sjakt G: gikk på nedsiden av plenen som ligger utenfor østskipet av Domkirken. Den gikk vinkelrett ut i fra den SØ-lige enden av sjakt D. Den gikk først mot NØ for deretter å gjøre en knekk og fortsatte mot NNV og videre mot NV langs Kongsgata. Sjakten var ca. 100 m lang, 60 cm bred og 50-60 cm dyp. Enkelte beinfragmenter, rød tegl og fajanse. Steinene er sannsynligvis eldre, ettersom dette materialet ikke ligger under dem. Samlingen lå mellom 5 og 8,5 m SØ for Mariakirkens SØ-lige hjørne. Tre av steinene var klebersteiner.
- Sjakt H: langs Rektorhagen. Den ble lagt ca. 11 m ØSØ for middelaldermurens SØ-lige ende, hvor den svingte inn og gikk langs gjerdet som skiller Byparken og Rektorhagen i retningen SV. Den svingte så ut igjen mot SØ og gikk tvers over

grusplassen mellom Rektorhagen og trealleen. I tillegg ble det lagt en sidesjakt ut mot SV. Sjakten var ca. 80 m lang, 30-40 cm dyp og 40-50cm bred.

- Sjakt I: Sjakten ble lagt NV for den første "øyen" i trealleen og gikk i retningen SSV-NNØ. De to hullene til kummene var ca 2 m x 1,5 m i omkrets og 1,40 m dype. Mellom disse to hullene ble det lagt en 11 m lang grøft for vannrør. Den var 60 cm bred og 50 cm dyp. Det ble funnet et tynt lag med kalk, som må tolkes i sammenheng med oppføring av steinbygninger. Under dette laget lå det tre humuslag som ikke inneholdt rød tegl. Dette kan tyde på at disse lagene kan stamme fra tiden før man begynte å benytte tegl her i landet, dvs. midten av 1200-tallet.

Lars Olav Johansen. Nye funn fra Byparken og området rundt Domkirken. Frå haug ok heiðni (2005, nr 2). Stavanger. I stor grad et sammendrag av rapporten over.

Tor Sverre Harestad: Skagen 4. Grunnundersøkelser, grunnforhold. Fundamentering, Multiconsult avdeling Noteby, 4.11.2005.

Paula Utigard Sandvik: Tusenårsstedet Stavanger torg. Førebels resultat frå boringane i juni 2005. AmS rapport 2005/8, Stavanger, 7.7.2005.

Paula Utigard Sandvik: Skagen 4a, Stavanger kommune. Arkeologisk og paleoøkologisk analyse av sediment frå prøveboringar oktober 2005, AmS oppdragsrapport 2005/12, Stavanger, 27.10.2005.

Ingvild Ween. Fant byens første brygge. Rogalands Avis, 9.11.2005.

Det ble gjort en undersøkelse i Holmenkvartalet mellom Øvre og Nedre Holmegate i 2005 eller 2006. Har ikke rapporten. Dateringen av nøtteskall er fra 1600- og 1700-tallet (AM, Topografisk arkiv mappe 24). Unimus ([Unimusportalen](#)) har noen funn som kan være fra middelalderen, men bare ett som anses som sikkert - en ildflint ([Unimusportalen](#)). Bilder fra utgravingen er på Digitalmuseum - [Holmenkvartalet, Stavanger by. - Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger - Foto / DigitaltMuseum.](#)

Paula Utigard Sandvik: Under overflaten i mellomalderbyen Stavanger, Frå haug ok heiðni, nummer 3, Stavanger, 2006.

Paula Utigard Sandvik og Kerstin Griffin: Tusenårsstedet i Stavanger kommune: Rapport frå boringane i indre delen av Vågen i oktober 2006, AmS oppdragsrapport 2006/13, Stavanger, 27.11.2006.

Berit J. Sellevold: Skjelettfunn fra Byparken, Eiganes, gnr 58, Stavanger k. Rogaland, NIKU rapport Antropologiske undersøkelser nr 1/2006. Undersøkelser av skjelettene fra Johansen (2005) – se over fra sjakt A og D. Grav 1-3 lå ca 4m fra Domkirken østfront., Grav 7 lå 3,5m sør for det sørøstre hjørnet av Domkirken. De kan være middelalderske eller fra 1600-1700-tallet. Prøver sendt til datering. S12200 NIKU1561540

NIKU. Utgravninger i Stavanger sentrum 2005. Internettside datert 19. desember 2005. Besøkt 3. mars 2007.

Jeg har en kleberstein som ligger i hagen på Byhaugen.
 Ryktene sier at den stammer fra Domkirken, men kanskje det er fra bygget ved siden av som ble revet?
 Steinen er forsøkt delt.
 Dersom denne steinen er av interesse kan jeg kjøre den ned til dere. Vedlegger noen bilder.

E-post til AmS om kleberstein på Byhaugen, 14.5.2006.

INNBERETNING OM ARKEOLOGISK BEFARING VED LAUGMANNSGATEN 7, GNR/BNR 55/1657, STAVANGER KOMMUNE, ROGALAND FYLKE.

Stan Reed

Innledning.

I forbindelse med oppføring av et nybygg med parkeringskjeller i bakgården av Laugmannsgaten 7 Stavanger, hadde Arkeologisk Museum i Stavanger (AmS), på vegne av NIKU, en overvåking av maskingravingen. Tomten er innenfor forminneområdet 'middelalderbyen Stavanger', gravingen ble vedtatt av Riksantikvaren 16.12.2004 samt med et tilleggsvedtak 30.05.2006. Da kulturlag og konstruksjoner ble avdekket, var gravingen stanset av AmS sin representant og Riksantikvaren varslet. NIKU v/undertegnede fikk oppdraget å vurdere alder og betydning av funnene. Feltbefaringen fant sted den 30.08.2006.

Stan Reed: Innberetning om arkeologisk befarings ved Laugmannsgaten 7, 2006. Funn av tømmerstokkene og murfundamentet kan med sikkerhet dateres til etter reformasjonen. Fundamentet er trolig eldre enn tømmerstokkene. Hellene kan ikke dateres empirisk. Grunnmuren samsvarer ikke med dagens eiendomsgrenser, men ble av Reed vurdert skjønnsmessig å være fra etter reformasjonen.

Lorvik Katharina: Laugmannsgate 7, Stavanger, Rapport Arkeologiske utgravinger Bergen 18/2007, NIKU, 2007. Ved gravingen i Laugmannsgata 7 (dagens Jack & Jones) i 2006 fant hun: "... skjelettresten, som i følge osteolog ikke kunne utelukkes å være fra menneske".

Sandvik Paula Utigard: Skagen 4a, Stavanger. 14C-dateringer av sedimenta påvist ved boringar i oktober 2005, Oppdragsrapport 2008/9. Stavanger 19.2.2008.

Björdal, Even. Arkeologisk overvåking i samband med graving av trasear for naturgassrøyr i Stavanger Sentrum. AmS, 21.12.2009.

Sandvik Paula Utigard: Levde liv – Undersøkingar av skjelettmateriale frå grunne under Stavanger Domkyrkje, Frå haug ok heiðni, nummer 2, Stavanger, 2011.

Tøssebro, C.: Stavanger Domkirke, Domkirkeplassen, Kongsgård og Byparken, Stavanger. Arkeologisk overvåking av graving for ny belysning. NIKU, Oppdragsrapport 302/2011. 2011.

Sammendrag
 Det er foretatt en arkeologisk overvåking av graving i forbindelse med gravearbeid for etablering av ny vannledning på skoleplassen til Stavanger katedralskole, Kongsgård, Stavanger kommune. Tiltaket ligger innenfor det automatisk fredete kulturminnet «Middelalderbyen Stavanger». Det ble ikke gravd i eksisterende grøfter, men gravedybden ble begrenset til maksimalt 1,1 m i grøftestrekket parallelt med klasseromsbygget og 1 m i grøften som lå vinkelrett på bygget. Innenfor denne dybden er det kun observert grus/sand og omrotede nyere tids kulturlagsmasser. I grøften inn mot klasseromsbygget, i avstand 0-5 m fra bygningen, ligger sistnevnte i et høyere nivå og virker noe mindre omrottet enn ellers. Gravearbeidet har ikke medført konflikt med fredete arkeologiske strukturer.

Katharina Lorvik, Topografisk arkiv, NIKU-rapport 80/2014, NIKU 2014. Gravingen var i juni 2013.

Sammendrag
 NIKU har utført en arkeologisk registrering ved forarbeid til oppføring av nybygg i Kirkegaten 22 i Stavanger på oppdrag fra Riksantikvaren, RA-sak 13/00480. På store deler av tomten ble det påvist rivningsmasser helt ned på berg og omfattende forstyrrelser fra nedgravninger til bygg og infrastruktur, og dermed ingen bevarte kulturlag eller strukturer. I sørvest-hjørnet av tomten ble det imidlertid påvist et funnførende jordlag, 25-50 cm tykt, med relativt mye gjenstander fra etterreformatorisk og nyere tid. Det ble også funnet et skår av keramikk fra middelalder. Under dette laget ble en del av grunnplanet i et hus påvist. C14-prøver tatt i og under hellelaget i huset er datert henholdsvis 1010 - 1160 AD og 1020 - 1190 AD, noe som indikerer bruksperiode i slutt vikingtid/ tidlig middelalder. Under hellelaget i huset ble det funnet et blyfragment og en bit brent leire. Videre ble det funnet to kokegroper, den ene av dem delvis under huset og datert 60 BC - 70 AD. Den andre kokegropen hadde to bruksfaser med C14-dateringer til 960-1050 AD og 1030-1230 AD. Etter avtale med Riksantikvaren ble arealet frigitt etter registrering.

Halldis Hobæk: Kirkegaten 22, Arkeologisk registrering ved etablering av nybygg, Stavanger kommune, Rogaland 2014, NIKU oppdragsrapport 123/2014, Oslo, 2015. Utgraving av tomte til Zara-bygget. Funn av murrester, blyfragment, leire, flere funn av kokegroper, og en bygning som kan ha vært en smie fra vikingtiden.

Reed Stan: Tusenårsstedet Stavanger. Arkeologiske undersøkelser på Stavanger torg 2004-2006, Del 1 Tekst, NIKU, oppdragsrapport 73/2016, Oslo, 2016. *Petter Molaug har skrevet innlednings- og konklusjonskapitlene.* Det er hovedrapporten fra de arkeologiske undersøkelsene i sentrum. Delundersøkelser er beskrevet i en rekke underrapporter av flere forfattere, og i mange avisartikler.

Sean Denham og Theo Gil: Documentation and dating of a dry-stone wall and exposed soil profile beneath the floor of Stavanger Cathedral, utkast til artikkel, 2019. Graving under golvet på Domkirken. Funn av kull-lag og bein. Ett tungebein kan være fra 1000-tallet. Tolkningen av kullet er usikkert.

Erich Nau og Monica Kristiansen: Stavanger domkirke. Georadarundersøkelser ved Domkirken og på Domkirkeplassen, Stavanger, Rogaland, NIKU oppdragsrapport 22/2019, revidert versjon 7.5.2019. Georadarundersøkelse rundt Domkirken. Funn av mulige graver og av steinkonstruksjoner.

Atle Christophersen: Sluttrapport for geoteknisk bistand, Domkirken 2025, Multiconsult, 25.8.2021. Gir et sammendrag av de geotekniske undersøkelsene inne i Domkirken. Beskriver hvor de forskjellige nedgravde konstruksjonene befant seg, og om jordlag.

David Hill: Arkeologisk utgraving av kjellergraving, Skagen 9, Stavanger, NIKU 22.9.2021. Det ble ikke funnet noe. Det er tidligere gravd med funn i denne kjelleren – se over.

David Hill: Østervåg 3, Stavanger, 2021, Arkeologisk overvåking i forbindelse med vannlekkasje, NIKU 18.2.2021: Gravd ned 1,2m uten rapporterte funn.

Hilde Fyllingen: Undersøkelser i «Teknisk rom» i Stavanger domkirke, AM hjemmesider 29.10.2021. I det sørøstre hjørnet av i det sørvestre hjørnet av korkjelleren ved korbuen, var det et 50 cm bredt og litt over en meter langt lag med mørke masser. Det var rester etter en grøft gravd for fundamentsteinene til kirken ca. 1100. Jordmassene inneholdt østers og slakteavfall av ku og sau noe som gjør at vi er sikre på at jordmassene stammer fra før domkirken ble bygget.

Ødeby, Kristine, Sean Denham, Kjartan Hauglid og Halldis Hobæk: Arkeologiske undersøkelser i krypkjelleren, Stavanger domkirke, Stavanger kommune, Rogaland, 2022. Dette er hovedrapporten etter de omfattende utgravingene i Domkirken.

Sammendrag

NIKU og AM UIS utførte arkeologiske undersøkelser i krypkjelleren under skipet i Stavanger domkirke 15.02.-18.06.21. Undersøkelsene omfattet dokumentasjon av jordflater og profiler, tre små utgravningsfelt, samt bygningsarkeologisk dokumentasjon. Det ble funnet rester etter jordbruk og bygninger på stedet i yngre jernalder, to grophus og spor av beinhåndverk og metallarbeid i vikingtid, samt vesentlig ny informasjon om den romanske kirkebygningens fundamentering, gulv. m.m. Det ble også funnet 77 graver anlagt inne i skipet fra middelalder og etterreformatorisk periode, samt fire etterreformatoriske gravkamre.

Per Underhaug: Søregeta 22, Stavanger 2022, NIKU, Bergen, 12.7.2022

Huset som er oppført på tomten tilhørende Søregeta 22 viste seg ikke å ha kjeller i den delen som er oppført ut mot gaten, kun fundamenter ned til en ca. høyde på 4 moh; gateplan er på 4,5 moh. Dette gjorde at massene under huset i stor grad har blitt bevart foruten der det har blitt gravd for moderne infrastruktur inn til bygningen.

Moderne og etter-reformatoriske masser ble dokumentert ned til 2,7 moh (1,8 m dybde) hvor det ble påtruffet et tynt lag med noe organisk materiale. Laget var lysebrunt med noe kull; andre komponenter i laget var nøtter og silt. Det ble tatt ut en dateringsprøve fra dette laget som ga en datering til middelalder. Kulturlaget er trolig avfall fra husholdning, da det ikke kan karakteriseres som et brannlag. Tolkning i felt var at det er snakk om en kort fase med dumping av avfall fra en eller flere husholdninger i området.

Oppdraget er registrert i Askeladden (prosjekt 516).

4.1 Datering

Karbondateringen ble utført av 14ChronoCentre, Queen's University Belfast.

Kull fra kulturlaget i bunnen av grøften har blitt datert til 1200-tallet (prøvenr. UBA-47315; BP 812±21, 2 sigma, kalibrert til AD 1214-1272).

Per Underhaug: Nedre Strandgate, Stavanger 2022, NIKU, Bergen, 18.7.2022

Sammendrag

Oppdraget var arkeologisk overvåking av gravearbeid i januar 2022, og ble utført i forbindelse med etablering av ny infrastruktur til flere bygninger i Nedre Strandgate. En datering fra tidlig middelalder ble dokumentert i strandavsatte masser under fortau ved Nedre Strandgate 21.

Det ble tatt ut en dateringsprøve fra nevnte sandlaget da det inneholdt kull. Det var ingen andre tegn på arkeologi i dette laget, og med stor sannsynlighet er det strandmasser fra før bebyggelsen ekspanderte til denne delen av middelalderbyen. Kullet fra sandlaget ble datert til 10-/1100-tallet (prøvenr. UBA-47316; BP 943±23, 2 sigma, kalibrert til AD 1035-1158).

David Hill: Arkeologisk overvåking ved Lars Hertervigs gate 3B, Stavanger, NIKU 31.8.2022. Det ble ikke funnet noe.

David Hill: Arkeologisk overvåking ved kjellergraving Øvre Holmegate 28 Stavanger, 2023 - https://niku.brage.unit.no/niku-xmlui/bitstream/handle/11250/3083113/NIKU%2bRapport%2b230%2b_%2b2023%2bArkeologisk%2bunders%25C3%25B8kelse%2bved%2b%25C3%2598vre%2bHolmegate%2b28%2bStavanger.pdf?sequence=1&isAllowed=y Det ble utført en arkeologisk overvåking av graving for senking av kjeller på eiendommen Øvre Holmegate 28, Stavanger. Kulturlag fra slutten av 1500-1700-tallet.

Ambjørg Reinsnos: Helmich Gabrielsens plass, Krigsseilerplassen – arkeologisk overvåking av grunnboringer, NIKU, 2024 - [Helmich Gabrielsens plass, Krigsseilerplassen – arkeologisk overvåking av grunnboringer \(unit.no\)](#). Ikke funn av fornminner. Det er ved Nedre strandgate 10.

Andreas Vikøren: Sensasjonelle arkeologiske funn i Stavanger domkirke; Forskning.no 22.5.2024 - [Sensasjonelle arkeologiske funn i Stavanger domkirke \(forskning.no\)](#). Det ble funnet en rekke gjenstander i en skrothaug i kjelleren under det nordre tårnet i Domkirken. De er datert til vikingtid og middelalder.